

ARCHBISHOP SHNORK KALOUSTIAN
PATRIARCH OF CONSTANTINOPLE

SEVEN MESSAGES TO SEVEN CHURCHES

ԵՐԹԸ ՊԱՏԳԱՄՆԵՐ ԵՐԹԸ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ

SEVEN MESSAGES TO SEVEN CHURCHES

ԵՐԹԸ ՊԱՏԳԱՄՆԵՐ ԵՐԹԸ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ

ASIA-MINOR

IN THE BOOK
OF REVELATION
BY
ST. JOHN THE EVANGELIST

TRANSLATED AND EDITED BY
FATHER ZAVEN ARZOUMANIAN, PHD

BURBANK
2015

**ARCHBISHOP SHNORK KALOUSTIAN
PATRIARCH OF CONSTANTINOPLE**

**SEVEN MESSAGES
TO
SEVEN CHURCHES
IN THE BOOK OF REVELATION
BY
ST. JOHN THE EVANGELIST**

*Grace to you from Jesus Christ,
the Firstborn of the dead, and the ruler over kings of the earth.
To him who loved us and washed us from our sins in His own
blood.”*

(Revelation 1:5)

**Meditation and Commentary
on the First Three Chapters of the
Book of Revelation
Messages Given for Our Daily Lives**

**ISTANBUL
1977**

**TRANSLATED AND EDITED BY
FATHER ZAVEN ARZOUMANIAN, PhD**

**BURBANK
2015**

ՀՈԳԵԻՈՐ ՄՆՈՒՆԴ ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ԱՌԹԻԻ

ԵՕԹԸ ՊԱՏԳԱՄՆԵՐ
ԵՕԹԸ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ

Խորհրդածություն եւ Մեկնաբանություն
Յայտնության Գրքի
առաջին երեք գլուխներու մասին
ու այնտեղ տրուած պատգամներուն
կիրարկումը մեր առօրեայ կեանքին

Շնորհք Պատրիարք

**DEDICATED TO THE
25TH YEAR OF THE PASSING
OF
PATRIARCH SHNORK KALOUSTIAN
OF BLESSED MEMORY
1913 - 1990**

**Ամենապատիւ Շնորհք Պատրիարքի
Վախճանման
Քսանհինգամեայ Տարելից
1913-1990**

**ARCHBISHOP SHNORK KALOUSTIAN
ARMENIAN PATRIARCH OF CONSTANTINOPLE
(1961- 1990)**

DURING THE PONTIFICATE OF
HIS HOLINESS KAREKIN II
SUPREME PATRIARCH AND
CATHOLICOS OF ALL ARMENIANS

BY THE ORDER OF
HIS EMINENCE ARCHBISHOP
HOVNAN DERDERIAN
PRIMATE OF THE WESTERN DIOCESE
OF THE ARMENIAN CHURCH

**THE PUBLICATION OF THIS BOOK WAS
SPONSORED BY**

DAVID & MARGARET MGRUBLIAN

IN HONOR OF

HAROLD & ALICE MGRUBLIAN

TO OUR REMARKABLE PARENTS

**COPYRIGHT @ 2015
ZAVEN ARZOUMANIAN
WESTERN DIOCESE OF THE ARMENIAN CHURCH
BURBANK, CALIFORNIA**

WESTERN DIOCESE OF
THE ARMENIAN CHURCH OF NORTH AMERICA

Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Հիւսիսեային Վեհերնիկայի Վերահրդեան Թեմ

HIS EMINENCE ARCHBISHOP HOVNAN DERDERIAN, PRIMATE

Spiritual Nourishment for the Great Lent

Edited and translated into English by Rev. Archpriest Dr. Zaven Arzoumanian, Patriarch Shnork Kaloustian's book is indeed a spiritual nourishment, this time published on the occasion of the 25th anniversary of his passing.

The main purpose of this book is to attract readers and invite them to ponder on biblical messages that draw us closer to God. More specifically, Patriarch Kaloustian's book invites us to delve into the Book of Revelation authored by John, the beloved disciple of Christ, the son of Zebedee, and the brother of James. The symbolic doors, described in the Revelation, provide entrance into the Messianic Kingdom. Through these doors we anticipate the second coming of Christ, and through them we receive divine revelations. Patriarch Kaloustian's "Spiritual Nourishment for the Great Lent" provided a new perspective through which we can better understand the Book of Revelation and interpret it into our daily lives.

We cannot thank enough Rev. Archpriest Dr. Zaven Arzoumanian for editing and translating this book. With prayer, reverence, and arduous work he revived Patriarch Kaloustian's writing for the benefit and spiritual welfare of our faithful.

Archbishop Hovnan Derderian
Primate

September, 2015

TABLE OF CONTENTS

Primate's Message	Page 9
Preface	Page 12
Introduction	Page 15
Chapter 1	Page 20
Two Basic Facts as the Foundation of the Seven Messages	
The Origin of Christianity – The Roman Empire and the Gentile World – The Revelation of Jesus Christ – Seven Churches – “Grace and Peace” – Jesus Christ “the First” – The Vision – Our Interpretation - The Purpose of the Vision	
Chapter 2	Page 31
The First Message to Ephesus	
The Church – The Content of the Letters – Repentance is the Key – Christ's Victory – Our Interpretation	
Chapter 3	Page 39
The Second Message to Smyrna	
The Message – “Do not be afraid” – Loyalty Tested by God – The “Second Death”	
Chapter 4	Page 46
The Third Message to Pergamum	
The Message – The City of Pergamum – Balaam and Balak – The Act of Sin	
Chapter 5	Page 52
The Fourth Message to Thyatira	
The Church – Praise Correctly Understood – Idolatry - The Present State of Affairs – Address to the Armenian Church – True open-mindedness – Our Interpretation –Two Gifts from Jesus	

Chapter 6

Page 63

The Fifth Message to Sardis

The Church – Strict Warning – The Armenian Church

Chapter 7

Page 67

The Sixth Message to Philadelphia

The City – The Message – “Synagogue of Satan” –

The Central Theme – The Modern “Hour” – The True Israel –

Conclusion of the Message

Chapter 8

Page 73

The Seventh Message to Laodicea

The City – The Church Canon Law – Jesus’ Message -

Tell the Truth and Reject the Wrong – Gospel Foundation of Life –

The weakness of Laodicea – Our Interpretation – The Salve

Anointing the eyes – The Promise

Epilogue – The Promise

Page 82

PREFACE

BY THE AUTHOR
PATRIARCH SHNORK KALOUSTIAN

“The reader will encounter in one or any of these messages statements that will reveal the secrets of his soul. Here the needs of his spiritual life will find satisfaction as medicine and healing for his internal afflictions”

This brief commentary on the Seven Messages refers to those recorded in the **BOOK OF REVELATION**. We therefore wish to present the Book first.

It is the last Book in the Holy Bible that speaks on the last events of the world history, from a spiritual point of view. The author's name is indicated at the opening of the Book as JOHN. According to tradition and the modern orthodox Biblical interpretation, he is the same with one of the Twelve Disciples of Jesus, known as the Apostle John of Zebedee who has also written the Fourth Gospel. Under his name are also the Three Epistles found in the New Testament.

The location where the *Book of Revelation* was written is identified as the Island of Patmos, a small island in the Aegean Sea, about 60 km off the shore of Asia Minor, across the river of Mendere. John was exiled to Patmos for the sake of the Word of God and for witnessing Jesus, that is, as guilty for preaching the Word of God and for giving witness for Jesus. As for the date of the writing, interior evidences indicate it was at the time of the reign of Emperor Domitian, during the last decade of the first century, who was the harshest persecutor of Christianity after Emperor Nero.

According to Church Fathers, especially in the East, the admittance of the Book in the New Testament whether a canonical text or not, has aroused lengthy debates. Up to the fifth century, the problem was not resolved, and for that reason, the *Book of Revelation* was not included in the Syriac translation known as the *Beshitta*, from which the Armenian translation was done at first “*hastily*,” as

recorded by Koriun, the biographer of St. Mesrob Mashtots, the inventor of the Armenian alphabet. Nor was it a part of the Greek *Septuagint* text brought to Armenia from Constantinople by the hands of the Armenian disciples who had gone there to study Greek. The Armenian version of the Bible was accomplished in the 5th century, from the *Septuagint* text by the Armenian Church translators, who did not find the *Book of Revelation* in it.

That was the reason that no part from the *Book of Revelation* was selected for daily reading in the Armenian Church calendar as we find almost passages from all the rest of the Holy Bible. It was much later, however, that the *Book of Revelation* was canonized, in the West and in the East respectively, as a divine and inspirational book with apostolic authority. In the Armenian Church, **St. Nersess Archbishop of Lambron**, translated the *Book* into Armenian at the end of the 12th century, following which it was canonized and admitted in the Armenian text of the New Testament.

The *Book of Revelation* consists of two parts: the first, chapters I, II, and III, are series of letters (messages) advising spirituality to the **Seven Churches** of the region of Aegea. The second part includes the remaining 19 chapters representing a series of miraculous and mysterious visions of the revelation. The heading of our present study, the *Seven Messages*, are found in the first three chapters, the first being an introduction to the next two chapters and in fact to the entire Book. Therefore, as such, we considered it helpful to present the first part of Chapter one in translation for our readers.

The Book of Revelation

Chapter I:1-13

The revelation of Jesus Christ, which God gave him to show his servants what must soon take place, he made it known by sending his angel to his servant JOHN, who testified to the word of God and to the testimony of Jesus Christ, even to all that he saw. Blessed is the one who reads aloud the words of the prophecy, and blessed are those who hear and who keep what is written in it; for the time is near.

John to the seven churches that are in Asia: Grace to you and peace from him who is and who was and who is to come, and from the seen spirits who are before his throne, and from Jesus Christ, the faithful witness, the firstborn of the dead, and the ruler of the kings of the earth.

To him who loves us and freed us from our sins by his blood, and made us to be a kingdom, priests serving his God and Father, to him be glory and dominion forever. Amen. Look! He is coming with the clouds; every eye will see him, even those who pierced him, and on his account all the tribes of the earth will wail. So it is to be. Amen. "I am the Alpha and the Omega," says the Lord God, who is, and who was, and who is to come, the Almighty.

I John, your brother who share with you in Jesus the persecution and the kingdom and the patient endurance, was on the island called Patmos because of the word of God and the testimony of Jesus. I was in the spirit of the Lord's Day, and I heard behind me a loud voice like a trumpet saying, "Write in a book what you see and send it to the seven churches.

Then I turned to see whose voice it was that spoke to me, and on turning I saw seven golden lampstands, and in the midst of them I saw one like the Son of Man, clothed with a long robe and with a golden sash across his chest.

INTRODUCTION

BY THE TRANSLATOR

THE CONCLUSION OF THE BIBLE

The *Book of Revelation*, the last book in the Holy Bible, is the conclusion of the First Creation. The Creation was fulfilled by **Christ** who came to uplift the world which since its creation fell and is still falling. The *Book of Revelation* came with Jesus Christ to conclude God the Father's Creation, which was complete and yet needed the conclusion of the times in which God's people lived and found their way according to Christ. The Lord's conclusive message to his followers was His Second Coming, heralded in the *Book of Revelation*. This is the importance of the last and conclusive **Book, equally to be honored as the rest of the Gospels and the Epistles of the Apostles**. The *Book* is geared toward the establishment of God's Kingdom on earth and the lasting revelation of God.

WHO IS THE AUTHOR?

There is no question that the *Book* was written by John the Evangelist, "*the Disciple loved by Jesus*." He is identified as John the brother of James and the sons of Zebedee. **He wrote the Fourth Gospel and three of the Catholic (Universal) Letters so eloquently**. He was **the only theologian among the Twelve**, deeply philosophical, who knew how to value God's Creation and Christ's mission on earth.

The Revelation is the mirror of the Kingdom of God which began in heaven but came down to earth as Jesus requested of the Father in the Lord's Prayer: *Thy Kingdom come*, meaning let not Your Kingdom stay with you, but let us share it while living on earth. God's Kingdom is much more valued when people saw it, and that is why the Son of God Jesus was given to us, to bring God's people into his Kingdom in actuality. That is why Jesus resembled the Kingdom to so many living experiences taken from the immediate life of the people. Responsibility was actually included on the part of the people of God,

who not only would benefit from the Kingdom, but also promote the same on earth in the form of the Church, the living faithful.

John was exiled to the island of Patmos where he experienced the revelation of God and wrote his experience with the recollection of the Creation, and in due time to welcome the coming of the Lord. But he did not stop there; he resolved to conclude all things so that nothing was left hanging in the air. The true conclusion of all was and is the *Book of Revelation*, the “*Gate for the Return of Christ*” as promised. **Geography and the names of the seven churches are clearly identified.** At the time, those **seven churches** were the centers of Christ’s followers. They needed to see where they were heading to and Jesus told them about His Second Coming for which He insisted, time and again “*To be ready, to be prepared.*” His Coming is built on the Revelation which was given to John the Evangelist. There are many resemblances and allusions between John’s Three Letters and his *Book of Revelation* in terms of **Light, Love, and Truth.**

WHAT IS THE REVELATION?

Remember that John did not give the revelation, but he **only received the revelation.** If this is what the *Book* implies why cast doubts about it and make it stay marginal. It is a weak point to say the Four Gospels are so vivid while the Revelation is not. Therefore, they say, in comparison with the Parables and the Miracles, real and comprehensible, the Revelation remains on the background beyond our imagination. The reason must also be searched in the eschatology, which is “the events of the last times,” when disturbances in the universe will give the signs as anticipated by Christ who made those events as warnings to His followers. Today many of those predictions have come true as the world is in constant turmoil, wars and destructions are the signs of the Second Coming.

THE ARMENIAN CHURCH

It is true that the First Armenian Bible in the year 430 included all the books except for the *Revelation*, because the Greek original (the *Septuagint* text), which was translated word for word into the Classical Armenian, did not include the *Revelation of John*. There

was always the doubt whether or not it was a canonical book like the rest of the Books in the Holy Bible. While comparing the *Book of Revelation* with the other Books, church authorities found it incomprehensible and difficult to analyze and comment on it. It needed an in-depth study with the Old Testament as the basis in order to see the connection and the continuity of God's plans and instructions.

Indifference traditionally excluded the *Book of Revelation* from the manuscript Bibles as canonical until the 13th century. **St. Nersess Archbishop of Lambron in Cilicia**, a highly qualified Armenian theologian and the first divine to write an extensive "*Commentary on the Holy Eucharist of the Armenian Church*," translated and **included the *Book of Revelation* and attached to the Armenian Bible as a canonical book**. However, to ignore the inclusion persisted up to this day.

Armenian Bibles were printed many times and **always included the *Book of Revelation***, following St. Nersess' initiative and in both the Latin and the English versions. They felt embarrassed and added the Last Book in the Armenian Bibles since the 13th century, failing however to select verses from it in the daily readings of the church services as they had done so diligently from the rest of the Holy Bible, equally from the Old and the New Testaments. It is high time to honor **St. John's *Book of Revelation*** by reading selective passages on a weekly basis. This is not impossible, on the contrary, it is necessary to live the life "*in its abundance*," as a Christian man and woman the way they were created in the first place, to finally seeing God face to face.

The present edition is the translation of the monograph by the Eminent Patriarch, in his memory, on the 25th year of his passing. The book was printed in Istanbul in 1977, as an "*inspirational nurture during the Great Lent*," as stated by the author, including thoughts and commentary on the first three chapters of the *Book of Revelation*, with additional messages applicable to our daily life as members of the Armenian Apostolic Church. We deemed it necessary to edit the text closely to avoid redundant and recurrent explanations and, at some points, to rewrite lengthy sentences. We are grateful to His

Beatitude for offering us a comprehensive study very seldom exposed to our faithful.

Special thanks to John Tajirian, a devoted member of the Armenian Church in Wynnewood, Pennsylvania for his concern that prompted the edition and the publication of this book.

F.Z.A.

July 14, 2015

CHART OF SEVEN CHURCHES

COURTESY OF DILLON BURROUGHS

2009

Ephesus (2:1-7)	Hard work, patient endurance, rejected evil, persevered	Left their first love	Repent and do what you did at first	You will eat from the truth of life
Smyrna (2:8-11)	Endured suffering and poverty	None	Remain faithful despite persecution	I will give you the crown of life; you will not be hurt by the second death
Pergamum (2:12-17)	Loyal to Christ	Blending of religions, false teaching, idolatry, immorality	Repent	Given hidden manna and a stone with a new name on it
Thyatira (2:18-29)	Love, faith, actions, endurance, improvement	Blending of religions, idolatry, immorality	Repent	Authority over nations and gift of the morning star
Sardis (3:1-6)	Only a remnant have stayed faithful; others are spiritually dead	Repent and turn back to Jesus	Strengthen the little faith that remains	The faithful will walk with Christ and not be removed from book of life
Philadelphia (3:7-13)	Kept Christ's word and did not deny him	None	Christ gave them an open door; he would keep them from the hour of trial	I will make you a pillar in the temple of my God
Laodicea (3:14-22)	None	Lukewarm, neither hot nor cold	Repent from apathy	I will invite those who overcome to sit with me on my throne

CHAPTER ONE

TWO BASIC FACTS AS THE FOUNDATION OF THE SEVEN MESSAGES

To understand the meaning and the importance of the *Messages*, it is essential to refer to two facts that in reality constitute the foundations of the entire *Book of Revelation*. They together have prompted the writing of the book as the “Revelation.” Even though both of those facts sound opposing to each other, nevertheless, they are closely knit with each other. One of them dominates and rules the Christian Church, and the other governs the Roman Empire and the pagan society. I wish to specify each.

A) THE ORIGINS OF CHRISTIANITY

At the end of the last decade of the first century, i.e. when the *Book of Revelation* was written, the Christian Church had its roots in the Roman Imperial society, even though born in Judaea, but now stood as the fulfillment of the Jewish religion, following the Messianic expectations. All of the followers of Jesus and the disciples were Jews, as we know, but then all ties were broken and a new religious movement came into existence at the end of the first century, independent and universal. The membership in great majority consisted of the believers from the Gentiles. Since the end of the first century, at the time the *Book of Revelation* was written, the Christian Church had already been founded in the social system within the Roman Empire.

Indeed, large numbers of adherents to different races and sects of different cultures and social groups followed the new religion, gradually forming a coherent entity under the umbrella of Christianity. Admittedly, even at this earliest stage to be a Christian by no means meant to exchange Christianity with another ancient faith, like changing one’s native garment with a modern outfit; not at all. The change in fact was fundamental and spiritual in a complete transformation

where the old was put aside altogether as untrue, false, and harming to the soul. Further, the new religion was adopted as a second birth, a complete renewal, and ultimately a spiritual salvation. In the new religion, followers had discovered a new power, a new inner peace, new joy, and a new wisdom.

As the general outlook of the Christian changed from its foundations, so was his way of life, acquiring new standards to view, judge, and evaluate the world situation. Despite the fact that the members in general came from different walks of life, such as races, cultures, and from various social circles, they nevertheless formed a homogeneous entity of a **“new people,”** a vast spiritual family where they all felt like brothers and sisters to each other and the adopted children of the Heavenly Father. They knew their salvation came from the Savior who shed His blood, and by the common Spirit permeating within them. That Spirit made them converts to common believers in Christ as their Savior, destined toward the joyful journey into eternity. For that reason, the new converts separated themselves from the pagans, rejecting any association with them at their secular festivities. Instead, they created their own worship dedicated to certain feasts and gatherings.

As Christians, their attitude changed also towards the secular state. Being loyal citizens, they nevertheless resisted when religion was at stake and their religious rights were violated. They regarded themselves citizens of another Kingdom, which they called the Kingdom of God in Heaven, with its own rules and regulations to which they committed themselves primarily. They had their specific religious system working under princes, namely the bishops and the priests. The Lord of all was Jesus Christ, the divinely empowered Son of God, whose rule was universal being at the same time the **Savior**, the **King**, and the **Judge**. His judgment was final regarding the destiny of men and nations. All the rest of the nations on earth were ephemeral, except the Kingdom of Jesus, which was eternal.

Christians had two choices regarding Christ Jesus. They were either for Him, or against Him. Those against Christ, no matter how strong, were destined to die, and those who stood with Him, no

matter how weak in terms of human resources, were destined to take part with Christ in His glory and victory. Divine glory and victory were the possessions of the believers who became members of His Church on earth. To ignore them would mean to endanger the blessed destiny prepared for them. In order to resist the evil in the secular world and come out victorious, on the other hand, required them to be alert, decent, and spiritually armored, remaining faithful to Christ until death.

B) THE ROMAN EMPIRE AND THE GENTILE WORLD

Against this reality, there stood the Roman Empire and the pagan world where idol worship persisted along with the immoral life. The latter included the worship of the Emperor. The dead emperors were worshipped as gods, and people worshipped before their statues bowing and incensing. This worship was official and strictly mandatory. Domitian, one of those Emperors, who ruled the Empire from 81 to 96 AD, was the first who declared himself god while living, and ordering his subjects to offer worship in front of his statue. To neglect such orders meant rebellion against the Empire.

Christians naturally could not obey such orders and the tiny church had to face the huge power and the army of the Empire, and when they refused to worship before the imperial statue, Christians became subject to torture by the hundreds, in prisons and in exile where they died. Many allusions are found in the *Book of Revelation* about this. Those temptations made them follow Christ for courage and survival. Christ for sure gave them the ways and means as to how to save themselves victoriously. Those ways are specified in the *Book* as patience and conviction regarding God's laws that had nothing to do with the evil power of the authorities and their humiliating orders.

By their death as martyrs, Christians were actually condemning to death the agents of the evil, reserving eternal life for themselves. It was a new way of resisting and struggling as shown by Christ Himself. This of course was directly opposite to how human nature would react. Even some of the Christian followers could not

accept the new course, having no ability to comprehend the kind of struggle it was. Christ comes to help as the *“Loyal witness, the First Risen from the dead, as well as the Prince of the earthly kings,”* who in fact said, *“I know your works, your torture and patience, and I know that you cannot tolerate evildoers. Despite all these, however, you shall not fall from your height, and you shall remain faithful in your abundant love until death. This way you shall conquer and be worthy to receive the glory of the Victor.”* (Rev. 2:2)

From one end to the other, the *Book of Revelation* is full of the idea of victory, such as the souls of the martyrs who gathered around the Throne of God and as conquerors adorned by palm leaves. As for the Empire, it was already on the verge of collapse, whereas Christ’s rule endures forever. This belief is urgently dominant in the *Book of Revelation* through majestic and awful scenes, and we shall approach the Book with faith and conviction, at least in the first three chapters.

ESSENTIAL NOTES ON CHAPTER ONE

A certain number of essential notes in the first chapter are the following and we think they will be helpful to understand better the *Book of Revelation*.

1. THE REVELATION OF JESUS CHRIST

John wishes to assure the readers from the outset that the revelations he is given are not his own. They belong to Jesus Christ behind which the Savior's authority stands firm. John wrote the *Book* simply as the acting secretary of Jesus, and whatever the Lord suggested, he described them as Christ's visions, according to God's angel who brought them to his sight. It is God's gift, both His moral and spiritual truths that John is presenting to us. Those axioms reflected the future of events by way of a symbolic and allegoric presentation. It all meant that whatever St. John said in the *Book of Revelation*, was centralized in the Person of Christ. **The Book begins with Christ and ends with Christ.**

The Person of Our Lord Jesus Christ dominates categorically in the entire *Book*, as John makes it clear that whatever he was writing was the Word of the Living Christ. John speaks from the heart and addresses the community as Christ being every-thing, both for him and for the early Christians. As for Christ Himself, He is "*the Loyal Witness*," and John is the witness of the truths of Christ. He concludes saying, "*blessed is he who reads, and especially those who hear these prophetic words and keep them the way they are written.*" (Rev. 1:3).

2. SEVEN CHURCHES

The *Book of Revelation* addresses its seven messages to "*seven churches*," identified by names. John repeats the numerical "**seven**" quite often, seven times in chapter I, and 28 times in the entire *Book*. The number "*seven*" is sanctified allegorically in various writings, being considered a holy number, embracing "*wholeness*" and "*perfection*." It also alludes to the fact that those seven churches represent the "*entire Christian churches*."

Having the above in mind, the *Book of Revelation* stands as “an open letter” addressed to **all churches**, and to the completion of the Christian Church. In fact, each church is prefigured in those Seven Churches, one way or another. It is also interesting to note that at a glance on the map, where those churches are lined up, an oval circle is drawn the way they appear in the *Book*, thus signifying completion or, better yet, perfection. Therefore, in this sense the messages to the seven churches are revelations addressed to all Christian churches for all times. Besides, considering St. Paul’s understanding, that every Christian is the temple of God (I Cor. 3:16), the same messages are addressed to each Christian individually.

3. “GRACE AND PEACE”

Both are divine gifts, and are destined to be bestowed on the seven churches that obviously lacked and felt deprived of them, due to the spiritual crises perpetrated by the secular world. *The Book of Revelation* first specifies that grace and peace are promised by “*Him who is, who was, and is coming*,” simply said, by the Eternal God. When Prophet Moses found himself in the presence of God at the burning bush, he asked His name, and God answered, “*HE WHO IS*” is the name (Exodus 3:14), that meant “*HE WHO EXISTS*” forever. The expression referred to God’s eternal and irreplaceable nature that opposes the worldly forces, which are on the contrary, immutable and ephemeral.

Further, the same greetings came from the “**Seven Spirits**” and stood before the Throne of God, meaning probably from the seven powerful angels under the orders of God. We may translate the case also as “*to the Holy Spirit from the Seven Powers*.” In reality, what else could have been more effective and protective to those weak churches, left to their uncertain destiny, than “*the Grace and Peace*” come from the unlimited power of the Spirit of God, namely, from the Seven Powers.

Lastly, that same “*Grace and Peace*” came from “Jesus Christ,” represented in the *Book* with the Lord’s functions, such as the “*Loyal Witness*,” the last word meaning truth, conviction, and assurance as challenges to meet all odds, even to the sacrifice of His own life. In

Turkish *shahid* is the equivalent to the Greek “*martyros*,” and yet in everyone’s mind the question arises as to “*how can we be assured of the certainty of the revealed truth?*” One should not confuse moral and spiritual issues, since the end-result becomes fatal, life or death. This is true because if we live according to the rules of a moral and truthful life we gain eternal life, against the kind of life lived under the disguise of the truth, but in fact, a life lived in falsehood and deceit. If we believe in just and genuine truth and live accordingly, the result will be eternal life, but if under “*truth*” deceit is given us, the end is death, as the following example illustrates. The offering of the good wine provides joy and contentment except if the same is treacherously poisoned when it becomes deadly.

Confusion and uncertainty, spiritual crisis and rational doubt weigh on our minds and souls like a heavy mist. Persecution and violence, in spite of the unshaken faith of those tiny churches, undoubtedly have tortured their inner life. St. John’s promise is addressed to them with the slogan “*Peace and Grace*” come from **Jesus Christ**, the “*Loyal Witness*.” In Him alone we trust, because He cannot lie or err, being Himself the truth, and by His self-sacrifice has witnessed and established the veracity of His words. Here a simple comparison between Christ and today’s “believers” will show the real difference between the two and demonstrate how low our society is, until it repents sincerely.

4. JESUS CHRIST “THE FIRST”

The author of the *Book of Revelation* goes on stating the second position of Jesus as “*The First among the dead*.” He is the first born of the dead for being the “*Loyal Witness*,” and soon the One who returned to life. Therefore, John means that in case of need the **believers** and the followers of Christ must be ready to stand as witnesses even with their lives as martyrs. For sure, the martyrs also, like their prototype, will come out victoriously risen from their sleep, having offered their life to the love of Christ.

As for the third position Christ assumed is “*Christ the Prince among the Kingdoms of the earth*.” This is an allusion to the final and

complete victory of Christ, who will reign *“not only over the principalities and the kingdoms of this dark and wicked nations living under the heaven,”* but also on the rulers of this age, including the Roman Empire, which together are directly or indirectly responsible for the persecutions against those who followed Christ. They likewise shall be judged by “Christ the Prince” and receive their reward or punishment. Three deeds follow that Christ has done for His believers. They are:

- a) **“He who loved us.”** (Rev. 1:5) Men in this world expect many things from each other, such as material help when in need; or, place to live when left homeless, helping hand when fallen in misery, and the like; but mostly men expect sincere friendship that is love. The latter is the superior gift Jesus has given us, *“because He loved us first”* (1 John 4:10). Christians lived through all the times and centuries in a world filled with evil, hatred and jealousy. They see how persecution and tyranny have entered into their lives. They, however, are able if they want to raise their head high, even by singing psalms of joy and victory, knowing well that *Christ has loved them*.
- b) **“He who freed us from our sins by His blood.”** (Rev. 1:5) Such emancipation is the tangible proof of His love. A slave has his supreme wish to be saved from slavery. As long as men are not affected by the salvation of Christ, they remain slaves to their own vices and their arrogance subject to the threat of their fears and anxieties; in one word to their sins. Christ alone can save us from all these. The Bible proclaims, *“The punishment of sin is death,”* meaning that all of us as sinners are inescapably destined to die. Indeed, Christ took the punishment for us and in our stead. He who believes in Him is the partaker of the same salvation. Death does not exist for us, John says, since *“Christ emancipated us from our sins through His blood.”* Therefore, there is no need to fear physical death; it will open the gates of immortality before us.
- c) **“He who converted us into a kingdom so that we may become priests serving God the Father.”** (Rev. 1:6) Christians under

earliest persecutions and almost at all times are underestimated, rebuked, and rejected, but as John states, in reality those people are the people of God, comprising His Kingdom. Each one of them is God's "*priest*" and "*servant*" to whom is entrusted the supreme honor to serve God and glorify His Holy Name, standing before Him gladly. Thus, if God is with them, and they are with God, who can estrange them from His love? *Will Suffering, anxieties, persecutions, sorrows, sword or anything else?*" On the contrary, we can come out of all those calamities by the grace of **Him who loved us**. We know for sure that neither death nor life, neither evil nor violent rules, can separate us from the love of God (Rom. 8:35-39). The Kingdom of God is the central theme for the evaluation of this passage, reflected in the life of the Christian Church, the Holy Body of Christ.

5. THE VISION

The second half of Chapter I is dedicated to a vision, the first of a series of some ten visions recorded in the *Book* which follow each other like a universal movies with an awful success-ion. This particular one is represented more calmly and yet with powerful colors, leaving a permanent impression on the reader. Like the Creation of the World had started on the "first day," likewise the series of those visions in terms of revelations begin on a "Sunday." This means for sure that the curtain of the future revelations will open on Christ's Resurrection. It starts with a voice, reminiscing the beauty of the Creation Day's drama: "*Let there be Light.*" The sound of divine creation had tolled then in the widespread darkness, and now a new voice is heard strongly breaking the widespread silence of the island in the midst of huge waters, saying "*I am the Alpha and the Omega, the First and the Last.*" (Rev. 1:8).

When John turns toward the direction of the voice, he sees a marvelous scene. Seven golden lanterns, each with its own light, luminous and glittering, wherefrom a bright and awesome face is seen, the face of the "*Son of Man*," with a robe covering all the body down to the feet with a golden belt around his chest. The head is

white as snow, and the eyes like flames of fire, standing firmly on his fiery feet like brass spreading flames around. Seven stars in his hand with his face bright like the sunrise.

OUR INTERPRETATION

The significance of all these are as follows. The seven lanterns are the seven churches viewed from the earth, giving light, like in the church where the faithful spread light to each other. This is in accordance with Jesus' ordinance to His disciples, *"You are the light of the world,"* and, *"The light is placed on the holder and not under the table, so that it spreads the light on those who are around it. Let the light radiate before men in order that they can see your good deeds and glorify your Father who is in heaven"* (Matt. 5:14-16).

It is most significant that Christ in all His appearances revealed Himself through the lanterns, meaning, through the Church. His garments with the golden belt are the essential signs for "royalty," making Christ the King who was revealed with white and bright rays radiating His sanctity, whereas the fiery power in His eyes was the fire of righteousness. As for the bronze under His feet, it meant symbolically the capability of treading the evil one under foot and crush it.

The meaning of His thunderous voice is when He speaks all the rest of the voices remain silent and unheard, strangled in His awful sound. The double-edged sword, on the other hand, is His verdict of judgment from which there is no way out. The seven stars are the predictions of the seven churches on earth, viewed from heaven, as the luminous candleholders represent the bright future of those churches, their spiritual and idyllic nature, "their angels," as specified in the *Book of Revelation*. The first question to ask is the purpose of the vision. Why such imaginary events are considered divine and part of the Salvation by Christ.

THE PURPOSE OF THE VISION

John the Evangelist deeply affected by what he sees with his physical eyes that his knees give in and he falls on his face almost

breathless seeing the Lord standing in front of him. Christ places His right hand on him and says repeatedly, *“do not be afraid, I am the Beginning and I am the End, though died but here I am alive forever.”* John adds saying *“Amen.”* The Lord of the vision adds, *“the keys of death and the life hereafter are in my hands, write therefore about what you have seen, about things happening today, and about those that shall happen in the future.”* (Rev. 1:18).

The purpose of the vision is to emphasize the reality of Christ. He is neither an imagination nor a far away and unapproachable deity; He is a historic personality who lived and died, but herewith is alive forever, a reality confirmed by the fallen John who proclaimed *“Amen, for the One who is the Lord God, who is and who was and who is to come, the Almighty.”* (Rev. 1:8) It is essential to know that Christ is a Living Person, who works through His church being interested in each of the seven churches, the one who loves and supports, gives His advice or reprimands, warns and threatens, according to each one's behavior.

If you remove the idea of 'Christ living eternally' from Christianity, you have reduced the latter to a dead beauty, high with its moral and social lofty doctrines. It is true, the Gospel preaches love for one another, equality and brotherly love, but man being what he is, will never sacrifice his ego to the idea of the Gospel's brotherly love, unless he acknowledges a living authority who grants spiritual and new strength, thus encouraging and assuring him for a better life. By such authority, a man can practice the Word of God, and in case can control the lives of many. This way Jesus approaches the *“Seven Churches”* and gives His *“Seven Messages.”* Therefore, we too having acknowledged the same messages reaching us from the same Living Christ, present them to you.

CHAPTER TWO

THE FIRST MESSAGE TO THE CHURCH IN EPHEBUS

Chapter 2: 1-7

“Remember Where You Fell From, Repent and Return to Your First Deeds”

THE CHURCH IN EPHEBUS

We shall first state that each letter addressed to the seven churches does not contain one message only, but it reflects a unit of several messages. We shall introduce among them the most significant and imperative as shown in this chapter’s headline. As for the rest, we shall refer to them as we attempt to write our commentary.

The first letter is addressed to the **Church of Ephesus**, a city considered the most important center of the Roman Empire on the shores of the Aegean Sea. It was known as the capital city of Asia Minor, known today as the region of “Eke.” In present Turkey, it is called “Ephes” in its French pronunciation, being also one of the outstanding sites for the tourists. It preserves remarkable ruins with the famous shrine of **St. Mary Mother-of-God**. At the writing of the *Book of Revelation*, Ephesus enjoyed political and economic importance, similar to Izmir on the north, which these days enjoys the same advantages.

Ephesus was built around 1000 B.C. by the hands of migrants coming from Athens, and from the first days acquired a leading position developed during the following centuries. The city possessed the famous temple of goddess Artemis or Diana-Anahit, which was at the time considered one of the Seven Wonders.

Ephesus became St. Paul’s main center of his mission for almost three years (Acts 20:31) where “Even the entire population of Asia Minor, Jews or Gentiles, heard the Word of God” (Acts 19:10). St. Paul’s missionary activities are recorded in chapter 19 of the Book

of Acts. The Apostle Paul has also written a separate Letter to the Ephesians. Tradition says that after Paul, John made Ephesus the center of his Christian mission for many years, and then was exiled to the island of Patmos. The same tradition adds that John died in Ephesus where an elegant cathedral was built on his grave, now left in ruins. The city from the beginning was the most important center in Asia Minor, and remained such until the Byzantine Empire when at the beginning of the 4th century lost its priority before the gates of Constantinople, its new capital.

It was in Ephesus where the Third Ecumenical Council convened in 431 AD, and the Christological formula regarding the two natures of Jesus Christ by Patriarch Cyril of Alexandria, who died in 444 AD, finalized as *“One Nature of the Word Incarnate”* against Nestorius who denied the deity of Jesus. Nestorius, Patriarch of Constantinople, insisted that Christ was born as a man, and therefore Mary was not “the Mother-of-God,” but only “the mother-of-Christ, or, “the bearer of Christ.” The Church of Armenia adhered to the first three Ecumenical Councils only, the last being the Council of Ephesus in 431.

In the year 29 BC, a temple was built in Ephesus personifying the Roman goddess dedicated to Caesar Julius, and subsequently, became a center of worship dedicated to Caesar. When, as said above, Caesar Domitian proclaimed himself god while still living, Ephesus remained the site of the celebration of Emperor-worship, forcefully demanded, leaving Christians in serious jeopardy. The reader of the *Revelation* is reminded to refer to the historical events as the background of the apocalyptic expressions of St. John.

THE CONTENT OF THE LETTERS

Before entering into details of each letter, it is interesting to bear in mind the following points common to all the letters.

1. In each letter, Christ represents Himself in the above mentioned vision as the One who revealed divinity.
2. The letters are written in plain language, and not allegorically or somewhat mysteriously, unlike the rest of the

Book of Revelation which contains elements of mystery and imagination.

3. The purpose of those letters is to encourage, to comfort and edify the faithful, and even to reprimand the churches if necessary.
4. Through those letters, Christ expresses His love for His churches, as a father who writes to his children, or a friend to his friend.
5. Even though seven letters are written to each of the seven churches individually, all of them collectively are sent along with the ensuing revelations to each church so that the messages are read mutually by sister churches for mutual edification.

Considering the letter sent to the church in Ephesus, we find some interesting details in chapter 2:1-3, we find it as a letter of appreciation. Christ says, *"I am aware of your deeds, your patience, and oppressions. I know also that you cannot tolerate the evil people, having tested them who regard themselves apostles, when we know they are not. You knew they are liars, and finally you showed resistance and patience for the sake of my name."* (Rev. 2:2).

The church in Ephesus is complemented for its diligence and stability by Christ himself, seeing the decisive attitude despite all afflictions. That meant that Ephesus on the one hand was stable, but on the other, not so perfect yet, since Christ detects always our deficiencies we experience in different areas. That is why weak points are referred to in the same letter, stating, *"But I have this against you, that you have abandoned the love you had at first. Remember then from what you have fallen; repent, and do the works you did at first."* (Rev. 2:4)

Speaking in general, each convert is excited in his first love and is zealous in his initial good deeds. He loves God wholeheartedly and is ready to sacrifice everything for Him. He seems to be devoted to God, unselfishly, and diligently, but knows also that times can bring forth persecutions, misfortunes, and all kinds of afflictions and trials. The *"worldly matters"* affect your love that you had cherished

for God, and leave you in the dark, deprived from the divine light. Christ becomes sorrowful indeed seeing the believer who though saved by His Blood, ignores sometimes the sanctity of the heavenly gifts.

In fact, by abandoning the love men have cherished in the first place, they now enter into a perilous path leading to indifference, arrogance, to laziness, and ultimately to death. An obvious example we have in front of us every day, when a person stricken by an incurable disease, seemingly not so severe at first, but gradually becomes fatal. We should learn how to renew our love and our faith toward God, and in addition, awaken our conscience toward our fellow men.

REPENTANCE IS THE KEY

One simple comparison between our past and present behavior will show much strength and will power wasted, ending in the loss of peace and moral standards. The key of all these is Repentance, meaning to feel sorry deeply in our hearts for the loss, and acknowledge our shame for our fall in sins. Furthermore, repentance will tell us to resolve abstaining from selfishness that humiliates us morally and distances us from God. It is our obligation to wind all our energy of love and moral resources to restore and rediscover our former zeal and sincerity. To pray must be our first step to gain back what we have lost, and to watch over our deeds keeping away from sin and malice, so that at a moment of carelessness the evil one may not insinuate into our lives. This is the way Repentance can restore our peace and reliance in God that we had enjoyed in our earlier days.

If through Repentance our return to our good deeds is not realized, even by virtue of the *“seven golden lamp stands surrounding us,”* Jesus has this warning: *“If you do not repent, I shall come and remove your lamp stands away from you”* (Rev. 2:5), meaning you shall be deprived of the light of the Gospel. You shall lose all the privileges acquired by your Baptism and invite Christ’s unpleasant looks upon you. You will look like the *“lazy servant”* who did not invest the money entrusted to him, was reprimanded by his lord, and lost his investment. However, Jesus still encourages the church and supports the faithful not to despair, for the Lord mentions their

mistakes only. He therefore says, *"Yet this is to your credit; you hate the works of the Nicolaitans, which I also hate."* (Rev. 2:6).

We know nothing about the said Nicolaitans whose activities are hated both, by the Lord and the Ephesians. They were probably Christian sects like many heresies we now have in our midst. They have changed the teachings of the Gospel and preached the wrong way. Obviously, unorthodox teaching yields falsehood, even if some stay silent before truth and wrongs, before the good and the bad, pretending to be openminded, or at best, courteous and not interfering in others' works. Christ's attitude concerning bad and good, truth and lie, is most clear, *"He hates them,"* of course if they are not distinguished, the negative from the positive. In reality, we admit that hate has its place in Christianity. Yes, but we are used to hate only evil deeds, along with all pretense, flattery, fraud, and treacherous actions that corrupt the society.

It is assumed they were the followers of a certain Nicolaus who taught in Ephesus and Pergamum. The Nicolaitans were condemned by John because three of the seven churches were affiliated with this heresy. One of their leaders was Jezebel, a self-proclaimed prophetess, reminiscent of Jezebel Queen of Ahab. Her name was chosen to typify the heresy. John makes it clear that the Nicolaitans held the teaching of Balaam as known in Numbers 25:1-2. In the days of the Old Testament, Balaam had taught Balak, king of Moab, to cause the Israelites to fall into fornication and idolatry. The same was taught by the Nicolaitans. *[Editor's note].*

Jesus' conclusion comes as a promise: *"Those who have ears let them hear what the Spirit is telling the churches. To him who conquers I shall give permission to eat from the tree of life that is in the paradise of God."* (Rev. 2:7). Christian life is truly a struggle, unlike other kinds of struggles we experience, struggles against sin and Satan, against worldly attractions, be it physical or spiritual, such as adultery or gluttony. We are there either to gain victory or suffer defeat. Christians are called not to give up, but *"must fight the good fight"* as explained by St. Paul. The conqueror shall receive the supreme award, as said above, and *"eat from the Tree of Life."*

Adam and Eve disobeyed God's commandment and were the victims to their temptation. If Christians live in obedience to God's Words, they shall inherit eternal life, which is perfection, holiness, and happiness. On the other hand, Christ never promised outright victory in this world; on the contrary, He said, *"You shall suffer afflictions while living in this world, but be encouraged because I overcame the world."*

CHRIST'S VICTORY

According to our religious teaching victory means to hold firm into what we have, keeping our loyalty and obedience to Christ, despite the pressure from the enemy. The Roman Caesars persecuted the first Christian converts not by killing them, but making them subjects to and worshippers of Caesar. Christians resisted not as rebels against the authorities, but only defended their faith. This meant that if Christians are exiled imprisoned and tortured even to death, they remained faithful and loyal to Christ, keeping always their faith and earning victory at last.

Likewise, if the Roman Empire failed to convert its subjects to worship Caesar, even going through torture and persecution, the Empire is the one that failed in its purposes and was defeated. It reminds us of the **Armenian Battle of Vartanants** in 451 AD, who were finally victorious, despite their martyrdom on the field, because they clung to their faith, while Persia could not realize and accomplish its purpose in converting the Armenians into fire worship.

During the 40-day Lent, preceding the Holy Resurrection, Christ's words to the Ephesians come directly to instruct us collectively and privately. Christ says, *"I know your deeds."* We will be judged according to our deeds whatever they are, good or bad, subject either to condemnation or to reward. It is true that thousands and thousands of Armenians have left the Armenian Church. Let it be known, whoever has surrendered himself to secular vices, going after material, money, gambling and improper social life, has actively distanced himself from the church, no matter how often his name appears in the church records.

Such people, as St. Nersess Shnorhali states, “*are dead in spirit, lost in mind, and live only in body.*” Such people will never realize how perilous a life they have lived until their final fall, when it will be too late anyway. They are Armenians but devoid of the blessings of their Church. As the Gospels instruct, “*there shall be weeping and gnashing of the teeth.*”

OUR INTERPRETATION

The *Book of Revelation* is addressing the Word of Jesus not to the outcast, but surely to “*His own people,*” to those who still keep their lamps lit. Jesus says, “*I know your deeds, your problems, and patience.*” Interpreting the words in the *Book of Revelation*, we wish to add our own comments as follows. As you cherish good intentions, you are not altogether discouraged, seeing that your tortures have not let you down. You have made patience your support continuing to stay strong. I know you cannot uproot evil from within you, thus leaving yourself in sadness. Seeing all these you feel annoyed when those who preach the Gospel, themselves do not practice what they preach. They preach repentance, but they do not repent. They preach faithfulness, but they display evil behavior in the House of God, knowingly and unknowingly. They preach brotherly love, and yet are deeply involved in money and worldly affairs.

In the outside and away from the church, on the other hand, some preach like innocent lambs, showing their “faithfulness” to the Gospel. Our own people cast their net to fish in clear waters and many unknowingly fall prey to their nets. While still deceiving, you find no way to prevent it, except saying “*I hate what they do,*” like Christ said for the Nicolaitans. Furthermore, you may lose your loved ones, or imperil your life, failure may follow you, you get angry, and even curse words may come out of your mouth. You try to stay with your church, but seeing the evil, you get discouraged, and knowing that repentance is the only way to return, you turn back from the way of the outcast. As says Jesus, “*If you don’t, your life will be miserable,*

you will lose the remaining of your patience and find yourself helpless.” Hear the voice of the Spirit of God that communicates with your soul, cherish love as before, and you will receive the proper reward.

Blessed are those who come out conquerors from the struggle defending moral and spiritual ideals, for they alone will eat *“from the Tree of Life in God’s paradise.”* Repent and pray with our **Saint Nersess the Graceful**, saying, *“Love is your name Jesus. Soften my rocky heart with your love. For the sake of mercy, care and pity renew my life”* (Breviary).

CHAPTER THREE

THE SECOND MESSAGE TO THE CHURCH IN SMYRNA

(Rev. 2:8-11)

“Do Not Fear Torture, Stay Loyal to the End”

MESSAGE ADDRESSED TO THE CHURCH OF SMYRNA

The second message is addressed to the Church in Smyrna, present day Izmir, located about 40 miles to the north of Ephesus. This was also a center of Caesar-worship. It is unknown as to how and when the seeds of the Gospel reached Smyrna, but it is feasible that St. Paul could have preached Christ, considering the near distance from Ephesus. During the middle of the second century, the city was well known as an important center of Christianity, where a distinguished **Church Father St. Ignatius Polycarp** was martyred in 155 AD for defending the new religion.

In His opening words, Christ represents Himself as *“the One without Beginning and without End,”* based on the Greek text, *“the First and the Last.”* Christ was the *“First”* because *“He was the Word of God from the beginning,”* and *“He was with God from the beginning,”* and that *“All things came into being through Him.”* (John 1:1-2). The Word of God was the Creator as Christ is the last Judge of all. It follows that believers in Christ have no reason to fear, because Jesus is the Lord and the final Judge.

As we read this letter, we see Christ *“Who is, who died, and rose again.”* Therefore, the believer also keeping his faith, even to die if necessary for the sake of God, shall live again like his Savior, for to him also immortal life is reserved after the earthly death. The letter begins like the previous one, saying, *“I know your deeds, your afflictions, and your poverty, though for sure rich from within.”* (Rev. 2:9).

The “*afflictions*” attributed to the Christians of Smyrna is known as the imperial persecutions, and the “*poverty*” refers to the social life, meaning that the church in Smyrna had members not so much qualified. The contrast is that those who are rich are also poor in terms of secular standards; they are poor and devoid of spiritual gifts, whereas the financially poor are usually rich in spiritual gifts, in faith and through good deeds in love for each other. The contrast seems as though the state of poor reflects a state of virtue, and richness reflects sickness.

Not necessarily so, since in both cases what counts is the attitude we display. To love money and wealth wholeheartedly, seeking nothing else above them in life, men remain hostage to the material world, until money ends and nothing is left for them to live and be comforted. On the contrary, wealth should be a means to an end and used for the prosperity of the family and the society. Men should consider themselves stewards of God, under divine authority, to receive reward according to their loyalty. It may also be the case when the poor complain all their lives in jealousy, create for themselves a vacuum, and deprive themselves from the gifts of God altogether.

In the letter to Smyrna Christ addresses the faithful and says, “*I am aware also of the slander on the part of those who say that they are Jews and are not, but are a synagogue of Satan*” (Rev. 2:9). From the beginning many Jews lived in Smyrna, even in the days this letter was written, at a time when fierce struggle waged between the Christians and the Jews. In those first days, the Jews were stronger and had the upper hand against the church. Christians preached they were the Chosen of God, the “*New Israel*,” the legitimate descendants of Abraham, holding onto the promise and faith Abraham gave that culminated in the promised Messiah, Christ the Savior. As for the non-Christians, on the other hand, Jews opposed them vehemently insisting that they represented Moses and the Law. The Jews had the advantage of not being obligated to offer worship to the Emperor even at the cost of cooperation in deference of the Christians.

The Jews went even to the extreme end in their dispute against those who had adopted Christianity labeling them as “*not legitimate Jews*,” and had nothing to do with them; they alone were the true privileged Jews. In the *Book of Revelation* Christ calls their fanaticism as “*curse*.” In reality, everything in relation to God is either true or false. The false is equal to “*curse*,” like in our daily lives when we treat our fellow men with humiliating words. When those words are truly lies, then they are no less than curse. The contrary also is true, if we treat each other sincerely, our words stand as trust for each other. When Jesus reprimanded saying, “*you are the offspring of snakes*,” as strong and humiliating as it sounded, they were the same as the person involved in fraudulent deeds and acted like a poisonous snake.

The same is true also in relation with God. For example, when the Pharisees told Jesus, “*you do those miracles by the power of the demons*,” Jesus labeled their words as “*blasphemy*,” since they were not true and those who uttered them were sinful. On the other hand, Jews considered the words of Jesus as “*blasphemy*,” and yet what Jesus heard reflected the truth. For example, when Jesus told the sick person brought to him, “*Son, may your sins be forgiven*,” some of the scribes thought he was “*cursing*” because God alone can pardon sins. Jesus knew their evil thoughts since as the “*Son of Man*” He was God with full authority for the remission of sins. Therefore, what He said was the truth, and it was wrong to call the words “*blasphemy*” that He addressed to the sick person.

This also means that when the Jews of Smyrna proudly declared that they were the true Jews, they were blaspheming; their deeds did not correspond to their words. Jesus knew and saw that not only the churches, but also all their followers were defending themselves as the “*council of Satan*,” since their negative attitude and struggle against the “*New Israel*” proved it. In fact, Satan was fighting against Christ and His church.

In reality, despite the multitude of the nations on earth and the diversity of their social systems, and of the divisions of the Christian churches into different branches, they all converge finally into two groups. First, the *Church of God*, the assembly of the faithful,

and second, the *council of Satan*, composed of all the rest of the people who willingly or unwillingly, knowingly and unknowingly serve Satan, struggling against God and the Gospel. It is our deeds that will determine and not our words as to which group we belong. Those groups or the individuals that preach and spread immorality, atheism, unrighteousness, oligarchy, defiling the youth with drugs and disqualified pornography, belong to the “*council of Satan*.” The people and the organizations, on the other hand, that preach and practice the true worship of God, such as, honesty, righteousness, brotherly love, peace, reconciliation, and cooperation, actually struggle against the degenerated malice, and protect the “*New People*” of God, the Church.

“Do Not Be Afraid”

Jesus instructs John to write to the Church of Smyrna and tell them, “*Not to fear the tortures you are about to suffer. Beware, the devil is about to throw some of you into prison so that you may be tested, and for ten days you will have affliction. Be faithful until death, and I will give you the crown of life.*” (Rev. 2:10). We sometimes do not know **what we fear is the fear it-self**, rather than the numerous situations we usually fear. If fear is other than the fear of God, it degenerates, it collapses, and causes physical tortures, applying beating without mercy, and humiliation by a slapping on the face, which in itself is already spiritual torture, let alone the numerous tortures introduced by the human mind to destroy good will and penalize the true or false wrongdoers.

Therefore, “*Do not fear*” is a message of courage for the people of Smyrna who were under heavy persecution. While on earth, Jesus had said, “*Do not fear those who kill the body only, and cannot do anything else.*” The Christian, when facing the irresistible, always bears in mind two facts coming from the Savior, namely, the last message He gave to the Eleven Disciples, “*I shall be with you even to the end of the times,*” and secondly, His legacy, “*You will suffer many afflictions in this world, but be encouraged I have overcome the world.*” (John 16:33).

As long as the omnipotent victory of the Risen Lord is with a fellow Christian, the latter has no reason to fear even death, no matter how terrible those afflictions and trials seem awful to our physical senses, because to those ephemeral afflictions eternal joy will follow, leading to immortality. As long as he is able to be patient, then the ten-day duration of persecution and torture will end with lasting joy in heaven. As for the persecutors, in reverse, will inherit eternal judgment for torturing the innocent, as a reward for their actions. Jesus, if we remember, had concluded his parable referring to the last judgment when saying, *“Sinners shall inherit eternal torture, and the righteous eternal life.”* The early Church included the same reference in the official Creed formulated in the First Ecumenical Council of Nicaea in 325 AD.

Loyalty Tested by God

In case God’s providence allows torture upon the innocent, naturally His purpose is never to punish him, but only to test and see how much his loyalty endures to the Lord. It gives also an opportunity to share the joy reserved to those who have been tested and found worthy of divine protection. Aside from that, enduring the persecutions and not denying Christ becomes the best witness to the validity, and guarantees the veracity of Christianity. Surely, only few actions have affected the interests of the Roman Empire than those demonstrated by Christians through their unwavering courage before Roman courts, and even in the midst of the devouring beasts. Such unusual courage and determination have affected immensely and revealed brevity and positive attitude among the Gentiles, yielding many to convert into Christianity.

The *Book of Revelation* says, *“Stay loyal until death.”* Loyalty is one of the most qualified talents one can display being itself an attribute of God. God revealed Himself many times by that quality, as we read in the Old testament, *“Your Lord God is a loyal God”* (Lev. 30:39). This meant God has always been trusted in His word and His promise. The same is repeated in the New Testament: *The Lord is loyal and shall install you and keep you away from the evil”* (2 Thess. 3:3). By the same token whatever God is mostly looking for from His

creatures with appreciation is virtue and loyalty, along with humility, as said, *“the good and loyal servant who invested the talent given to him shall be worthy to share in the Lord’s joy and happiness.”* Loyalty is as precious as the unique diamond, because it is difficult to find it in the first place, and then it requires total attention to keep it safe. Loyalty teaches a person to build a trustful and moral character, which is likewise very difficult to find especially in our present age.

As a reward, Christ promises the *“Crown of Life”* which no one can take away from him. The earthly life, through which a person has traveled by way of serving Christ and preaching the Gospel, shall receive a reward for a life beyond this world, crowned with victory. The concluding message is this: *“He who has an ear let him hear what the Spirit is saying to the churches. Whoever conquers will not be harmed by the second death.”* (Rev. 2:11).

“The Second Death”

The *“second death”* mentioned in the Gospel is the eternal torture, if only one can realize how awful it is in comparison with denying Christ for the sake of a longer life and yet *“fallen in the Hades where the warm does not die and the fire does not quench.”* The real message is both *not to fear and live loyal until death*. This message must be heeded by our present generation as it was heard by Christians of all times. It is most likely that we will not be subject to the tortures the faithful of Smyrna and the contemporary Christians endured. On the other hand, it is mandatory that no one, especially a Christian, falls in temptation to escape from loyalty to Christ.

We shall meet temptations, one way or another when, for example, we lose our loved ones, old and young, and lament, even to the extent of revolting against God as to why He permits such departures from life, or, when we fail in our daily business and go bankrupt. The same is true when we fall ill in hospitals asking the same question. Those are usually warnings for us to change our behavior and resume our previous piety. They are also challenges to repent reminding us how much we stay faithful and loyal to our God and to the moral virtues, even in our hard times of afflictions.

There are other temptations as well that are just the opposite of the above and are in fact more dangerous and irresistible. Few only will be able to overcome, if successful in business, with a sudden jump from nothing to realizing millions of dollars. It makes you feel like forever happy and no need for any help, including even God's help. We forget everything and run after our unending festivities. The question remains, how many of those can come out retaining their former faith and fidelity, including their honesty and love for the church in brotherly love.

Fidelity is a virtue applicable even in days of prosperity, as it is in days of poverty and destitute. This test is worth more than questioning God in our days of failure. How many can come out bravely victorious and return back to their faith and dignity? This is the question. There is even another test among religious people who know how to pray and revive the church. They are those who feel deeply satisfied, and yet one day they may feel they have suddenly lost all piety and embraced worldly and unhealthy pleasures. In such cases who can endure and remain loyal to God and resume his attendance in the church, to pray and worship the Lord, even if he has lost the presence of God for a while? In such cases, we shall hear the same dominical messages, saying, *"Do not be afraid"* from any troubles, and *"Remain loyal always until death."*

CHAPTER FOUR

THE THIRD MESSAGE TO THE CHURCH OF PERGAMUM “*REPENT*” (REV. 2:12-17)

The Message

The third letter is addressed to the church in Pergamum, located some 50 miles north of Smyrna and 12 miles off the shore, built on a hill at 1000 feet elevation. The city was famous for its Hellenistic culture from the 9th century BC as shown today by its ruins. The art of preparing parchment and papyrus flourished in the city to serve ancient writings of the manuscripts. It is said, that the English word “parchment” is derived from the Latin *pergamenus*, from the name of the town. Today the city represents a huge pile of ruins, and the present city of Pergamum is built instead. There was also an Armenian connection with the city where in the 7th century existed a large Armenian community, among them one of the Byzantine Emperors known as Philip Bardanes (Vartan) (711-713).

Although it is not clear when and by who Christianity entered Pergamum, the letter addressed to the church is labeled as “*the seat of Satan*,” referring to a center of Emperor-worship. In fact, before Christ, a temple was erected in 29 BC in honor of the goddess who personified the city of Rome and Caesar Augustus. This was the reason the people of Pergamum went through heavy persecutions when rejected to worship the Goddess of Rome and Caesar’s idol.

The attributes of Jesus mentioned earlier are used in the opening of each letter as they fit each church’s moral behavior. One of the first symbols was “*the One who holds in his hands the seven stars*.” Then, Christ is proclaimed “*the First and the Last*,” and further, “*as the One who holds the two-edged sword*.” (Rev. 2:12). It sounds like this was a threat to the persecutors and the heretics who would

be unable to escape His judgment. It sounds also as safety to Christians who have the One who will defend them with His sword against the enemy within and without, not forgetting that they are free from temptation or the test regarding their loyalty to or denial of Christ. The letter goes on saying, *"I know where you are living, where Satan's throne is. Yet you are holding fast to my name, and you did not deny your faith in me even in the days of Antipas my witness, my faithful one, who was killed among you, where Satan lives."* (Rev. 2:13)

The City of Pergamum

Pergamum was not only a center of emperor-worship, but also a city of evil and immoral population, where heretics appeared among the Christians. This proved that loyal Christians were surrounded by those who defiled the true faith, and the true teaching. Still, the Word of God was known as a double edged sword that silenced both the heretics and the immoral adherents to idolatry. Despite the city of Pergamum being declared as *"the Seat of Satan,"* Jesus had words of compliment, stating that the church in Pergamum *"believes in my name"* and promotes Christianity, not *"denying my faith."* Both verbs used in this text, *"to believe"* and *"to deny,"* were opposites and widely used among Christians especially during the persecutions, applying choices between life and death. When Christians were arrested and taken before tribunals, they were first asked if they were Christians, and if yes, no matter how much they were forced to renege, even under threat, they always declared, *"they were Christians and never denied Christ."* Thus, they became valiant heroes and immortal beings before God.

If the believers survived they became "witnesses" and were highly respected among the church representatives. If not, showing fear and leaning toward the persecutors, even though received honor and merit in front of the imperial tribunals, they were called *infidels* and *defectors*. It happened that they *"repented,"* wishing to return to the bosom of the church, creating on the other hand, problems of disagreements and schism among them. The same situation was seen at the time of the **Armenian War of Vartanants in 451 AD,**

when those who leaned toward Zoroastrian religion temporarily, would return to Christianity after they repented, and went straight to the field against the Persians. They fell in the battle of Avarair as heroes and their memory fixed as religious observance each year in the Armenian Church calendar. On the other hand, during the same battle, Prince Vasak of Siunik and his followers, known in history as traitors for Persia and against Armenia, were wiped out from the history of the Armenian Christianity. The same repeated in the history of the Church in general as those traitors defected and got lost forever as the people of God.

Balaam and King Balak of Moab

Antipas was known in the New Testament as the third witness who shed his blood for the sake of Christianity, the first being **St. Stephen the Proto-martyr**, and the second **St. James the Apostle son of Zebedee**. Antipas was the representative of those thousands of witnesses who gave their lives for Christ and whose names are only known to God. Along the name of Antipas, the *Book of Revelation* includes the following words addressed to the church of Pergamum that *“remained faithful to the faith in Christ.”* He said:

“I have a few things against you: you have some there who hold to the teaching of Balaam, who taught Balak to put a stumbling block before the people of Israel, so that they would eat food sacrificed to idols and practice fornication. So also have some who hold to the teaching of the Nicolaitans.” (Rev.2:14-16).

Balaam is one of the strange people in the Holy Bible, a mixture of a gentile and the prophet of God. He is known from the Old Testament in the *Book of Numbers* chapters 22-24. Balak king of Moab found himself in an awkward position seeing the Israelites coming and settling in the neighboring territories. Realizing that he could not chase them away by force, he tried to subdue them by the art of magic. He therefore invited Balaam, a man of supreme power, to *“curse”* the Israelites and then possibly fight with them. In honor of Balaam, we should admit that he first asked God if he should go

against Israel. God told him not to, and Balaam listened. Balak repeated his challenge with even more of an impressive delegation. This time God told him to go ahead, but warned, *"To do only what I tell you."* It just happened that, inspired by God, Balaam *"blessed"* Israel instead of *"cursing."* Balak did not like this and sent him away. Up to this point Balaam followed the light of God as a good sign.

Reading chapter 25 of the *Book of Numbers* we learn that if Balaam's curse did not affect Israel, it did by leading the people to adultery and idolatry. We read, *"The people of Israel defiled and committed adultery with the women of Moab who called them to the sacrifice of their gods, and the people ate and bowed down to their gods. Thus Israel yoked itself to the Baal of Peor, and the Lord's anger was kindled against Israel."* (Num. 25:1-3). Who gave this advice to king Moab is not clear, but chapter 31 states that Balaam did. It is true when the moral status weakens in a person, that person falls entirely in despair. Because of the adultery and the worship dedicated to the statues, Israel experienced conflict within the people and lost *"twenty-four thousand souls"* without Moab interfering in the dispute.

In the New Testament we read in the *Second Letter of Peter* (2:15), and in the *Letter of Jude* (1:11) that in fact Balaam's *"error for the sake of gain, was the wages of doing wrong, and was rebuked for his own transgression."* It is obvious that in return Balaam was blamed for the *"unrighteous reward,"* advising the people of God to follow idolatry and commit adultery. It seems to be Balaam's *"teaching"* to cause scandal for the others. Christ warned saying, *"Occasions for stumbling are bound to come but woe to anyone by whom they come."* (Luke 17:1; Matt. 18:7). Paul has repeated, saying, *"It is good not to eat meat or drink wine or do anything that makes your brother or sister stumble"* (Romans, entire chapter 14).

It is probable that in Pergamum Christians followed idolatry both with a positive attitude and with reservation. They thought, as if they were mature enough in matters of religion, and knew well that idols represent nothing, except for their material structures, stone, wood, or bronze. Therefore, they concluded, to eat meat offered to idols had no meaning to us; neither the incense nor any sort of

worship had any importance. The important thing is to live in good conscience. On the surface, this teaching seemed logical but eventually, considering the heresies of the early church down to today's Jehovah's Witnesses, people do not want to realize the basic error which leads them to ignorant and immoral life, claiming, *"am I not free to do what I want to, to drink and smoke, to gamble or take drugs?"* Freedom is one thing and its implication and purpose is another, seeing that personal freedom will damage the society, let alone the person's own loss and the loss of his family in the first place.

It is essential that people consider truth as final and verified, more than they calculate numbers easily in mathematics. Moral consideration and its application only can lead mankind to reform, harmony, and peace, headed by the virtue of humility. Humility is necessary for true repentance, but still it stands limited as far as our ability and positive activities are concerned. We feel "weak" until repentance on our knees raises us on our feet. God alone will save us from our sins and wipe our tears, if only repentance is sincere and truthful. This also means that to depend on God is our priority in life versus the many so-called important achievements in the materialistic world. The central issue remains the sin committed by men and its consequences, unless repentance comes to its rescue.

The Act of Sin

Worst of all sins, such as fornication, theft, killing, is not the act itself, no matter how condemnable they are; the worst is our ego and conceit, thinking that without God we are able to free ourselves from our wrongdoings. **Repentance is a return toward God**, trusting in His constant mercy. A case in point is St. Paul the Apostle, even after cleansing himself as the chosen of God, he still cries, saying, *"I stand the chief among all sinners."* As also **St. Gregory of Narek** who prays, *"I am the ancestor of the outcasts, the head of the sinners and of the unrighteous."* **St. Nersess the Graceful** adds, *"I became the thief of sins, a man worthy to fall, and the digger of my grave"* (Breviary).

Jesus invited men to repent as He began his ministry. *"Repent and believe in the Gospel,"* He said, meaning, *"Turn back from your*

usual and daily ways of life that lead you to darkness. Enter, as I do, into constant communion with God who is complete righteousness and holiness. He is at the same time the Father who remits your sins and is ready to offer His Spirit that will enrich you with a new life, a life that you will never inherit by your personal ways and means, nor through your so called true virtues.” Jesus threatens the church of Pergamum and concludes, *“If they do not follow to what I said and do not repent, I will return and make war against them with the sword of my mouth.”* (Rev. 2:16). My understanding is that finally God will catch the sinners either by converting them or condemning from which no one can escape.

Christ concludes His message with two promises reserved only to the “conqueror.” He says, *“He who has ear let him hear what the Spirit is saying to the churches. To everyone who conquers I will give some of the hidden manna, and I will give a white stone, and on the white stone is written a new name that no one knows except the one who receives it.”* (Rev. 2:17).

Manna was the supernatural food coming down from heaven to feed the people of Israel while wandering in the wilderness. In this context, it signifies the spiritual and eternal nurture, stored for those who became worthy of the Kingdom of Heaven. As for the “white stone,” the Armenian version reads the “sacred word,” which actually is the meaning of the expression. More important is the fact that on the stone “a new name” is inscribed. Most probably it is the name of *Christ* to whom the *conqueror* belongs, like an adopted son, who carries the name of the family. No one other than the person who belongs to Christ claims to be with Christ as a member of His Kingdom. He is the only one who knows in his heart that after repentance he has received forgiveness and is sanctified as the co-heir of Christ.

CHAPTER FIVE

THE FOURTH MESSAGE TO THE CHURCH OF THYATIRA (REVELATION 2:18-29)

The Church

This message is addressed to the **Church in Thyatira**, a city 45 miles South East of Pergamum, off the seashore. Presently it is the city of Akshehir, in the district of Manissa in Asia Minor, on the road between Pergamum and Sardis. Prominent among the deities worshiped were Apollo the sun god, and Artemis. Besides being a city for the Greek gods, Thyatira was also famous as a center for worship dedicated to the Caesars, considered as personified representatives of Apollo. The city distinguished itself for the industry of “*purple cloths*” associated with a woman’s name, Lydia, a merchant, who followed St. Paul and converted into Christianity. She hosted St. Paul and his disciples in the city of Philippi (Acts 16:15).

While in Philippi, Paul, Silas, and Timothy were seeking a place for worship. They found a group of “*women who had come together*” and among them Lydia from the city of Thyatira. She was there as a “*seller of purple cloths made in Thyatira, a wor-shiper of God*” (Acts 16:14). Lydia was a Gentile who adhered to Judaism, probably through contact with Jews at Thyatira. We further read in the Acts of the Apostles (19:10) that during Paul’s ministry at Ephesus some of his helpers went to Thyatira and founded the church there. It is clear when the *Book of Revelation* was written in about 95 AD there was rather a strong church in the city (Rev. 2:18-29). It is important to bear in mind the additional information given by the Acts of the Apostles, the only source to evaluate the earliest Christian communities.

In this letter, Christ is proclaimed as “*the Son of God whose eyes are like a flame of fire, and whose feet are like burnished*

bronze.” (Rev. 2:18). These words actually refute Apollo’s status and that of the Caesars as unfounded and imaginary. Christ is the true *“Son of God, whose fiery eyes”* symbolized His splendor and the burning power of His glance against which no human eye could resist to look. As for Christ’s feet, they symbolized His power to conquer the enemies and crush them. Jesus’ appreciative expressions follow which stand as the superior praise among those addressed to the rest of the six churches: *“I am aware of your works, your love, faith, service, and patient endurance. I know that your last works are greater than the first.”* (Rev. 2:19).

Praise Correctly Understood

It gives men pleasure to hear praise at any time, and those who receive return it abundantly without any valid consideration in mind, just to please and to be pleased. Usually, what they express as praise could mean very little if they fall far short from the truth. Such attitude does not come from true friendship. They mean simply hypocrisy. But, if praise reaches a friend along with constructive criticism, then the recipient is encouraged, having truth as his support. This kind of praise flows out sincerity from within, showing the shortcomings as well as their correction, resulting in true friendship worth the praise involved. Truth must separate from falsehood altogether anytime men wish to praise each other.

We learn from the Holy Bible that blessed is he who is praised from Him who recognizes us the most, and Who is our greatest and best friend. God admits no lies, but only truth and goodness, and puts His finger on the wound so that we feel the pain and worry for remedy. If needed, He even cuts the wound to pour out the poison for a final cure. This is the message hidden in the above saying, *“I am aware of your deeds.”* The message specifically is a praise of *“LOVE, FAITH, SERVICE, and PATIENCE.”* Without **love**, there is no true religion and true worship before God. **Faith** is the foundation of our life, and without faith our life is built on sand, ready to collapse at any time winds blow and storm hits us. There is only one way out, if we go ahead and repair the foundations of our lives. **Service** is the fruit of love and faith.

To practice **Patience** is by far the most difficult task among Christian virtues in our times, being at the same time the most venerable among our spiritual weapons to which if we remain faithful to the end, we may inherit eternal life. All four virtues if applied together in our daily behavior, crowned by the virtue of *“the superior deeds,”* and not by the *“neglect of the first love,”* many events will happen in our lives to warrant our willingness to do the will of God, following the petition in the Lord’s Prayer *“Thy will be done.”* Furthermore, love for others, charity and compassion towards the needy will help establish peace on earth. This is what essentially patience is.

The most effective witness regarding the church in Thyatira is that *“their last works were superior compared with the first,”* which suggests that the church was not isolated and idle, but in progress rather than in regress, ahead on the way to Christian perfection. A comparison between the churches in Ephesus and in Thyatira is striking by *“the neglect of the first love”* in case of Ephesus, and *“the superior deeds”* in case of Thyatira, an instructive comparison shown in *Revelation 2:4*. Blessed are those, whose last deeds are the best throughout their lives, they will live at a height closer to life eternal.

Idolatry, Worship of Baal

There is however an admonition that follows the praise. The warning is this: *“I have this against you: you tolerate that woman Jezebel, who calls herself a prophet and is teaching and beguiling my servants to practice fornication and to eat food sacrificed to idols. I gave her time to repent, but she refuses to repent of her fornication.”* (Rev. 2:20).

Jezebel was known in the Old Testament as a wicked and idolatrous woman, the queen of King Ahab. She came originally from Lebanon to marry the king bringing with her idols and pagan priests, and for a short while, had spread idolatry in Israel. Jezebel’s efforts established Baal worship in Israel during the Prophet Elijah. Even a campaign was held to exterminate the true prophets of God (1 Kings 18:4). God called Elijah to reprimand her and was successful destroying

most of the idols, but was unable to eliminate idolatry altogether, until such time when revolt against the king arose and the kingdom fell. Elijah then was able to arrest Jezebel and have her thrown out of the palace's window, her body being prey to the dogs (II Kings chapter 9). In *Revelation* 2:20 Jezebel's name is used symbolically for the false prophetess who beguiles the Christians of Thyatira into idolatrous practices. Her name is mentioned as the one who promoted a sect among the Christians like the previously named Nicolaitans which was "*hated by Jesus*" as quoted. Jesus is condemning Jezebel just as much.

Fornication is more than a sexual immoral affair. In the Old Testament, the term used is to mean religious infidelity. If Israel forgot his God and went after the worship of idolatry, the Prophets always labeled it "*fornication*," like Prophet Isaiah says for Zion, "*how the faithful city has become a whore*," revealing religious infidelity of the citizens (Isaiah 1:21). It seems that Jezebel (symbolically) was trying to bring peace by proclaiming herself as the messenger of God, especially among the weak Christians. They were always under threat and needed support to follow valiantly the Lord who shed His blood for their salvation. On the contrary, this woman instructed them to offer respect and sacrifice before the statue of Caesar pretending as if it is simply a statue built by hands of a man, and not real gods. As for the sacrifice, she said, the meat was no different from the ordinary meat men purchase from the market. Of course, the approach was entirely fraudulent for the following reasons.

First, those who worshiped idols, Gentiles or Christians, knew that they were obligated to kneel before them, which represented Caesar, alive or dead, thus committing the sin of manworship, intolerable by Christian standards. Second, more sinful an act would have been if the worshiper, even if considered the statue only a simple structure, evaded from witnessing the truth by words and deeds. For example, by denying kneeling before the statue, Christians actually stated there was no other God than the Creator, whom we worship only, whose Only Begotten Son is Jesus, our Savior. Jesus was born on behalf of God the Father to instruct humankind the

truth and the way. As for the sacrifice, no meat allowed, but only communion with the Sacrament of the Holy Sacrifice.

The Present State of Affairs

Presently we see the great sin following “Jezebel” whereby hypocrisy is worldwide and limitless. You barely find strong characters and true believers around who would reject the reverse argument that idols and sacrifice mean nothing; they agree and ignore it. This attitude serves to save one’s skin from torture, prison, and exile, without feeling one’s moral obligation to resist rather than comply with things people pretend not to believe, and yet on the surface pay respects anyway. This is the present day’s “official” hypocrisy to justify people’s wrongdoings if one considers the word “art” and abuse it in its various immoral expressions. “Art” falls into the abyss when music, dance, and literature of the most detestable form flow into the so-called cultural life of people in the name of civilization. Such authors comprise the most dangerous elements in the society like the women wearing “outstanding” makeup for their looks before the public.

God, however, in His infinite love for men does not eliminate such deceivers from among the society, like He kept Jezebel doing her things, simply to allow time and opportunity for men to repent. Unfortunately, men usually forget the opportunity given, and abuse God’s patience and keep practicing sinful relationships, including the sin of indifference. They place them-selves in a position where there is no return making repentance impossible and irreparable. Therefore, there is no surprise when we read the last test with a threat, including death, addressed to the church of Thyatira: *“Beware, I am throwing her on the bed, and those who commit adultery with her I am throwing into great distress, unless they repent of her doings, and I will strike her children dead. And all the churches will know that I am the one who searches minds and hearts, and I will give to each of you as your works deserve.”* (Rev. 2:22-23).

Christ, with flames in His eyes, is the only one who examines the hearts and minds of all, and no one can escape from His watchful

eyes. In fact, there is a fear, and at the same time the gift of salvation in this reality, that God is perfectly aware of our thoughts and feelings, our plans in life with their secret vices and virtues. Only if we think for a moment that Christ is the examiner of our hearts and thoughts, then we may be able to try to be more careful. But we know that men's lives lean toward sinful actions so strongly that they forget altogether the effects, and only after committing sin they realize the watchful eye of the Lord, when it is too late already, the kind of regret Cain had after murdering his brother, and David following his adultery.

We cannot fool the One who has *"flames in his eyes"* by way of superficial words or pharisaic prayers, even by lighting candles at church as a matter of habit, as long as our interior does not correspond with our ceremonial actions. Even with our benevolent works, and our well to do positions in the society, we can never cast shade before His eyes, as long as our egoistic and arrogant behavior and self-glorifying attitude will be part of our nature. We carry the name of a Christian, but this also is no guarantee for achieving salvation if we are unable to yield virtuous fruits.

I venture to say even our Second Birth in the Baptismal font is insufficient to reserve real happiness if we are not *"baptized by water and the Holy Spirit."* Jesus made it clear that only those who *"did my Father's will"* shall enter the Kingdom of God and not those *"who call me Lord, Lord."* It was clear in the Lord's Prayer both the *"Coming of the Kingdom,"* and *"Thy will be done,"* completing each other mysteriously.

Addressing the church in Thyatira Jesus said: *"But to the rest of you in Thyatira, who do not hold this teaching, who have not learned what some call the 'deep things of Satan,' to you I say, I do not lay on you other burden; only hold fast to what you have until I come"* (Rev. 2:25). The expression regarding Satan and his secrets, sounds mocking, except that probably those followers of the false teachings called their own *"secrets and mysteries divine."* However, Jesus through His penetrating eyes sees all things in their essence, knows the arrogance of the heretics claiming they are deeply

cognizant of divine knowledge, considers them nothing but the followers of Satan's deception. Those heretics liked to persuade their listeners as if they are masters of divine mysteries more than the church leaders.

"Jehovah's Witnesses" are doing the same today, who in turn claim they know better than the rest of the Christian world and can interpret the Holy Bible more accurately. Their claim of course is for themselves only, and when challenged by true interpreters of the Divine Words, they are stupefied and disappear giving such excuses as, "*your citations are later additions in the Bible,*" or, "*your quotation has different meaning.*" This is what Jesus identifies their "knowledge" as "*the deep things of Satan,*" which fortunately did not affect the faithful of Thyatira, and instead has this plain instruction: "*Hold fast to what you have until I come.*" (Rev. 2:25).

"Hold Fast to What You Have" Addressed to the Armenian Church

The message implied loyalty to the Lord Jesus until His coming. It is addressed just the same to the Armenian Church and the entire faithful to be on the alert and keep the faith in holiness and spiritual enthusiasm. We know that the Armenian Church is not as great as the Roman Catholic Church, and perhaps is not as knowledgeable as the Protestant churches, comparing also the wealth they have with our modest means. The Armenian Church nevertheless possesses her own attractiveness enough to develop spirituality and show the true way to salvation. This makes our church adhere to the essential doctrines faithfully "*holding fast to what we have.*"

We may ask what is it that the Armenian Church has for which Christ is telling us to hold fast to what we have. It is difficult to enumerate one by one because there is confusion in the minds of our people, when we pay attention superficially and forget the real wealth this ancient church possesses for 17 centuries. Trying to state some of Jesus' observations regarding the Armenian Church, most probably the first reaction would be our church's "*open-mindedness,*" along with the "*tolerance*" the Armenian Church exploits. That is a

positive approach, but unfortunately, even the best vocabulary is sometimes abused by selfish and unwarranted content, expressing weakness of character and failure of principles. The authenticity of the Armenian Church is sometimes challenged and yet the characteristics stay firm to speak for themselves.

Such attitude serves certain people to neglect principles and Canon Law of the Armenian Church seeing no harm in having, for example, two religious heads as “equal in authority within the same church,” repeating unconvincingly that the same church is one and yet operating from two centers independently and in disagreement. The present Diocesan encroachments show our recent history’s unacceptable oneness since forces outside the church are the force behind such situations. Some of the lay executives in the Armenian Church have force and voice when they do not even receive Holy Communion and “govern” the church. These I consider the incorrect effect of our “open-mindedness” that Jesus would definitely condemn seeing the gradual weakening and degeneration of the Holy Church, His Body on earth. Religious education and faithful commitment are the keys to bring the lay into the service of the Church.

True Open-mindedness of the Armenian Church

To define such principle we need to read what **Saint Nersess the Graceful** has taught us. This great Saint and Theologian proved to be a sincere believer of the everpending “Unity of the Church” by eliminating the unnecessary and harmful confrontations among churches known in history between the Armenian and Greek, the Greek and Latin churches. St. Nersess never thought subjection of one to the other at any point, but above all, he advocated removal of all ugly disagreements between the Greek and the Armenian churches, and the Latin and the Armenian churches as well. He never thought or suggested any kind of subjection of the one church to the other, to the point suggesting even some bilateral compromise. St. Nersess refused any claim of supremacy of one church over the other, advocating only subjection to the Heavenly Head, Christ Himself, with the slogan *“Unity in the essentials, freedom in secondary matters, and love above all.”*

Here it comes to mind the lay peoples' participation in the administration of the Armenian Church, versus the cleric self-governance of the Roman Catholic Church. We have always acknowledged the participation of laity in church affairs from the earliest history of the Armenian Church as vital. The status as accepted is truly democratic rather than clerical, which we consider a valuable system in the administration, coming from the Gospels. The primitive church needed the Apostles and those whom *"they invited seven men of good standing, full of the Spirit and of wisdom, whom we may appoint to this task, while we, for our part, will devote ourselves to prayer and to serving the word"* (Acts 6:1-4).

The early church considered also the status of those gentiles who converted to Christianity if they were still obligated to keep the Mosaic Law (Acts chapter 6). The Armenian Church adopted the earliest system, as much as times allowed, until the 19th century. Subsequently, two Constitutions approved by the authorities for the Armenians in the East and in the West, *Polojenia* for the Armenians living under the Russian Empire, and the *National Constitution* for those under the Ottoman Empire.

Today both constitutions are officially defunct but the elements are still parts of present day church bylaws, including the participation of the lay representations in religious matters, distributed per capita in each diocese under the Holy See of Etchmiadzin. We ought to remember that the unshaken bases of all constitutions are in the *Canon Law of Armenia* since the 8th c.

This however does not mean that such involvement of the laity has proven beneficial always. A risky example is seen in the Bylaws of a Catholicosate in which "National ecclesiastical bodies" are heavily represented by laity who do not know the essence of religion, and know little about the canon law of the church. Such jurisdiction may have the right to switch religious subjection from one to the other hierarchic center in a "written petition," allowing way to greater and more serious encroachments. No faithful would allow such digression changing allegiance from one to another church authority, pronouncing such allowance forceful and monopolized

authoritarianism, rather than pure democracy. Such a situation prevailed in the Middle Ages, and even is happening in our own days. Certain privileges are neither transferable, nor are they based on personal decisions. There is no law, nor a body, that allows encroachment from one jurisdiction to another, even if they claim themselves “democratic” or “bureaucratic.”

OUR INTERPRETATION

Beside bylaws and constitutions, I wonder how many more obligations Jesus wants us to observe. The following, we think, could be Our Lord’s recommendations to the Armenian Church faithful.

1. Keep the **Light** given to you by the hands of my Disciples first, and later to your nation by the hands of my servant and your Illuminator St. Gregory. That same light is My Gospel, My light. Never mind if the world sees thousands of lights; your LIGHT is one and single, that is, Myself. I am revealed to the world *“as light to all nations,”* to you, first of all. Let not that light fade away, but stay always *“as Sons of Light,”* and as *“Loussavorchagans.”*

2. Keep the spirit of **Benevolence**, which embodied by the hands of my servant and your venerable Nersess Barthev Catholicos the Great. He was the one opening houses to shelter the poor, like you maintain here and there through orphanages, hospitals, and homes for the aged. Keep up with your good works, and let the light of your benevolence shine and *“enlighten among men who shall glorify My Father and Me in heaven, seeing the good work you perform.”*

3. Keep the torch alive granted to you by my servants **Sts. Sahak and Mesrob**. Those alphabets were given to you as illuminating means so that you may read them through My Book, and continue reading and singing prayers and hymns written by your forefathers, who were inspired by the Holy Spirit for the sake of the ongoing enlightenment of your souls and minds.

4. Keep your Holy Church in her original purity by reciting the **Creed**, and by singing the **Holy Eucharist**, along with the rest of the **Sacraments**. Keep your church immaculate, free of useless and unnecessary superstitions.

I have much more advice to give to you, Jesus meant to say, to keep the essentials alive that are sufficient for our salvation and for the glory of God. He concludes His address to the church of Thyatira, saying, *“To everyone who conquers and continues to do my works to the end, I will give authority from my Father. To the one who conquers I will also give the morning star.”* (Rev. 2:26-28).

Two Gifts from Jesus

Therefore, Jesus promises to give two gifts to the conqueror, first **authority over nations**, and second the **morning star**. If we read the last chapters of the *Book of Revelation*, we see the description of Christ’s glorious Second Coming, this time *“To judge nations and to rule them with a rod of iron, along with a heavenly white horse in righteousness, with its rider called Faithful and True, judging and waging wars”* (Rev. 19:11-14). Collectively those sayings refer to the Saints who were martyred in the past, and are also today’s witnesses of Christ who shall be partakers of Christ’s universal authority. *“He shall rule them with a rod of iron,”* means He shall keep them safe and strong, so that not even a wolf or any wild animal would attack them. As for the *“shattered clay pots,”* in chapter 2:27, they allude to the housekeeper who looks through the pots and keeps safe those still useful against the fragile and he puts them away.

The interpretation of all these refers to Jesus’ authority to save His loyal people and faithful churches from all perils. As He watches and safeguards His people, He will at the same time “shatter” and destroy the infidels and the wicked.

The gift of the *“Morning Star”* refers to the conquerors, who will shine like the brightest star in the sky, enjoying eternal status resembling the permanent brightness of the stars like the victorious Saints. This could sound negative considering the mythology of some heroes, like Heracles and Perseos, who were transferred into stars after their death for their valiant actions. But, what Jesus is actually saying the real and the living heroes alone, who remained faithful to the end shall be also worthy for eternal life, even though men lived on earth as mortal beings.

CHAPTER SIX

+

THE FIFTH MESSAGE TO THE CHURCH OF SARDIS (REV. 3:1-6)

“You are named as alive, but in fact you are dead. Wake up and hold up to your physical faculties.”

The Church

Chapter III of the *Book of Revelations* opens with the Fifth Letter, addressed to the Christians living in Sardis. This was another important city in the same region, some 45 miles to the South of Thyatira, and 35 miles to the NE of Smyrna. It was the capital city of the ancient kingdom of Lydia, destroyed by Cressus, whose astronomical wealth was known to ancient history. Sardis was also a center of emperor-worship and in 17 BC was destroyed following a powerful earthquake. The city was rebuilt by Emperor Tiberius, whose name enticed many people to follow the wrong religion. At first, the letter has Christ *“who has seven souls and seven stars.”* Jesus was talking to a community devoid of the Spirit, lacking the brightness of Christian glory to which the people should follow in order to renew themselves. The same suggest *“the Seven Stars,”* for them to recall the light they had before, and now lost, and that for rebuilding the church they needed to remain loyal to the Lord Jesus Christ. *“God’s seven spirits”* symbolize the seven gifts and the actions of the Holy Spirit, in their completion and perfection.

Strict Warning

The letter opens with a strict warning, saying, *“I know your works, you are named alive, but are dead. Wake up and collect your strength that is also destined to death if things continue the way they are, because your works before God I saw imperfect.”* Most probably, the church in Sardis worshiped the way they saw fit, lacking the true

power of God. The church carried the name of *"the living church,"* but death and stagnant love were also obvious among the believers, void of faith. It seems there was not a specific shortfall among them, but in general, death was dominant all over. One thing lacked, like a man wearing a sword, but actually it was simply the sheath that he wore across his waist. Likewise, above the church members in Sardis only the shape of Christianity dominated without the grace of God, the work was obvious, but the spirit was lacking; love was missing while they pursued in prayer. The outside appearance was impressive more than the inner expression. If the spirit is lacking, eventually formality will take over. To remedy the situation Jesus offers the following for revival.

1. *"Wake up,"* suggesting to stay awake to avoid stumbling. The same advice the Lord is giving today to the church already in danger. St. Paul the Apostle repeats the same: *"Wake up and hold fast to your faith; be diligent, feel strong, do everything filled with love"* (1 Cor. 16:13). The Apostle adds somewhere else, *"not to slow down in prayer"* (Col. 4:2), as St. Peter shows the reason why Christians should be on the alert, *"because your enemy, the Satan, is around you like the lion who looks for one to devour"* (1 Peter 5:8).

2. Jesus goes on suggesting, *"To strengthen the rest of the Christians who are also destined to die if you continue the way you are living."* The church in Sardis lost a good amount of vitality, even moral death was before them. The real situation at Sardis was its psychological instability, reflecting in the state of affairs of future generations. Nevertheless, Christ would not abandon the church, no matter what; He would praise the faithful, especially those left loyal to Him, saying *"Yet you have still a few persons in Sardis who have not soiled their clothes; they will walk with me, dressed in white, for they are worthy. If you conquer, you will be clothed like them in white robes, and I will not blot your name out of the book of life; I will confess your name before my Father and before the angels."* (Rev. 3:5). "White" symbolizes purity and holiness. Wearing immaculate clothes will lead you through the life experience triumphantly, and make you worthy to have your name written in the Book of Life. They are deemed worthy of such blessings because they never denied Christ in days of peace

as well as persecutions. They in fact confessed His name who promised they would appear before the angels of His Father, saying, *“Father, they are my children that you entrusted to me,”* truly a distinguished honor and reward granted to a genuine and loyal servant of Christ.

3. Despite all these the situation at Sardis was not altogether hopeless, and not all things were lost, because no matter how negative we stand before Christ, there still remains some gifts backing our religion. As a last resort Christ recommends *“To save the rest,”* by rekindling the light of your faith, though it may be weak, but not extinguished altogether. Rekindle your love, no matter how little is left inside you. Jesus further says, *“Remember then what you received and heard; obey it, and repent. If you do not wake up, I will come like a thief and you will not know at what hour I will come to you”* (Rev. 3:3).

4. The faithful of Sardis were obliged to remember all those they had heard, accepted, and through which converted to Christianity. To forget spiritual truths and virtues reminds us of the *Parable of the Sower* who scattered the seeds of the wheat, the Word of God on three different places. They fell, and except for one, the other two places gave no wheat, because they fell either on barren soil or on rocks, as birds ate them before even touching the soil, or thorns choked them. The only place where the seeds fell and gave fruit was the fertile soil.

5. To remember means to recall all our mental and spiritual faculties together as our irreplaceable spiritual wealth in search of God’s mercy. In order not to lose all we have, Christ requires that His commandments are practiced in our lives; otherwise, His threat is ahead, *“I will come,”* as quoted. It tells us we might be deprived of our inner peace, and are unable to see our way ahead. We have lost our wishes to pray, and we are incapable to resist temptation. Having thus lost all contact with God, now we feel devoid of inner vitality and are left poor and hopeless. The source of all these calamities is our indifference and carelessness, when Satan, staying awake, enters our “home” and destroys it. The cure is only one: to recall the huge damage and return back to repent, staying awake constantly, remembering what

originally we heard and learned and putting them into action once again.

The Armenian Church

Our comment is addressed specifically to our churches by way of the following questions, to be answered by each individual sincerely and unequivocally.

1. How many will face God in the Last Judgment, based on their family and communal life, while engaged in business and in society.
2. How many of our so-called members of the Armenian Church, who are wedded by the Holy Sacrament of the Crowning, have shown their *“works close to perfect before God.”*
3. Who is the one who can boast about his relationship with his fellow Armenians, or how many of us can say sincerely that he is not jealous, or does not hate, or look down on his church and the faithful. God is the only one who sees and knows our inner life as it is, our thoughts and our hidden actions.

CHAPTER SEVEN

THE SIXTH MESSAGE TO THE CHURCH IN PHILADELPHIA (REV. 3:7-13)

***“Because you have kept my word of patient endurance,
I will keep you from the hour of trial that is coming
on the whole world to test the inhabitants of the earth.”
(Rev. 3:10)***

The City of Philadelphia

The one before the last of the messages in the *Book of Revelation* is addressed to the church in Philadelphia, the most modern city among the previous ones. Historically a city of less fame, located some 30 miles South of Sardis, and 75 miles East of Smyrna. The city was famous with its winery, and its central deity known as “god Dionysius.” Like Sardis, Philadelphia, was destroyed in 17 BC by an earthquake, and rebuilt by Emperor Tiberius. The citizens called the city “Neo-Caesarea” in honor of Caesar Tiberius. Presently it is the city of Alashehir.

Philadelphia, founded by King Atallos Philadelphus 200 years before Christ, was named after him. The word in Greek meant “brotherly love,” where a church founded by God-loving “Brethren,” for which Christ had words of praise and courage. This church was no different from the previous churches in Smyrna and Thyatira, since all three messages resemble each other. Earlier, their common bases were founded by St. Paul the Apostle who personally visited them and sent his letters persistently advising them to remain strong in their faith in Christ.

The Message

At the opening of the message, Christ is presented as *“The Holy and the True One, who has the key of David who opens and no*

one will shut, who shuts and no one opens.” (Rev. 3:7). Holy and True are the attributes used for God alone, stating that Christ is the same with God the Father. Early heretics denied this doctrine, as modern sectarians, like the Jehovah’s Witnesses. For sure, *Holy* can only display *Truth* and vice-versa. God’s truth is never hidden; it is open and exists forever. His words alone can be truthful and therefore entirely dependable.

Referring to “*David’s Keys*,” Prophet Isaiah (22:22), says that the royal keys of David were entrusted to a certain man, keys being always symbols of ruling and authority. Christ was given divine authority, as He stated while on earth at His last appearance before He ascended: “*All authority in heaven and on earth have been given to me*” (Mat. 28:18). To open the gates of heaven before men or close them is in His power, and only He can open the doors before the just and sanctified souls. Equally, Christ alone can close them before the devilish souls who have despised His messages, allowing no time to repent. Such privilege of authority is never personal and tyrannical, devoid of God’s presence. That is why Christ’s authority is based on “*holiness and truthfulness*.”

The message begins with praiseworthy words: “*I know your works. Look, I have set before you an open door, which no one is able to shut. I know you have but little power, and yet you have kept my word and have not denied my name.*” This indicated that the church in Philadelphia was a small church in terms of worldly standards, but great in the sight of God. What were the standards of greatness? They comprise fidelity and the keeping of the commandments. The Holy Bible with its New and Old Testaments reminds us of the People of God when we read, “*If you keep my ordinances and remain faithful to my Testament*” God our Lord shall be your shelter and you shall be my people forever. That is what God is looking for, namely, that the church in Philadelphia becomes faithful to God’s commandments and live by them.

The message further implies that “*The gates of heaven*,” whose keys are with Christ, are left open for them, and no one shall stop the worthy to enter. This is a figurative explanation for eternal reward.

It is reserved to those Christians who patiently endure the worldly temptations and persecutions. It follows that the earthly membership of Christ's Church will yield victory. Jesus considers the church in Philadelphia a part of this reward and victory. Those same gates that are open before the faithful, shall shut strongly before them whose hearts are heavy, and their eyes closed not to feel, not to see, needing repentance, the taste, and the beauty of loyalty. Such people have surrendered themselves to the *"exterior darkness, where there will be weeping and gnashing of the teeth."*

"Synagogue of Satan" (Rev. 3:9)

Jesus continues His warnings saying, *"I will make those of the synagogue of Satan who say that they are Jews and are not, but are lying; I will make them come and bow down before your feet, and they will learn that I have loved you"* (Rev. 3:9). Here again, the stubborn Jews who rejected to accept Christ as the promised Messiah, still insist that they are the legitimate Jews, God's elected and beloved race, like they pretended to be in Smyrna (Rev. 2:9). Jesus calls them by their true name, *"Synagogue of Satan."* They obviously are resisting the church community, and their end shall be most humiliating for them. *"They will come and bow down before your feet,"* meaning, that they finally will confess that the church is the true people of God and not them, and that to resume their place as the people of God they must join the church of Christ.

The Jews are not alone the *"Synagogue of Satan,"* but all those who worship gods other than the *"holy and true God."* Those include the cult worshipers who misinterpret the True God, or at best, offer lip service. They shall understand that those they disrespected and despised are the ones loved by God. **Thus, they shall bow down before those who worship the True God in the Person of Christ the Messiah.**

The Central Theme

The central theme of the message follows: *"Because you have kept my word of patient endurance, I will keep you from the hour of*

trial that is coming on the whole world to test the inhabitants of the earth" (Rev. 3:10). Christians knew that many calamities preceded the Second Coming of the Lord to fall upon the earth with catastrophic manners. In that case, what was the share of those who remained faithful? The answer is the same; those who confess and trust in God would live harmless, as long as they confessed the Lord as their God. The *"hour of the test or the temptation"* is not the events related to the Coming of the Lord, but it involved all the crises and afflictions the Church went through in history.

Specifically, the Armenian Church went through persecutions for the sake of the Christian Faith in our nation, one of them, the very first in fact among all nations, was the **Battle of Vartanank in 451 AD**, St. Vartan Mamigonian and his worriers resisted along with the entire population the *"hour of the test and the temptation."* God therefore kept us safe for the coming centuries, and when in the 7th century the Arab hordes flooded the Middle East and North Africa, the Armenians went through another *"hour of test,"* ten times as much, and gave tens of thousands victims for being Christians.

The Modern "Hour"

The survivors were those who lived patiently and endured temptations. The Word of the Lord shall determine their fate selectively, as *"one will be taken and the other left out."* The present time the world is experiencing total confusion between the material and the political forces, from within and from without, all representing *"The modern hour of temptation."* The furnace of materialism and ungodliness is threatening the entire world, fueled by massive wealth and secularity, oligarchy and avarice, killings and all kinds of crimes that are violating human freedom. Christianity today, including the Armenian Church, is suffering from the above, more severely than the earlier persecutions. Today it is a matter of life and death for the Church of Christ. Individually we are *"forced"* to live through sufferings and tribulations, if we fail to respond to the needs of the Church. Christ, who promised to keep us under His grace, can only be our reward for our past faithfulness.

The True Israel: The Church

For Christ the true Israel, God's Chosen People, is the Church as stated from the very beginning to this day. St. Paul the Apostle classifies Christians as Abraham's generations, and not as those who bear the name of Jews. He says, *"The believers in Christ are the sons of Abraham, and only they are blessed with Abraham"* (Gal. 3:7-9). A metaphor by Christ states: *"To whom who has shall be given in abundance, and from whom who does not have shall be taken what he thinks he has."*

The one who has is the person who acknowledges the treasure he is given including *"the hour of temptation,"* and has invested it, standing as the "wealthy" one, whereas the one who has not used the opportunities in his life, has lost everything, including his own self. The Gospels have set before us the example of Christ as our Savior, who went through the hour of temptation following His Baptism in the Jordan, went at the end of His life through Gethsemane and Golgotha, always obedient, even to death on the Cross.

Consequently, God elevated His Son Jesus from all of His temptations and gave Him a name, above all names. He called Christ the LORD (Phil. 2:8). The Name given to Jesus is calling us to endure with patience, as said all those who are at peace keeping the Gospel in their daily life, shall be saved at the *"hour of temptation."* Readers may forget to realize the name *"above all names"* is actually the last name LORD given to Christ, this time by St. Paul borrowed from the Old Testament where the name of God ruled all over, translated as LORD OF ALL.

Conclusion of the Message

Jesus concludes: *"I am coming soon; hold fast to what you have, so that no one may seize your crown. If you conquer, I will make you a pillar in the temple of my God; you will never go out of it. I will write on you the name of my God, and the name of the city of my God, the new Jerusalem that comes down from my God out of heaven, and my own new name."* (Rev. 3:12).

"Here I come soon." These words are before all words of encouragement for those under *"temptations"* who patiently endure and conquer all afflictions. The words are also a warning to the hesitant, so that they gather themselves, wear the helmet of faith, and resist valiantly, hearing the Lord's message, *"Take care of what you have,"* and cling to your faith truthfully. Christ will come to emancipate those who are under temptations, and reward the loyal. He will simultaneously punish the coward for being weak in their spiritual commitments and lose the crown of the blessed.

The Lord promises glorious reward to the conquerors and will accept them in the heavenly temple, turning them into pillars of that temple. They will never shake holding high the Temple of God, unlike the emperors who have fallen through history. Three names are inscribed on the conqueror. First, the name of God, to whom he belongs henceforth, being God's adopted child. Second, The *"name of new Jerusalem,"* making him a citizen of the Kingdom. Third, Jesus' *"new name,"* so that the faithful shall be joined to Christ eternally, realizing that he lives under the Flag of the Lord, His Cross, by whose blood he is saved and becomes part of the divine family.

CHAPTER EIGHT

THE SEVENTH MESSAGE TO THE CHURCH IN LAODICEA (REV. 3:14 - 22)

*“Listen, I am standing at the door, knocking;
if you hear my voice and open the door,
I will come into you and eat with you, and you with me”*

The City of Laodicea

The seventh and the last message addressed to the Christian community in Laodicea, a city 40 miles to the South East of Philadelphia, and more than 100 miles East of Ephesus. Today the city is in ruins, near Denizli. Although the city bore different names before Christ, in the third century BC king Antiochus II rebuilt it and named it after his wife Laodicea. The largest among the rest of the cities mentioned in the *Book of Revelation*, Laodicea was also the wealthiest city judging from the ruins, where a stadium is shown with theatrical halls, as well as aqueducts. The population of the city was Hellenized Assyrians, composed of Greeks and Romans. There was also a large Jewish community. Famous was Polemon, a wealthy citizen of Laodicea, who was the Armenian King of Pontus near Trebizond.

Laodicea was a neighbor to the cities of Colossae and Hierapolis. St. Paul has written a letter to the Christians in Colossae where we read about his concern in the edification of the Christians in all three cities. Addressing the Colossians, Paul says, *“For I want you to know how much I am struggling for you, and for those in **Laodicea**, and for all who have not seen me face to face.”* (Col. 2:1). It seems that St. Paul had not visited Laodicea. At the end of the *Letter to the Colossians* Paul the Apostle sends greetings to the Colossians on behalf of his assistant Epaphras *“who is one of you, a servant of Christ Jesus, and is always praying for you”* (Col. 4:12). St. Paul specifies

Epaphras' diligent work for the sake of the Christians in Laodicea and Hierapolis. It seems obvious that Epaphras was preaching Christ in those three places, adding, *"Give my greetings to the brothers and sisters in Laodicea, and to Nympha and the church in her house. And when this letter has been read among you, have it read also in the church of the Laodiceans; and see that you read also the letter from Laodicea"* (Col. 4:15-16). In our opinion, probably St. Paul wrote another letter addressed to those in Laodicea, but apparently has not reached us.

The Church Canon Law

We know that in the ancient church canons are also included **"Canons of Laodicea"** with 60 canon laws, basically pertaining to disciplinary measures, indicating that probably in the middle of the 4th century a Church Council was held in Laodicea. Those canons are incorporated in the Armenian Church *Book of Canon Law* with 55 individual canons.

Jesus Christ's Message

'Only the Straight and the Narrow Way'

At the opening of the message to Laodicea there appears an unusual title for the Lord Jesus. The Lord orders John the Evangelist saying, *"Write to the angel of the church in Laodicea that this is what the AMEN is saying."* This goes back to Prophet Isaiah, where God is identified *AMEN by name.*" The Armenian classical translation reads *"Truthful God."* Jesus, however, like in the previous messages, immediately after His identification expresses the psychological phase of the people in Laodicea: *"I know your works; you are neither cold nor hot. I wish that you were either cold or hot. So, because you are lukewarm, I am about to spit you out of my mouth"* (Rev. 3:15-16).

For religion there cannot exist a middle way, it is either straight or wrong, either wide or narrow. This implied then no shortcuts allowed between the worship of the Emperor and Christ simultaneously, between a moral and immoral lifestyle, between a spiritual and secular behavior. One other thing is also obvious, that the *straight way* is

one only, and the *wrong* way *many*, by thousands. One person only can pass through the narrow way, like the good souls lined up walking ahead with the same purpose in mind, following each others' steps. On the other hand, the wide way is subject to men's whims, they can enlarge it as much as they want, all leading to the same place, only to perish.

A Christian is destined to worship geared toward love, obedience, and faithfulness in Christ Jesus, God the Father, and God the Holy Spirit, confessed as the Holy Trinity. The fake Christian can worship many gods as he pleases, lukewarm as specified in the seventh message, who proves to be worse than the pagan believer, devoid of reason and discipline. Christ never rebuked the sinners who were "*already condemned*," but those who pretended themselves just and God-loving leaders, such as the Pharisees and the Scribes; He rebuked them in fiery terms, saying "*Woe unto you, Scribes and Pharisees, hypocrites.*" Jesus' attitude, recorded in Matthew's Gospel chapter 23, can be expressed in two brief phrases, "*They say but do not practice what they say, and what they do before men is to show only that they are doing.*"

Tell the Truth and Reject the wrong

To distinguish the right from the wrong verbally, and not practice the right rejecting the wrong, is a far more sinful attitude than ignoring the difference between the two, living like the heathens. It also means to believe in God but not abide by His commandments, which is far worse than outright disbelief and opposing Christianity. Sometimes there is hope among the latter than the former. "*Tax-collectors, sinners, and the prostitutes*" have a better chance to enter the Kingdom of Heaven than those who pretend they are believers but do not live accordingly (Mat. 21:31-32). True Christians cannot be lukewarm. This should be clear and absolute to all believers before they start to hesitate. Middle way can only lead to upsetting religion like drinking warm water that upsets the stomach. In one word, no compromise one way or another. Either accept Christ or reject Christ, either abide by His commandments completely, or deny them.

If one tries to find a middle way between Christ and Satan, between Christ's requirements and those of the secular world, one simply annoys Christ and upsets all relations with Him in confusion. One should follow the Apostle Paul and the author of the *Book of Revelation* John the Evangelist, both of them strictly uncompromising. In case they did compromise, it was only to entice followers to embrace truth in Christ, like Paul said at one time, *"I was like the lawless, not because I became lawless, but only to win them over, being weak with the weak, and equal with all, so that I might bring them to salvation"* (1 Cor. 9:20-23). Those who revived Christianity were those who knew how to give their lives for Christ; in fact, those were the martyrs who valiantly were placed before the beasts.

The Gospel Is the Foundation of Life

Certain Christians make every effort to abide by the Gospels, by the commandments of Christ. They find purpose and life in them, trying to apply those scriptures in their lives fervently, expressing zeal and commitment. Sometimes, exaggerations have taken people to fanaticism, but in genuine evaluation of Christian principles, there is no such thing. That is why Jesus said, *"Be perfect, like your Father in heaven is perfect."* This is a standard set by Christ as a possibility in the sense that it bridges earth with heaven, one end revives on earth, and the other reaches in the heavenly realm. Today, unfortunately, churches in general are not warm enough toward Christ and His unshaken teachings; they are mostly indifferent and remote from the Lord. Priorities are switched drastically, and religion silently drags itself into the life of men, having little effect and inspiration.

Christ is blaming the church in Laodicea for being lukewarm, which means they had lost the balance between the moral and the immoral, the spiritual and the secular, ignoring the relation between the holy and the unholy, and the meaning of faith and love. Such people stayed neutral being spiritually blind, *"saying in their hearts, the Lord will not do good, nor will he do harm"* (Zeph. 1:12). Or, they resembled *"the oppressing city that no longer listened to the voice, it has accepted no correction, it has not trusted in the Lord, it has not drawn near to its God"* (Zeph. 3:2).

To justify themselves lukewarm people use attractive words, such as *open-mindedness, evenhandedness, tolerance, humility*, as if ready not to judge others. But Christ's negative attitude towards such indifferent people, leaves no doubt in the minds of others that such psychic expressions are definitely harmful both to them and to Christianity in general. Such attitude is even a greater insult addressed to Christ, spreading the wrong idea about Christianity and its role in this world. Such is the religion of the lukewarm followers of Christ, void of principle and belief, and exchanging the true religion with secular pleasures. Whereas the contrary is the truth: Christianity made a strong impact on the Greek-Roman world through the valiant martyrs, and herein lied the secret.

The Weakness of the Church in Laodicea

Jesus goes on and reprimands the church strongly to reveal its weakness and arrogance, saying, *"For you say, I am rich, I have prospered, and I need nothing; you do not realize that you are wretched, pitiable, poor, blind, and naked"* (Rev. 3:17). In reality, Laodicea was a rich and prosperous city, and obviously, the church benefited from its wealth. It is also true that wealth assures stability and reflects inner satisfaction, but at the same time, it is the greatest enemy of Christianity in terms of spiritual life and stability. That is why Jesus *"blessed the poor, the mourners, and the persecuted, telling them their reward would be great in heaven,"* while He expressed His anger to the wealthy, those who laughed, and were full, saying, *"woe to you who are rich, for you have received your consolation, for you will mourn and weep"* (Luke 6:20-26).

Usually when satisfied in our physical needs, we are always liable to neglect the needs of our souls, to such a degree where both are confused, thinking that everything is fine, and we lack nothing beyond what we have. Others, who think they are well versed in the Holy Bible, reciting even verses from the Psalms and from the other Books, think they know the essentials of Christianity, while ignoring the fact they are devoid of the spirit of those Words. We should be most careful not to deceive ourselves and be victims of the mishap. God knows how many today have *"opened their eyes in hell,"* as said

in the Gospels, while thinking they deserved to be the people of God residing in heaven. It is our prime obligation to keep praying not to fall in this temptation of self-deceit, arrogantly, like the Pharisees, thinking that we deserved as the righteous people, to go to heaven in the first place.

OUR INTERPRETATION

While the people in Laodicea bragged about their wealth and prosperity, Christ reprimanded them just the opposite way. He told them they were *POOR*, because they had lost their souls in what they thought they had. Treasure on earth was worthless, except for livelihood, as Jesus said, *“Do not amass treasure on earth,”* since it will not last long, instead, He says, *“Gather your treasure in heaven,”* where it can be safe, indicating the good works and the virtuous conduct on earth that can make all our treasures alive in heaven. Next, they were *BLIND*, not able to see their real selves, having lost the Truth, the Way, and the Life, of which the Lord had preached. They were victims in their presumptuous attitude.

Third, they were *NAKED*, meaning they were deprived of righteousness and of the garment of holiness. What they wore was a torn and ripped garment of self-deceit through which the nakedness of their souls were seen. They were left in such a condition where they could not even cover their nakedness, left without God in whom alone man can find safety and peace. Jesus wanted to tell the people of Laodicea that wealth is unable to furnish the soul; on the contrary, it makes it poorer. All told, the words addressed to them seemed at first to despair them, but Jesus’ purpose was not to cause despair; He was aiming at awakening the church from all kinds of selfishness. The following words indicate the purposeful reprimand of the Lord Jesus:

“Therefore I counsel you to buy from me gold refined by fire so that you may be rich; and white robes to clothe you and to keep the shame of your nakedness from being seen; and salve to anoint your eyes so that you may see. I reprove and discipline those whom I love. Be earnest, therefore, and repent” (Rev. 3:18-19). This was

meant by Christ to buy from Him spiritual richness in place of material wealth, that is, *“the gold refined by the fire.”* Not only the high carat of gold if tested in the fire, it gets also cleaner and brighter. The people of Laodicea were to be tested by persecutions and even by trials before the imperial tribunals. In place of their faulty and poor involvements, they could receive precious wealth from Christ, who is inciting them *“to receive it from me.”*

The question however remains how to receive genuine gold from Christ. The answer is *“they should buy from Him,”* and to buy required payment, whereas the people of Laodicea were poor and thus unable to pay for the precious gold in order to be rich. What they could pay was insignificant compared with what they were getting. Like the merchant in the Gospel, who should *“sell all he had”* in order to buy the *“precious pearl.”* This implied to approach Christ after denying and resigning from our big and selfish appetites, and from bragging that, *“I am a virtuous man.”* Likewise, take from me, Christ says, the *“white robes”* to cover your nakedness, the kind of robes that the martyrs alone can wear in the Kingdom of God (Rev. 7:13), as a sign of their righteousness and purity in Christ Jesus.

The Salve Anointing the Eyes

The blindness of the people in Laodicea needed to heal by *“anointing the eyes with the salve.”* Their wisdom and opinions made them blind before God, and both, wisdom and opinion, had to be replaced by the **Word of God**, and only then, their spiritual eyes would heal and open, first to see the peril before them by confusing the material wealth with the gifts of God. Thus healed, they would acknowledge the will of God as against their duties and eternal benefits. This way a new future would start in front of their eyes, and seeing the light, they would stay away from the darkness of immorality. Here is also a silent reference of the healings of the blind and the deaf Christ performed while preaching among the crowds.

Thus, we have to exploit self-examination under the light of the Word of God, seeking seriously the active presence of the Holy Spirit that will open our eyes to see our own wrongdoings, such as, arrogance, superstitions, and sinful interests. Thus, having opened

our eyes, we shall see and recognize our own selves and nature, so that we pursue salvation and keep it intact. Despite the reprimand, Christ did not discourage the church, but only gave the people hope, reminding them of the advice from the Book of the Proverbs, *“My child, do not despise the Lord’s discipline or be weary of his reproof, for the Lord reproves the one he loves, as a father the son in whom he delights”* (3:11-12).

The Promise

To this *“poor and destitute”* people Jesus gives the happiest promise of all with the following example. *“Listen, I am standing at the door, knocking; if you hear my voice and open the door I will come into you and eat with you, and you with me”* (Rev. 3:20). The picture Jesus draws is truly incredible, knowing the ungrateful, ignorant, cynic, and sinful man, who hears the Creator God, Christ Himself, standing at the doors of his soul, asking permission to enter. As incredible as it sounds, Christ considers it a pleasure to spread His holiness, happiness, and the offering of His graceful power for the salvation of mankind, making us partakers of all those gifts. Herein lies the mercy and the loving kindness of God the Creator.

On the other hand, however, we know that the egoist has closed his heart before Christ, and when Christ finds it closed He stays outside and keeps knocking on the door, since the door can open from the inside only, like the person living in his house and can refuse to open. Christ keeps knocking on the door of our hearts by way of His Gospels’ inspiration, and those who are able to open it before the Distinguished Guest shall see light all around with cheer and happiness, inside a clean and refreshed temple. The house lord, no matter how destitute, will be able to set a loaf of bread and a glass of water before the guest to bless them as the *“Bread of Life,”* changing the water into wine to brighten the souls who are with him.

True Festival

At that point, festive moments will pour down the gifts of God, fruits of love and faith, sweets and flowers as signs of spiritual

communion between Him and the house lord. As for those thousands and thousands who reject to open the doors due to their arrogance and conceit, will remain ignorant and deprived, suffering the loss of His magnificent presence. This should offer the following lesson: remember, the Lord of the Universe standing outside the lives of men asking His way to enter into their lives.

Actually, there is a contrast between Christ's admonition and the soft words of friendship. Just imagine the Lord of the Universe is standing outside human life asking to be received by them. This means that the arrogant sinner still has the possibility to be the host of God. The dichotomy between *admonition* and *sweetness* is in fact the core of the Gospel of Christ, since one is never perfect without the other, they walk together and work together, the first holding the sinner from falling, and the second helping him to go forward. Christ who cleansed the Temple with His whip, yelling to those desecrating it, "*take away your tables and get out of this place,*" is the same Person who said, "*Let the little ones come to me, and do not stop them,*" taking them on His knees, with blessing and kindness (Matt. 19:24).

EPILOGUE

THE PROMISE

Christ's commandment, *"unless you repent, you shall all perish,"* is from the same Savior who blamed the Pharisees, and yet called unto Him the *"heavy laden with fatigue,"* promising them peace of mind and heart. This is a living image where the King of heaven and earth is knocking on the closed doors, with a lantern in His hand, one of the most outstanding images in the New Testament.

John the Evangelist reaches a conclusion summarizing the messages addressed to the Seven Churches and their internal relationship with an excellent promise. He says, *"To the one who conquers I will give a place with me in my throne, just as I myself conquered and sat down with my Father on his throne"* (Rev. 3:21). The conclusion is therefore a **promise to the conqueror**. Christ went through temptations and trials, and came out victorious, leaving behind His legacy: *"Be encouraged,"* He said, *"because I have overcome the world."* As His reward, Christ sat on the right side of God the Father with the glory invested with from the beginning. He kept that glory hidden while on earth living humbly as a human being.

All those who went through sufferings like Christ shall inherit the same glory. Christ never presented Himself as the one higher than anyone else; on the contrary, He allowed a place on His throne for others to sit and become sharers to His glorious authority. Herein lay the infinite love and willingness to promote all who followed Him obediently. Men, however, were obligated to prepare themselves, going through the test and temptation, battle and affliction, to receive the meritorious award of supreme honor.

This promise is truly supreme and most distinguished in the entire Holy Bible, where Christ is allowing "space" on His throne that surpasses all symbolic signs for awarding the righteous with a pure heart and sincere obedience. The closing of the first part of the Book of Revelation gives the final invitation: *"He who has an ear let him hear what the Spirit is telling to the churches."*

Our interpretation is that all churches throughout the centuries will resemble each other as far as their sins and divine gifts. They all should expect the same divine rebuke on the one hand, the same praises and promises on the other, then and now, given to the Seven Churches in the first place. Today, the same will be given to our present churches just the same. The Seven Churches in the Book of Revelation are the prototypes, and those who followed them should expect to be loyal and obedient, knowing too well that those living without Christ and His orders, shall be subject to God's punishment, yielding no fruit.

The purpose therefore expressed in these three chapters is in fact the purpose of the writing of the entire *Book of Revelation*. It is to encourage and support the Christians who were persecuted and gave their lives as martyrs. Promises of reward expressly given are usually beyond human imagination. To make the purpose more explicit, the *Book* is warning those deniers and the weak to return back and take responsibility, encouraged and without fear. Each message refers to the **conqueror**, to him who was ready to live and give his life for Christianity if necessary by his words and witness, sealed by his blood.

We can state without hesitation that the messages addressed to the Seven Churches in the Aegean region retain their contemporary and all-Christian significance. They belong to all centuries, all places, and all generations. They belong to all Christian churches, besides being the possession of each Christian individual who has not denied his identity by way of indifference, but only by reading the words that speak directly to his mind and heart. The reader will encounter in one or any of these messages statements that will reveal the secrets of his soul, where the needs of his spiritual life will find satisfaction as medicine and healing for his internal affliction.

It is our wish to remind our faithful all of these for the sake of our spiritual edification, for which we could not find more fitting closing statements than the first verse of Chapter I of the *Book of Revelation*: ***"Blessed is he who reads, and those who listen to these prophetic words and keep them as written."***

WESTERN DIOCESE OF
THE ARMENIAN CHURCH OF NORTH AMERICA

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Հիւսիսային Վերելակէտի Վերահրահման Թեմ

HIS EMINENCE ARCHBISHOP HOVNAN DERDERIAN, PRIMATE

«ՀՈԳԵԻՈՐ ՄՆՈՒՆԴ» ՄԵԾ ՊԱՀՈՅ ԸՆԹԱՅՔԻՆ

Այս բառերով է բնութագրած Հոգեւոյս Շնորհք Պատրիարք իր այս աշխատութիւնը, որը այս անգամ իր վախճանման քսանեւիինգամեակի առթիւ խմբագրուած կը ներկայացնէ Արժ. Դոկտ. Տ. Զաւէն Ա. Քինյ. Արգումանեանը, առաւել եւս այն վերածելով անգլերէնի, որպէսզի հասանելի դառնայ հանրութեանը ընդհանրապէս:

Աշխատութեան գլխաւոր նպատակն է հրապուրել ընթերցողը, որպէսզի գրքի պատգամներուն առաջնորդութեամբ քայլենք դէպի Աստուած: Յայտնութեան գրքի հեղինակը՝ Յիսուսի սիրած աշակերտը, Յովհաննէս Զեբեդեան որդիներու Յակոբոսի եղբայրը, մեզ կը տանի դէպի «Քրիստոսի վերադարձի դուռը», որպէսզի այնտեղէն կարող ըլլանք տեսնել «յայտնութիւնները», որոնց այսօր ալ հաւատաւոր քրիստոնեան ականատես է: Յայտնութեան գիրքը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ հայելին աշխարհի կեանքին: Ուրեմն, ինչքան կարդանք այն խոր հաւատքով, ապա այնքան հարուստ ենք հոգեւոր կեանքի տեսանկիւնէ դիտուած:

Մեր խոր երախտիքը Արժ. Դոկտ. Տ. Զաւէն Աւագ Քինյ. Արգումանեանին իր կատարած օգտաշատ խմբագրութեանը համար: Արդարեւ, տարակոյս չունինք, որ Տէր Հայրը գրքի խմբագրութիւնը կատարած է աղօթքով ու խոնարհումով: Ուրեմն Հոգեւոյս Շնորհք Պատրիարք կը շարունակէ շարժել մեր հոգիները՝ դէպի Ճշմարիտը եւ Աստուածայինը:

Յովհաննէս Արք.

Յովնան Արքեպիսկոպոս
Առաջնորդ

Սեպտեմբեր, 2015

ՀՈԳԵԻՈՐ ՄՆՈՒՆԴ ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ԱՌԹԻԻ

**ԵՕԹԸ ՊԱՏԳԱՄՆԵՐ
ԵՕԹԸ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ**

Խորհրդածություն եւ Մեկնաբանություն
Յայտնության Գրքի
առաջին երեք գլուխներու մասին
ու այնտեղ տրուած պատգամներուն
կիրարկումը մեր առօրեայ կեանքին

Շնորհք Պատրիարք

ՆԱԽԱԲԱՆ

Եօթը պատգամները որոնց մասին կը ձեռնարկենք գրել, կը գտնուին *Յայտնութեան Գիրք*-ին մէջ: Ուստի նախ ծանօթացնենք գիրքը:

Աստուածաշունչի վերջին գիրքն է որ կը խօսի աշխարհի պատմութեան վերջին դէպքերու մասին՝ հոգեւոր ակնոցով դիտուած: Հեղինակին անունը դրուած է Գրքին սկիզբը՝ *Յովհաննէս*: Աւանդութիւնը եւ ներկայ ուղղափառ սուրբգրախօսութիւնը կը նոյնացնեն զայն Յիսուսի տասներկու Առաքեալներէն Յովհաննէս Չեբեղեանի հետ, որ գրած է նաեւ Չորրորդ Աւետարանը: Իր անունով Նոր Կտակարանին մէջ կան նաեւ երեք մանր Թուղթեր, նամակաձեւ գրութիւններ:

Յայտնութեան Գիրքի գրութեան վայրը կը նկատուի *Պատմոս կղզին* որ Եգեական ծովի փոքր կղզիներէն մէկն է, Փոքր Ասիոյ եզերքէն շուրջ 60 քիլօմէթր ներսօք, Մենտերես գետի բերանին դիմացը: Յովհաննէս Առաքեալ այս կղզին աքսորուած էր «*Վասն Բանին Աստուծոյ եւ վասն վկայութեան Յիսուսի*», այսինքն Աստուծոյ խօսքը քարոզած եւ Յիսուսի մասին վկայութիւն տուած ըլլալու յանցանքով: Իսկ գրութեան ժամանակը կը նկատուի, ներքին տուեալներու վրայ հիմնուելով, Ա. դարու վերջին տասնամեակը, Դոմետիանոս կայսեր օրով, որ Ներոնէն յետոյ երկրորդ մեծ հալածիչը եղած է քրիստոնեաներուն:

Եկեղեցիի հայրերու կողմէ յատկապէս արեւելքի մէջ, երկար ատեն վեճի նիւթ եղած է թէ պէ՞տք էր առնել զայն Նոր Կտակարանի կանոնին մէջ, թէ ոչ: Այնպէս որ մինչեւ Ե. դար այս հարցը վերջնական լուծում չէ ստացած: Այդ իսկ պատճառով Յայտնութեան Գիրքը մաս չէր կազմած ասորական *Փեշիթթա* կոչուած թարգմանութեան, որմէ կատարուեցաւ հայերէն առաջին «*փութանակի*» թարգմանութիւնը. ոչ ալ կը գտնուէր այն ընտիր յունական օրինակին մէջ զոր Կ. Պոլիսէն վերադարձող մեր ուսանող վարդապետներ բերին, եւ որուն վրայէն վերասրբագրութեան ենթարկուեցաւ նախապէս թարգմանուածը:

Հետեւաբար Ե. դարուն թարգմանուած մեր գրաբար Աստուածաշունչին մէջ չկար Յայտնութեան Գիրքը, եւ այդ պատճառով ալ այս գիրքէն ոչ մէկ հատուած կը կարդացուի այսօր մեր եկեղեցիին մէջ:

Ետքէն սակայն ընդհանրական եկեղեցին, թէ՛ արեւմուտքի եւ թէ՛ արեւելքի մէջ ընդունեց զայն Նոր Կտակարանի Կանոնին մէջ իբրեւ ներշնչեալ եւ Առաքելական հեղինակութիւն ունեցող գիրք: Ներսէս Լամբրոնացին, Տարսնի (Թարսուս) մեծանուն Արքեպիսկոպոսը հայերէնի վերածեց զայն ԺԲ. դարու վերջերը, որմէ յետոյ միայն Ս. Գրոց կանոնին մէջ իր տեղը գրաւեց այս Գիրքը նաեւ մեր մէջ:

Գիրքը կը բաժնուի երկու մասերու: Առաջին մասը, որ կը բաղկանայ Ա. Բ. եւ Գ. գլուխներէ, նամակածեւ յորդորական գրութեան շարք մըն է՝ ուղղուած Եգեականի շրջանի **Եօթը եկեղեցիներուն**: Իսկ երկրորդ մասը կ'ընդգրկէ մնացեալ 19 գլուխները որոնք հրաշալի եւ խորհրդաւոր տեւսիքներու յայտնութեանական շարք մը կը ներկայացնեն:

Մեր գրութեան վերնագրի **Եօթը պատգամները** կը գտնուին առաջին մասին Բ եւ Գ գլուխներուն մէջ: Իսկ առաջին գլուխը կերպով մը ներածութիւն է թէ՛ այս երկու գլուխներուն եւ թէ՛ ամբողջ գրքին: Ուստի մենք յարմար դատեցինք թարգմանաբար յառաջ բերել զայն իբրեւ յառաջաբան Յայտնութեան Գիրքին ընդհանապէս եւ **Եօթը պատգամներուն** մասնաւորաբար:

**Շնորհք Արքեպիսկոպոս Գալուստեան
Պատրիարք Հայոց Կ. Պոլսոյ**

Յայտնություն Յովհաննու Գլուխ Ա:1-13

«ՅԻՍՈՒՄԻ ԸՐԻՍՏՈՍԻ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆԸ գոր Աստուած տուաւ Անոր - Յիսուսին - որպէսզի ցուցնէ իր ծառաներուն, թէ ինչ պիտի պատահի շուտով, ու այդ ըլլալիքը ծանուցանեց ղրկելով հրեշտակը իր ՅՈՎՅԱՆՆԷՍ ծառային, որ վկայութիւն տուաւ Աստուծոյ խօսքին, Յիսուսի Ըրիստոսի՝ եւ իր բոլոր տեսածներու մասին: Երանի անոր որ կը կարդայ մարգարեական այս խօսքերը, երանի նաեւ անոնց որոնք կը լսեն ու կը պահեն ասոր մէջ գրուածները, որովհետեւ ըստւածներու կատարման ժամանակը մօտեցած է:

Յովհաննեսէն՝ եօթը եկեղեցիներուն որոնք կը գտնուին Ասիա, շնորհք եւ խաղաղութիւն ձեզի՝ Անկէ որ է, որ էր եւ որ պիտի գայ, եւ եօթը հոգիներէն որոնք Անոր աթոռին առջեւ կը կենան, եւ Յիսուս Ըրիստոսէն, հաւատարիմ վկայէն, որ անդրանիկն է մեռելներէն յարութիւն առնող եւ իշխանը երկրի թագաւորներուն: Նա որ սիրեց զմեզ եւ ազատագրեց մեզ մեր մեղքերէն իր արիւնովը: Նա վերածեց մեզ թագաւորութեան մը, որպէսզի ծառայենք իբրեւ քահանաներ իր Աստծոյն եւ Զօրը, Անոր փառք եւ գօրութիւն յաւիտեանս յաւիտենից: Ամէն:

Ահաւասիկ կուգայ ամպերուն վրայ: Ամէն աչք պիտի տեսնէ զայն, նաեւ անոնք որ խոցեցին զայն, եւ երկրի բոլոր ազգերը ողբ ու կոծ պիտի բարձրացնեն երբ տեսնեն Անոր գալուստը: Այո՛, արդարեւ այդպէս պիտի ըլլայ: Ամէն: Ես եմ Ալֆան եւ Օմեկան, սկիզբը եւ վերջը, կ'ըսէ Տէր Աստուած, որ է, եւ որ պիտի գայ՝ Ամենակալը:

Ես Յովհաննես, ձեր եղբայրը եւ մասնակիցը նեղութեան, արքայութեան եւ համբերութեան որոնք մեր բաժինն են Յիսուսի հետեւորդ եւ հաւատացող ըլլալնուս համար, Պատմոս կոչուած կղզիի վրայ էի, Աստուծոյ խօսքը քարոզած՝ եւ Յիսուս Ըրիստոսի մասին վկայութիւն տուած ըլլալուս համար:

Կիրակի օր մըն էր երբ լեցուեցայ հոգիով ու թիկունքիս կողմէն զօրաւոր ձայն մը լսեցի շէփորի ձայնին պէս, որ կ'ըսէր ինծի. «Ես եմ Ալֆա եւ Օմեկա, սկիզբը եւ վախճանը:

գրէ բոլոր տեսածների գրքի մը մէջ եւ ղրկէ Եօթը եկեղեցիներուն որոնք կը գտնուին Եփեսոս, Իզմիր, Պերգամոն, Սարտիս, Թիւատիր, Ֆիլատելֆիա եւ Լաւոդիկէ»։ Ու ես դարձայ տեսնելու թէ որմէ՞ կուգար այս ծայնը, եւ երբ դարձայ տեսայ Եօթը ոսկեղէն ճրագարաններ, որոնց մէջ մէկը կար Մարդու Որդիի նման որ պճղնաւոր, մինչեւ ոտքերը հասնող, պատմուծան մը հագած էր, եւ ոսկեղէն գօտի մը կապած իր կուրծքին։ Իր մազերը սպիտակ բուրդի եւ ձիւնի պէս ճերմակ էին եւ աչքերը կրակի բոցի պէս էին, իսկ իր ծայնը նման էր ահագնադղորդ ջուրերու ծայնին։ Իր աջ ձեռքին մէջ ունէր Եօթը աստղեր, եւ բերանէն երկսայրի հատու սուր մը կ'ելլէր, եւ Անոր երեսը կը ճառագայթէր հզօր արեգակի մը նման։

Երբ տեսայ զԱյն, անոր ոտքերուն ինկայ մեռելի մը պէս, բայց Ան իր աջ ձեռքը վրաս դրաւ ու ըսաւ, «Մի վախնար, ես եմ Սկիզբը ու ես եմ Վախճանը, ես եմ յաւիտենապէս ապրողը, ես թէեւ մեռայ բայց այժմ կ'ապրիմ յաւիտենա յաւիտենից։ Ամէն։ Ձեռքիս մէջ են մահուան եւ անդենական կեանքի փականքները։ Գրէ տեսածների, ինչ որ պիտի պատահի ներկայ ժամանակներու մէջ եւ ինչ որ պիտի պատահի ապագային։ Եօթը աստղերը զոր տեսար աջ ձեռքիս մէջ, եւ Եօթը ճրագարանները՝ խորհրդաբար Եօթը եկեղեցիները»։

ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ Խմբագրին

Աստուածաշունչին Եզրակացութիւնը

Յովհաննու Յայտնութեան Գիրքը **Աստուածաշունչ Մատեն**ի վերջին գիրքն է, եւ առաջին ստեղծագործութեան եզրայանգումը կը կազմէ: Արարչագործութիւնը Զրիստոսի միջոցաւ կատարելագործուեցաւ որ աշխարհ գալով վերականգնեց անկեալ մարդկութիւնը: Յովհաննու Յայտնութիւնը եկաւ վերջնական կնիքը դնելու Արարչագործութեան ընթացքի վերջաւորութեան, ժողովուրդներու Աստուծոյ կամքին հետեւողութեամբ իրենց կեանքը արժեւորելու Զրիստոսով:

Մեր Տիրոջ Երկրորդ Գալուստը որ յայտարարուեցաւ Յայտնութեան Գիրքին միջոցաւ ա՛յդ էր որ պիտի կատարէր: Այս Գիրքը ա՛յնքան կարեւոր տեղ ունի Ս. Գիրքին մէջ որքան մնացեալ բոլոր գիրքերը հաւասարապէս, յատկապէս Աւետարաններն ու Առաքելական Թուղթերը: Վերջին գիրքը Աստուծոյ Թագաւորութեան երկրի վրայ հաստատումին ուղղուած գիրքն է որպէս Աստուծային վերջնական յայտնութիւն:

Յեղինակը

Ո՞վ է Յայտնութեան Գիրքին հեղինակը: Բանասիրութեան կողմէ անվարան ընդունուած է որ Յովհաննէս Աւետարանիչ Չեբեղեան որդիներու Յակոբոսի կրտսեր եղբայրն էր, Տասներկու Աշակերտներէն կրտսերը՝ *«Յիսուսի սիրած աշակերտը»*, ինչպէս Աւետարանիչներ ըսած են: Յովհաննէս Աւետարանիչ գրած է նաեւ մեզի ծանօթ երեք Կաթողիկէ Թուղթերը որոնք մաս կը կազմեն Նոր Կտակարանին: Յովհաննէս Առաքեալ եղած է Յիսուսի աստուածաբան եւ փիլիսոփայ աշակերտը, որ փայլեցաւ որպէս այդպիսին Տասներկուքին մէջ:

Յայտնութեան Գիրքը հայելին է Աստուծոյ Թագաւորութեան որ սկիզբ առաւ երկնքի մէջ եւ երկիր իջաւ ինչպէս Յիսուս իր Տէրունական Աղօթքին մէջ խնդրած էր Հայր Աստուծմէ՝ *«Եկեցէ արքայութիւն քո»* հայցելով, եւ վստահեցնելով իր հետեւորդները թէ երկնքի մէջ մնալով երկիրը

չէր կրնար տեսնել կամ հասկնալ զայն: Աստուծոյ Թագաւորութիւնը երկիր իջաւ Միածին Որդիին ծնունդով որ ինքնին եղաւ նաեւ Թագաւորը այդ Արքայութեան, եւ իր հետեւորդներն ալ՝ քաղաքացիները անոր, որոնք ո՛չ միայն պիտի օգտուէին անկէ, այլ մանաւանդ յարատեւ կենսունակ դարձնէին զայն Զրիստոսի Սուրբ Մարմնոյն՝ Եկեղեցիին միջոցաւ:

Յովհաննէս Չեբեդեան իր կեանքի վերջին շրջանին Եգեական ծովու **Պաթմոս կղզին** աքսորուեցաւ ուր գրի առաւ իրեն տրուած յայտնութիւնը՝ լրացնելով Արարչագործութենէն մինչեւ Փրկչին Երկրորդ Գալուստի ընթացքը: Ան աքսորուեցաւ որովհետեւ վկայեց Զրիստոսի աստուածութիւնը եւ հաւատարիմ մնաց անոր, որուն հետեւանքով Հռոմեական կայսրութիւնը իր յառաջացած տարիքին աքսորած էր: Յովհաննէսի նպատակը եղաւ եզրակացութեան բերել ամէն ինչ, ինչպէս ինք գրած է, որպէս «*Զրիստոսի վերադարձի դուռը*» ըստ Տիրոջ խոստումին:

Աշխարհագրութեամբ եւ եօթը եկեղեցիներու գոյութեամբ կը հաստատուի Յայտնութեան Գիրքի վաւերականութիւնը, ա՛յն եկեղեցիներուն որոնք հաստատուեցան Պօղոս Առաքեալի կողմէ: Այդ եկեղեցիները կարիքն ունէին իրենց անմիջական գոյութեան եւ ապագայի նկատմամբ, սպասելով Տիրոջ Երկրորդ Գալստեան որուն համար Յիսուս կրկնապէս թելադրած էր «*պատրաստ ըլլալ*» միայն, եւ այլ մտահոգութիւններ չսերմանել իրենց միտքերուն մէջ: Իր Գալուստը կը հասկցուէր Տիրոջ յայտնութեամբ որ տրուեցաւ Յովհաննէս Աւետարանչին: Հարկ է նշել նաեւ որ Յայտնութեան Գիրքի, Չորրորդ Աւետարանի, եւ երեք Կաթողիկէ Թուղթերուն միջեւ նմանութիւններ եւ վերագրումներ շատ կան, յատկապէս «*լոյս*»ի, «*սիրոյ*», եւ «*ճշմարտութեան*» յատկանիշներով:

Ի՞նչ է Յայտնութիւնը

Հարկ է գիտնալ որ Յովհաննէս Առաքեալ չէ որ կատարած է «*յայտնութիւնները*», այլ միայն իրեն «*յայտնուած*» են ամէն ինչ, եւ այս կետը արդէն ինքնին կը շեշտէ Գիրքին կարեւորութիւնը եւ անոր աննկատ ձգելու սխալը: Ճիշդ չէ ըսել որ Չորս Աւետարանները բաղդատմամբ Յայտնութեան

Գիրքին շատ անելի պարզ են եւ հասկնալի, ինչպէս առականերն ու հրաշքները, որոնց կողքին Յայտնութեան Գիրքի պատգամները կը մնան մեր երեւակայութեան սահմանէն անդին խօսքեր:

Այս Գիրքի պարագային մոռնալու չենք որ տուեալ պատգամները վախճանաբանական հարցեր մէջտեղ կը բերեն, որոնք «*վերջին դէպքերու*» կ'ակնարկեն, երբ «*խոռովութիւններ*» եւ «*պատերազմներ*» պիտի տան նշանը Զրիստոսի Գալստեան եւ աշխարհի վախճանին, այդ «*նշաններն*» ու «*վախճանը*» ամէն բանէ առաջ որպէս «կրկնակի ազդարարութիւն» մեկնաբանելով: Արդէն մեր օրերուն նոյնիսկ կը տեսնենք այդ նախանշանները որոնք մարդկութիւնը «միայն պատրաստ ըլլալ» կ'ազդարարեն այդ կործանարար դէպքերուն առաջը առնելու համար՝ եղբայրսիրութեամբ եւ խաղաղութեամբ:

Հայաստանեայց Եկեղեցին

Գիտենք որ Հայ Եկեղեցւոյ նախնագոյն Աստուածաշունչ Մատեանին մէջ չէ ընդգրկուած Յայտնութեան Գիրքը 430-ական թուականներուն, երբ Սահակ-Մեսրոպեան դպրոցը թարգմանեց զայն Եօթանասնից կոչուած բնագրին վրայէն: Եթէ յունարէն այդ բնագիրը չունէր իր մէջ Յայտնութեան Գիրքը, բնականաբար հայերէն թարգմանութիւնը եւս պիտի չընդգրկէր զայն: Երկար ատեն կասկած յայտնուած է Յայտնութեան Գիրքի կանոնականութեան մասին, հակառակ որ ներքին աղերս մը միշտ կարելի է տեսնել իր եւ Ս. Գիրքի Հին եւ Նոր Կտակարաններուն մէջ՝ յատկապէս տեսնելով Աստուծոյ ծրագրին յաջորդականութիւնն ու պատգամները:

Անշուշտ անտարբերութիւնը Յայտնութեան Գիրքին նկատմամբ վարակիչ դառնալով, մինչեւ 13-րդ դար հայերէն Աստուածաշունչի բնագրին մէջ բացակայ կը մնար: Ս. Ներսէս Լամբրոնացի, Տարսոնի Արքեպիսկոպոսը, այն ատեն առաջինը եղաւ մեր մէջ Յայտնութեան Գիրքը յունարենէն գրաբար հայերէնի թարգմանելով ներմուծելու Աստուածաշունչին մէջ, մնալով հանդերձ տարակոյսը ընդհանրապէս, որուն հետեւանքով Հայ Եկեղեցւոյ օրական ընթերցումներուն մէջ համար մը նոյնիսկ չենք տեսներ մինչեւ օրս Յայտնութեան Գիրքէն: Ներսէս Լամբրոնացի եղաւ նաեւ առա-

ջինը գրելու ստուար հատոր մը՝ «*Խորհրդածութիւն Սրբոյ Պատարագի*» որ առաջին եւ վերջին անգամ հրատարակուեցաւ Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան տպարանէն 1842 թուին:

Հայեր բազմաթիւ անգամներ Ս. Գիրքը հրատարակած են, միշտ սակայն անսկատ ձգելով վերջին գիրքը մինչեւ այն ատեն երբ կանոնականացուցին զայն Ներսէս Լամբրոնացիի ներմուծմամբ: Սակայն հակառակ Յայտնութեան Գիրքի ներկայութեան Աստուածաշունչ Մատեանին մէջ, Հայ Եկեղեցին մինչեւ այսօր ոչ մէկ ընթերցում յատկացուցած է անկէ առօրեայ պաշտամունքներու ընթացքին: Հարկ է որ այդ բացառութիւնը սրբագրուի եւ արդարացի կերպով համարներ ընտրուին հոգեւոր սնունդի համար եւ ընթերցուին մեր եկեղեցիներէն ներս: Այդ ձեւով, ինչպէս Յիսուս Զրիստոս ըսած է, «*կեանքը իր լիութեամբը ապրիլ*» որպէս քրիստոնեայ այր ու կին, ինչպէս անոնք ստեղծուեցան, եւ ի վերջոյ զԱստուած տեսնելու դէմ առ դէմ:

Ներկայ հրատարակութեան կողքին **Ամենապատիւ Շնորհք Պատրիարքի** սոյն մենագրութիւնը անգլերէնի թարգմանեցի կցելով զայն հայերէն բնագրին ներկայ հրատարակութեամբ, ու զայն ընծայեցի Պատրիարքի յիշատակին՝ վախճանման 25-րդ տարելիցին առիթով: Երկու պարագաներուն հայերէն եւ անգլերէն բնագիրները լրիւ խմբագրեցի ենթախորագիրներու վերածելով ընթերցողին դիւրութիւն ընծայելու համար: Պատրիարք Հայրը գիրքը հրատարակած է Կ. Պոլսոյ մէջ 1977 թուին որպէս Հայ Եկեղեցւոյ հաւատացեալներուն «*հոգեւոր սնունդ Մեծ Պահոց ընթացքին*», յաւելեալ հոգեւոր մտորումներով եւ մեկնաբանութեամբ մեր առօրեայ կեանքին առնչելով տրուած հոգեւոր պատգամները: Մեր խմբագրութեան ընթացքին բնագիրը քննութենէ անցընելով հոգածու եղանք սրբագրելու հարկ եղած կրկնութիւններն ու նախադասութեանց անհարկի երկարութիւնը: Երախտապարտ ենք Երջանկայիշատակ Շնորհք Պատրիարք Հօր իր ընծայած օգտաշատ երկասիրութեան համար:

S.Չ.Ա.

Յուլիս 14, 2015

ԳԼՈՒԽ Ա

ԵՕԹԸ ՊԱՏԳԱՄՆԵՐՈՒՆ ԻՔՐԵՒ ՅԱՏԱԿ ԾԱՌԱՅՈՂ ԵՐԿՈՒ ԶԻՄՆԱԿԱՆ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մեր յիշելիք պատգամներուն իմաստը եւ կարեւորութիւնը լաւ ըմբռնելու համար անհրաժեշտ է անդրադառնալ երկու իրականութեանց, որոնք յատակը կը կազմեն ասոնց եւ ամբողջ Յայտնութեան Գիրքին: Անոնք միաժամանակ զսպանակը եղած են նման Գիրքի մը գրուելուն: Այս երկու իրականութիւնները թէւ իրարու հակադիր երեւոյթներ են, բայց սերտօրէն կապուած են իրարու: Անոնցմէ մէկը կը տիրապետէ Զրիստոնէական Եկեղեցիին մէջ, իսկ միւսը՝ Զոմմէական Կայսրութեան եւ հեթանոս (Յոյն) ընկերութեան մէջ:

Ա) Զրիստոնէական Ծագումը

Զրիստոնէական Եկեղեցին առաջին դարու վերջին տասնամեակին, այսինքն Յայտնութեան Գիրքի գրութեան ժամանակ, արդէն իսկ արմատ բռնած կրօնական ընկերային դրութիւն մըն էր Զոմմէական Կայսրութեան մէջ: Թէեւ մէջտեղ եկած էր Զրեաստանի մէջ իբրեւ կատարելագործումը հրեական կրօնքին եւ իրականացումը Անոր Մեսիական ակնկալութեանց, եւ թէեւ անոր առաջին հետեւորդերը եւ Առաքելները ամբողջութեամբ հրեաներէ բաղկացած էին, առաջին դարու վերջաւորութեան իսկ արդէն իր պորտակապը գրեթէ խզած էր հրեական կրօնքին եւ ժողովուրդին հետ, եւ դարձած ինքնուրոյն եւ ընդհանրական կրօնական նոր շարժում մը, որուն անդամներուն ջախջախիչ մեծամասնութիւնը արդէն հեթանոսական շրջանակներէ եկող հաւատացեալներէ բաղկացած էր:

Արդարեւ Զոմմէական Կայսրութեան մաս կազմող մեծ զանգուածներ, ամեն կրօնքէ եւ ամեն ցեղէ, ամեն մշակոյթէ եւ ամեն ժողովուրդէ, ընկերային բոլոր խաւերէ եկած յարած էին այս նոր կրօնքին՝ կազմելով սերտօրէն միատարր

հաւաքականութիւն մը: Զրիստոնեայ ըլլալ չէր նշանակէր երբեք հին կրօնք մը փոխանակել համադաս նոր կրօնքի մը հետ, նման մարդու մը որ իր բնիկ ու տեղական տարազը կը փոխանակէ նոր եւ արդիական տարազով մը: Ոչ: Այլ փոփոխութիւնը հիմնական եւ հոգեկան էր, ամբողջական կերպարանափոխութիւն մը ուր հինը միանգամընդմիշտ մէկդի նետուած էր իբրեւ սուտ, սխալ, եւ հոգեվնաս դրութիւն մը, իսկ նորը՝ որդեգրուած որպէս վերածնունդ եւ ամբողջական վերանորոգութիւն, այլ խօսքով հոգեկան փրկութիւն: Նոր կրօնքին մէջ մարդիկ գտած էին նոր ուժ, ներքին նոր խաղաղութիւն, նոր գուարթութիւն եւ նոր իմաստութիւն:

Հիմնովին փոխուած էր իրենց աշխարհայեացքը, այսինքն խորհելու, զգալու եւ ապրելու կերպը: Աշխարհը դիտելու, դատելու եւ արժեւորելու նոր չափանիշներու տիրացած էին: Հակառակ որ այս ընկերութեան անդամները կուգային այլազան ազգերէ, տարբեր մշակոյթներէ եւ ընկերային զանազան խաւերէ, այսուհանդերձ վերածուած էին միատարր նոր ժողովուրդի մը, հոգեւոր մեծ ընտանիքի մը, ուր ամէն ոք իրարու քոյր եւ եղբայր կը զգային՝ իբրեւ մէկ եւ նոյն Երկնաւոր Հօր որդեգրեալ զաւակները, իբրեւ նոյն Փրկչին արիւնով փրկուածները, եւ իբրեւ նոյն Սուրբ Հոգին ստացած հաւատաւոր մարդիկ: Այս տուեալներով անոնք անշատուած էին իրենց շրջապատի հեթանոս ընկերութենէն եւ մասնակից չէին անոնց խրախճանքներուն, թատրոններուն եւ տօներուն: Անոնք ունէին իրենց ուրոյն պաշտամունքները, հաւաքոյթներն ու տօները:

Պետութեան հանդէպ իրենց ըմբռնումն ալ փոխուած էր: Թէեւ խաղաղ եւ օրինապահ քաղաքացիներ էին, սակայն երկրին օրէնքները կամ հրահանգները կրօնական բնոյթ կը կրէին եւ բացայայտօրէն դէմ կը կենային անոնց: Կրօնական մարզին մէջ իրենք գիրենք կը նկատէին քաղաքացիները ուրիշ թագաւորութեան մը գոր կը կոչէին Աստուծոյ կամ Երկնքի Թագաւորութիւն որ ունէր իր ուրոյն օրէնքները եւ որոնց ամբողջական հպատակութիւն յայտնած էին: Ունէին իրենց յատուկ կրօնական եւ վարչական դրութիւնը, իր իշխաններովն ու պաշտօնեաներով, այսինքն, եպիսկոպոսներովն ու երէցներովն:

Աւելին՝ իրենց Տէրը եւ Չօրագլուխը Յիսուս Զրիստոսն էր, Աստուծոյ Որդին, որ աստուածային զօրութեամբ լիազօրուած էր: Անոր իշխանութիւնը տիեզերական էր, ինքն ըլլալով Փրկիչը, Թագաւորն ու Դատաւորը: Իր դատաստանը վերջնական խօսքն էր որ կը վճռէ մարդերու եւ ազգերու ճակատագիրը, մինչդեռ միւս բոլոր իշխանութիւնները օր մը վերջ պիտի գտնէին: Մարդիկ երկու դիրքաւորում կրնային ունենալ Զրիստոսի հանդէպ, կա՛մ Անոր կողմը, եւ կա՛մ Անոր դէմ: Բոլոր անոնք որոնք դէմ էին Զրիստոսի, հոգ չէ թէ որքան զօրաւոր եղած ըլլային, սահմանուած էին ի վերջոյ մահուան դատապարտուելու: Իսկ անոնք որոնք Անոր կողմն էին, հոգ չէ թէ որքան տկար եղած ըլլային մարդկային չափանիշներով, սահմանուած էին բաժնեկից դառնալու Զրիստոսի փառքին ու յաղթանակին:

Այս բոլորը եկեղեցւոյ անդամներուն հաւատքին ու կեանքին մաս կը կազմէին, եւ մոռնալ զանոնք եւ կամ անհրաժեշտ կարեւորութիւնը չընծայել անոնց, կը նշանակէր վտանգել իրենց համար սահմանուած փառքի եւ երանութեան ճակատագիրը: Իսկ կեանքի մէջ աշխարհիկ, դիւական եւ չար ուժերու դէմ պայքարելու համար եւ այդ պայքարէն յաղթական դուրս գալու համար անհրաժեշտ էր արթուն, զգաստ եւ հոգեպէս զինուած ըլլալ, հաւատարիմ մնալով հաւատքի Չօրագլուխին՝ մինչեւ մահ:

Բ) Զոռմէական Կայսրութիւնը եւ Զեթանոս Աշխարիը

Զրիստոնէական այս իրականութեան դէմ կար Զոռմէական Կայսրութիւնը եւ Զեթանոս (Յոյն) հասարակութիւնը ուր տիրապետող հասարակաց երեւոյթը **կռապաշտութիւնն** էր, որմէ անբաժան էր բարքերու ապականութիւնը: Այդ օրերուն Կայսրութեան կարելոր օրէնքներէն մէկն էր **կայսերապաշտութիւնը**: Մինչեւ այդ թուականները, մեռած կայսրերն էին որ աստուածներու կարգին կը դասուէին եւ անոնց արձաններուն առջեւ երկրպագութիւն եւ խնկարկութիւն կը կատարէին, ինչպէս որեւէ կուռքի: Մեռած կայսրերու այդ պաշտամունքը աւելի պաշտօնական հանգամանք ունէր, եւ խստօրէն պարտադրիչ չէր:

Սակայն Յայտնութեան Գիրքի գրութեան օրերու կայսրը՝ Դոմետիանոս որ կ'իշխէր 81 թուականէն մինչեւ 96 թուական, եղաւ առաջին կայսրը որ ինքզինք աստուածացուց իր կենդանութեան, եւ հրամայեց որ կայսրութեան բոլոր սահմաններուն մէջ պաշտամունք մատուցուի իր արձանին առջեւ: Կայսերական այս պաշտամունքին չմասնակցիլը նշան մը կը նկատուէր պետութեան դէմ ըմբոստութեան:

Քրիստոնէաներ բնականաբար չէին կրնար հնազանդիլ նման հրահանգի մը: Ուստի, այս կէտն է որ փոքր եկեղեցին ինքզինք ճակատ-ճակատի գտաւ հսկայագոր պետութեան մը հետ: Ու երբ մերժեցին երկրպագել կայսեր արձանին, հարիւրներով դատապարտուեցան չարչարանքի, բանտի, աքսորի եւ մահուան: Յայտնութեան Գիրքին մէջ բազմաթիւ ակնարկութիւններ կան այս մասին: Այդ բոլորը՝ չարչարանք, բանտ, աքսոր եւ մահ, կը նշանակէին որ քրիստոնէական եկեղեցին ահաւոր փորձի մը կ'ենթարկուէր, եւ պետք ունէր առաջնորդութեան եւ սրտապնդումի:

Քրիստոս օգնութեան կը հասնի անոնց ո'չ թէ գործնականապէս փրկելով զանոնք այդ փորձէն եւ փորձանքներէն, այլ ցոյց տալով կերպերը այդ փորձերէն յաղթական դուրս գալու: Այդ կերպերն էին **համակերպութիւն** եւ **համբերութիւն** ներկայ նեղութեանց, **հնազանդութիւն** եւ **հպատակութիւն** Աստուծոյ օրէնքներուն, եւ ո'չ թէ Չարին զօրութիւնը մարմնացնող իշխանութեանց ստորնացուցիչ հրահանգներուն: Մարտիրոսական մահուամբ մեռնելով, անոնք իրականութեան մէջ մահուան կը դատապարտէին չարութեան գործակալները, եւ յաւիտենական կեանք կ'ապահովէին իրենց համար:

Պայքարելու նոր ձեւ մըն էր՝ սկսեալ նոյն ինքն Քրիստոսով, որ միաժամանակ տրամագծօրէն հակառակ էր մարդկային սովորական բնութեան: Կային նոյնիսկ քրիստոնէաներ որոնք չէին կրնար ըմբռնել պայքարի այս ձեւը, եւ հետեւաբար կը վարանէին գործադրել զայն: Օգնութեան կը հասնի Յիսուս Քրիստոս՝ *«հաւատարիմ վկան, մեռելներէն յառնող Անդրանիկը, եւ երկրի թագաւորութեան իշխանը»* ըսելու համար, *«Գիտեմ գործերդ, տաժանքդ եւ համբերութիւնդ, եւ գիտեմ թէ չես կրնար տոկալ չարերուն»*: Հակառակ այս բոլորին սակայն, *«բարձրութենէդ պիտի չիյնաս,*

եւ սիրոյդ մէջ պիտի չպակսիս, ու հաւատարիմ պիտի մնաս մինչեւ մահ, ու այս կերպով յաղթանակ պիտի տանիս եւ յաղթողի փառքին պիտի արժանանաս»:

Յայտնութեան Գիրքը համակուած է ծայրէ ծայր **յաղթանակի գաղափարով**: Մարտիրոսներուն հոգիները Աստուծոյ Աթոռին շուրջ հաւաքուած են, եւ պսակուած արմաւենիի ճիւղերով իբրեւ յաղթականներ: Իսկ կայսրութիւնը արդէն իսկ կործանուելու վրայ է, եւ սակայն Զրիստոսի իշխանութիւնը յաւիտենական եւ անպարտելի կը մնայ: Այս հաւատքն ու համոզումը տիրականօրէն ներկայացուած է Գիրքին մէջ հոյակապ ու ահեղ տեսարաններով, եւ մենք ալ այս հաւատքով ու համոզումով պիտի մօտենանք Գիրքին գէթ առաջին երեք գլուխներուն:

Յատկանշական Կէտեր Ա. Գլուխին Մէջ

Զանի մը հիմնական ու յատկանշական կէտեր կան առաջին գլխուն մէջ որոնց կ'ուզենք անդրադառնալ նախքան պատգամներու գլուխներուն մէջ մտնելը: Անոնք կը կազմեն անպայման հաւատքին կորիզը որոնց վրայ յետագային բարձրացաւ Եկեղեցւոյ հիմնական վարդապետութիւնը:

1. «Յայտնութիւն Յիսուսի Զրիստոսի»

Յովհաննէս առաջին իսկ տողէն բացայայտ կ'ուզէ դարձնել իր ընթերցողներուն, թէ **իր տալիք յայտնութիւնները իրը չեն, այլ Յիսուս Զրիստոսի**, եւ հետեւաբար անոնց ետին կայ մեր Փրկչին աստուածային հեղինակութիւնը: Յովհաննէս լոկ քարտուղարի մը դերը կը կատարէ, գրի առնելով ինչ որ Տէրը կը թելադրէ իրեն: Ան կը նկարագրէ տեսիլքներ զորս Զրիստոս կամ Աստուծոյ հրեշտակը կը պարզէ իր աչքին առջեւ: Ուրեմն Աստուծոյ տուածն է որ կը մատուցանէ մեզի, ըլլայ այդ բարոյական եւ հոգեւոր ճշմարտութիւն, եւ կամ ապագայ պատմութեան խորհրդանշական ու այլաբանական ներկայացում:

Ամեն ինչ որ Յովհաննէս կ'ըսէ՝ կը կեդրոնանայ Զրիստոսի անձին մէջ, Զրիստոսով կը սկսի իր Գիրքը եւ Զրիստոսով կը վերջացնէ զայն: Կեդրոնական ու տիրական դէմքն է Ան ամբողջ Յայտնութեան Գիրքին մէջ: Յովհաննէս կը

շեշտե թե իր տուածը կենդանի խօսքն է ապրող Զրիստոսի: Գիրքին խօսքերը կուգան գրիչէ մը, աւելի շիտակ սիրտէ մը, որուն համար Զրիստոս ամէն բան է, ու կ'երթայ համայնքի մը որուն համար եւս Զրիստոս ամենայն ինչ է: Իսկ ինք Զրիստոս *«հաւատարիմ վկան»* է: Իսկ Յովհաննէս վկան է Զրիստոսի յայտնած ճշմարտութեանց, երբ կ'եզրակացնէ ըսելով՝ *«Երանի անոր որ կը կարդայ, եւ երանի մանաւանդ անոնց որոնք կը լսեն մարգարեական այս խօսքերը եւ կը պահեն ամէն ինչ որ արձանագրուած է անոր մէջ»*: Միշտ նկատի ունենալ որ հեղինակը ականատես վկան եւ գործակիցն է Յիսուսի որմէ սորված է մարգարէներու պատգամներն ու անոնց ճշմարտութիւնները:

2. Եօթը եկեղեցիներ

Ո՛չ միայն եօթը պատգամները, այլ նաեւ ամբողջ Գիրքը ուղղուած է «Եօթը եկեղեցիներուն», որոնք կը յիշուին իրենց անուններով: Եօթը թիւը հեղինակին կողմէ բազմիցս գործածուած թուանշան մըն է, եօթը անգամ գործածուած միայն առաջին գլխուն մէջ, եւ 28 անգամ՝ ամբողջ Գիրքին մէջ: Եօթը թիւը այլաբանական գրականութեանց մէջ շատ կիրարկուած նուիրական ու սրբազան նկատուած թիւ մըն է եւ, ի միջի այլոց, ունի ամբողջականութեան ու կատարելութեան նշանակութիւնը: Հետեւաբար, այստեղ «Եօթը եկեղեցիները» կը ներկայացնեն քրիստոնեական **բոլոր եկեղեցիները**: Այս հասկացողութեամբ է որ Յայտնութեան Գիրքը կը վերածուի բաց նամակի մը որ ուղղուած է ԲՈԼՈՐ եկեղեցիներուն, նոյնիսկ քրիստոնեական եկեղեցիի ԼՐՈՒԹԵԱՆ:

Արդարեւ, այս «Եօթը եկեղեցիներու» մէկին կամ միւսին մէջ, կամ անոնց համադրութեան մէջ, իր պատկերը եւ նկարագրութիւնը պիտի գտնէ ամէն եկեղեցի: Հետաքրքրական է նաեւ նշել որ եթէ մէկը աչք մը նետէ քարտեսին վրայ, պիտի նշմարէ որ յիշեալ քաղաքները, Գիրքին մէջ յիշուած կարգով, իրարու կը կապուին գիծով մը որ հաւկթածել շրջանակ մը կը կազմէ: Շրջանակն ալ, ինչպէս գիտենք, ամբողջականութեան իմաստը ունի, եւ այս հետեւութեամբ եօթը եկեղեցիներուն ուղղուած այդ պատգամներն ու յայտնութիւնները կ'ուղղուին նաեւ բոլոր քրիստոնեայ եկեղեցիներուն՝ բոլոր ժամանակներու մէջ: Միւս կողմէ նաեւ, նկատի

ունենալով որ քրիստոնեական հասկացողութեամբ ամեն մէկ հաւատացեալ Աստուծոյ տաճարն է (Ա. Կորնթացւոց 3:16), նոյն պատգամները ուղղուած կ'ըլլան իւրաքանչիւր անհատ քրիստոնեային եւս: Այս պարագան ի մտի ունենալու ենք:

3. «Շնորհք եւ Խաղաղութիւն»

Յովհաննէս Առաքեալ շնորհք եւ Խաղաղութիւն կը մաղթէ Եօթը եկեղեցիներուն, որոնք իրենք զիրենք մասամբ զրկուած կը զգային այդ պարգեւներէն՝ մատնուած ըլլալով խռովքի եւ հոգեկան տագնապներու: Այդ պարգեւները կը խոստանայ Ան **«որ է, որ էր, եւ որ պիտի գայ»**, այսինքն յաւիտենական Աստուծմէ: Արդարեւ, երբ Մովսէս Մարգարէ ինքզինք Աստուծոյ ներկայութեան գտաւ անկեզ մորենիի լոյսի ազդեցութեան տակ, յանդգնեցաւ Ասոր անունը հարցնել, եւ Աստուած պատասխանելով ըսաւ՝ «ՈՐ Է» (Ելից 3:14), այսինքն ան «ՈՐ ԿԱՅ» մշտնջենապէս: Այս ակնարկութիւն մըն է Աստուծոյ յաւիտենականութեան եւ անփոփոխելի բնութեան, որ կը հակադրուի աշխարհի եւ անոր մէջ գործող ուժերու աններդաշնակութեան:

Տակաւին այս ողջոյնը կուգայ նաեւ *«Աստուծոյ Աթոռին առջեւ եղող Եօթը հոգիներէն»*, հաւանաբար ըսել կ'ուզէ Աստուծոյ հրամանին ներքեւ գտնուող Եօթը Հօգոր Հրեշտակներէն, եւ կամ մեր թարգմանութեան իմաստով որ աւելի կը պարզաբանէ առեղծուածային այդ խօսքը, **«Սուրբ Հոգիին Եօթը զօրութիւններէն»**: Արդարեւ, ի՞նչ բան այնքան սրտապնդիչ եւ ապահովիչ պիտի ըլլար աշխարհի հօգօրներուն խղճին ձգուած տկար եկեղեցիներուն համար, քան *«Շնորհքը եւ Խաղաղութիւնը»* որ կուգայ Աստուծոյ Հոգիին անհուն Եօթը Զօրութիւններէն: Եւ վերջապէս այդ Շնորհքն ու Խաղաղութիւնը կուգայ նաեւ Յիսուս Քրիստոսէ որ կը ներկայացուի իր երեք հանգամանքներով:

ԱՌԱՋԻՆ, նախ իբրեւ **«Հաւատարիմ Վկայ»**, Ան որ ճշմարտութեան համար իր համոզումի հաւաստիքը կուտայ, աչք առնելով ամեն հաւանականութիւն, իր կեանքը զոհելու պատրաստակամութեամբ: Թրքերէն *շեհիտ* եւ յունարէն *մարտիրոս* բառերն ալ նոյն իմաստը ունին: Յաճախ գրեթէ բոլոր հոգիներու եւ միտքերու մէջ կը ծագի սա հար-

ցումը թե «Ո՞րքան կրկանք վստահ ըլլալ յայտնուած ճշմարտութեան մը ստուգութեան»: Մարդ պէտք չէ սխալի բարոյական ու հոգեւոր հիմնական հարցերուն մէջ, որովհետեւ հետեւանքը ճակատագրական, մահու եւ կենաց խնդիր կ'ըլլայ: Եթէ «ճշմարտութիւն» անունին տակ մեզի մատուցուի ստութիւն՝ հետեւանքը մահ է, ինչպէս օրինակի համար, եթէ մեզի տրուածը անխարդախ ու ազնիւ գինի է, արդիւնքը զօրացուցիչ ու զուարթացուցիչ կ'ըլլայ. իսկ եթէ նոյն գինին մատրուակուի մեզի՝ մէջը թոյն խառնուած՝ հետեւանքը կ'ըլլայ մահացու:

Շփոթն ու անորոշութիւնը, հոգեկան տագնապը եւ իմացական տարակոյսը յաճախ մշուշի պէս կը նստին մեր միտքերուն եւ հոգիներուն վրայ: Հալածանքն ու բիրտ ուժը որոնք համակած էին այդ եօթը փոքր եկեղեցիները, ներքին խռովքի մատնած էին զանոնք: Անոնց է որ Յովհաննէս կը խոստանայ Շնորհք եւ Խաղաղութիւն որ կուգայ **Յիսուս Բրիստոսէ:**

4. **Յիսուս Բրիստոս՝ Առաջինը**

Յովհաննէս Առաքեալ այս գաղափարէն կ'անցնի Յիսուսի ԵՐԿՐՈՐԴ հանգամանքին, որ է **«Անդրանիկ ի Մեռելոց»:** Մէկը որ «հաւատարիմ վկայ» եղած ըլլալուն համար մեռած է բայց վերստին կեանքի եկած: Հետեւաբար, ըսել կ'ուզէ Գիրքին հեղինակը, եթէ հարկը պահանջէ Բրիստոսի հաւատացողներ եւ հետեւողներ պատրաստ պիտի ըլլան վկայական մահով եւ մարտիրոսութեամբ կնքելու իրենց երկրաւոր կեանքը, որովհետեւ մարտիրոսներն ալ, իրենց նախատիպին պէս, յաղթական ու յարուցեալ դուրս պիտի գան իրենց մահէն՝ Բրիստոսի սիրոյն:

Իբրեւ ԵՐԿՐՈՐԴ հանգամանք, Բրիստոս կը ներկայացուի որպէս **«Իշխան թագաւորութեանց երկրի»**, որպէս ակնարկութիւն Բրիստոսի վերջնական ու ամբողջական յաղթանակին որ պիտի ընդգրկէ ո՛չ միայն **«Իշխանութիւնս եւ պետութիւնս եւ աշխարհակալս խաւարիս այսորիկ, այսս չարութեան որ ի ներքոյ երկնից»** (Եփես. 6: 12), այլ նաեւ այս աշխարհի թագաւորութիւնները, ներառեալ Հռոմէական Կայսրութիւնը, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի Բրիստոսի հե-

տելորդներուն պարտադրած հալածանքներուն պատասխանատուներն էին: Անոնք պիտի դատուին «Քրիստոս Իշխան» դատաւորին կողմէ եւ պիտի ստանան իրենց վարձքը: Ապա կը յիշուին **հետեւեալ երեք գործերը** զորս Քրիստոս կատարած է իրեն հաւատացող-ներուն համար:

Ա) **«Որ Սիրեաց Չմեզ»**. (Յայտնութ. 1:5): Մարդիկ իրարմէ շատ բան կ'ակնկալեն, նիւթական բարիքներ երբ նիւթապէս նեղ կացութեան մատնուած են, ասպնջականութիւն՝ երբ մեջտեղ մնացած են, ձեռնտուութիւն՝ երբ ինկած են: Բայց մարդոց ամենէն շատ ակնկալածը, ամեն ատեն փնտռածը եւ շատ գնահատածը անկեղծ բարեկամութիւնն է, սերն է: Այդ գերագոյնը Յիսուս տուած է մեզի, **«որովհետեւ նախ քան Սիրեց մեզ»** (Ա. Յովհ. 4:10): Բոլոր ժամանակներու քրիստոնեաներ կրնան ապրիլ աշխարհի մը մէջ որ լեցուն է չարութեամբ, ատելութեամբ եւ նախանձով: Կրնան տեսնել եւ զգալ որ հալածանքը եւ բռնութիւնը մտած է իրենց կեանքէն ներս: Բայց այս բոլորին մէջ կրնան իրենց գլուխը եւ տրամադրութիւնը բարձր պահել, մինչեւ իսկ յաղթանակի ու երջանկութեան սաղմոսներ արտասանել, քաջ գիտնալով որ Քրիստոս սիրած է զիրենք:

Բ) **«Որ ազատագրեց մեզ մեր մեղքերէն Իր արիւնով»**. Այս ազատագրումը 2021-ի փաստն է Իր սիրոյն: Գերիի մը գերագոյն բաղձանքն է իր ազատագրումը: Մարդիկ որքան ատեն չեն ենթարկուած Քրիստոսի փրկարար ազդեցութեան, գերի են իրենց կիրքերուն, ցանկութիւններուն, մեծամտութեանց, վախերուն, նախապաշարումներուն, եւ անձկութիւններուն, մէկ բառով՝ իրենց **մեղքերուն**: Քրիստոս միայն կրնայ փրկել զմեզ այս բոլորէն: **«Մեղքին պատիժը մահ է»** կը պատգամէ Աստուածաշունչը:

Հետեւեալքար ամենքս ալ իբրեւ մեղաւորներ մահուան դատապարտուած ենք անխուսափելիօրէն: Քրիստոս սակայն այդ պատիժը կրեց մեզի համար եւ մեր տեղը: Ով որ կը հաւատայ Անոր, մասնակից կը դառնայ այս փրկարար գործողութեան: Մեզի համար մահ գոյութիւն չունի, կ'ուզէ ըսել Յովհաննէս Առաքեալ, քանի որ **«Քրիստոս ազատագրեց զմեզ մեր մեղքերէն՝ Իր արիւնով»**: Ուստի պետք չէ վախնալ ֆիզիքական մահէն որ մեզի համար պիտի բանայ անմահութեան դուռը:

Գ) **«Որ վերածեց զմեզ թագաւորութեան, քահանաներ ըլլալու իր Աստուծոյն եւ Զօրը»:** Զալածանքի այդ դարերուն, քրիստոնեաներ առ հասարակ ստոր գնահատուած են, արհամարհուած կամ մերժուած: Սակայն, Յովհաննէս Առաքեալ կը հաստատէ թէ ասոնք իրականութեան մէջ Աստուծոյ ժողովուրդն են, Ասոր թագաւորութիւնը կը կազմեն, եւ անոնցմէ ամեն մէկը Աստուծոյ «քահանաներն» են, որոնց յանձնուած է գերագոյն պատիւը Աստուծոյ ծառայելու եւ Ասոր սուրբ անունը փառաւորելու:

Զեւեալաբար, երբ Աստուած իրենց հետ է, եւ իրենց՝ Աստուծոյ հետ, ո՞վ կրնայ իրենց մնայուն վնաս հասցնել. նեղութիւնները, անձկութիւնները, վիշտերը, սո՞րը: Ընդհակառակը, այս բոլորի մէջէն անելի յաղթական դուրս կուգանք շնորհիւ **Ասոր որ սիրեց մեզ:** Զանգի հաստատապէս գիտենք թէ ո՛չ մահը եւ ո՛չ կեանքը, ո՛չ չար ու բռնակալ իշխանութիւնները եւ գորութիւնները եւ կամ որեւէ արարած կրնայ բաժնել զմեզ Աստուծոյ սէրէն (Զոմմ. 8: 35-39):

5. Տեսիլքը

Առաջին գլուխին երկրորդ կեսը Յովհաննէս յատկացուցած է տեսիլքի մը որ առաջինը եւ հիմնականն է յաջորդող տասնեակ մը տեսիլքներուն, որոնք պիտի յաջորդեն երկու գլուխներու պատգամներուն, տիեզերական շարժապատկերի մը ահեղ յաջորդականութեամբ: Այս տեսիլքը նկարագրուած է ժուժկալ գիծերով, բայց ուժեղ գոյներով, ինչ որ կարդացողին վրայ կը ձգէ անջնջելի տպաւորութիւն: Ինչպէս որ ստեղծագործութիւնը սկսաւ «առաջին օրը» այնպէս ալ տեսիլքներու եւ պատգամներու Յայտնութեանց այս շարքը կը սկսի **«յաւուր կիւրակէի»:**

Ուրեմն գալիք նոր օրերու Յայտնութեանց վարագոյրը կը բացուի **Քրիստոսի Յարութեան Սուրբ Օրով:** Կը սկսի ձայնով մը, ինչպէս սկսած էր տիեզերքի արարչագործութեան գեղեցիկ տրաման ու տեսիլքը՝ **«Եղիցի՛ լոյս»**, որով ինչպէս էր աստուածային արարչագործ ձայնը տիեզերքի դատարկութեան ու համատարած լռութեան մէջ: Եւ ահա խոր ձայնը կը ինչէ շեփորի մը ուժգնութեամբ որ յանկարծ կը պատռէ մենաւոր կղզիի համատարած լռութիւնը եւ կը

լսուի հսկայական ջուրերու ահեղամրմունջ սաստկութեամբ, ըսելով «*Ես իսկ եմ Ալֆան եւ Օմէկան. Առաջինը եւ Վերջինը*» (Յայտ. Ա. 8):

Եւ երբ Յովհաննէս կը դառնայ այն կողմը ուրկէ կուգար ձայնը, իր աչքերուն դիմաց կը պարզուի հոյակապ տեսարանը՝ Եօթը ոսկեղէն ճրագարաններ, հաւանաբար իւրաքանչիւրը վառուած իւրայատուկ լոյսով, այսինքն լուսաշող, առոյգ կամ առկայծ, պլպլուն կամ մարմրուն: Անոնց մէջէն կը գծագրուի լուսապայծառ ու ահեղ դէմքը «**Մարդու Որդիին**» որ հագած է մինչեւ ոտքերը հասնող պատմունճան մը, ոսկի գօտիով մը ամրապնդուած կուրծքին: Գլուխը սպիտակ ասրի կամ ձիւնի պէս փայլուն, եւ աչքերը կրակէ բոց, ոտքերն ալ հրաշէկ պղինձի նման ամուր եւ հրարձակ: Իսկ ձեռքին մէջ՝ Եօթը աստղեր: Բերանէն կ'ելլէ երկսայրի հատու սուր մը, եւ երեսը նորածագ ոսկեփայլ արեգակ մըն է կարծես:

ՄԵՐ ՄԵԿՆԱՔԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Իսկ իմաստը այս բոլորին: Եօթը ճրագարանները Եօթը եկեղեցիներն են երկրէն դիտուած որոնք լոյս տալու կը ծառայեն: Նոյնն է նպատակը եկեղեցիին հաւաքաբար եւ իւրաքանչիւր անդամին՝ անհատաբար: «*Դուք էք աշխարհի լոյսը*» ըսած էր Յիսուս իր աշակերտներուն: Նաեւ՝ «*Ճրագը չեն վառեր գրուանին տակ դնելու համար, այլ աշտանակի վրայ դնելու, որպէսզի լոյս տայ տան մէջ եղողներուն: Թող ուրեմն այնպէս ճառագայթէ ձեր լոյսը մարդոց առջեւ, որպէսզի տեսնեն ձեր բարի գործերը եւ փառաւորեն ձեր Հայրը որ երկինքն է*» (Մատթ. Ե. 14-16):

Նկատելի կարեւոր պարագան Քրիստոսի ամբողջ կերպարանքն է որ կը յայտնուի ճրագարաններուն մէջէն, ինչ որ կը նշանակէ թէ Քրիստոս իր եկեղեցիին միջոցաւ կը յայտնուի: Պատմունճանը եւ ոսկեղէն գօտին արքայական զգեստներու հիմնական մասերն են, եւ երեւցողը ուրեմն **Քրիստոս Թագաւորն** է, որուն գլխուն ասրային սպիտակութիւնը իր սրբութեան ճառագայթումն է, եւ աչքերուն հրաբորբոք ուժգնութիւնը իր արդարութեան կրակն է: Իր ոտքերուն հրաշէկ պղինձի կարծրութիւնը՝ չարը կոխկռտելու եւ ճգմելու կարողութեան խորհրդանշանն է:

Գալով իր ձայնին ամեհի ալիքներու ուժգնութեան, կը նշանակէ թէ երբ ինք կը խօսի, բոլոր միւս ձայները կը դառնան անլսելի ու կը խեղդուին անոր ահեղագոյ հնչումին մէջ: Երկսայրի սուրը անոր դատաստանական վճիռն է, որմէ փախուստ չկայ: Եօթը աստղերը եօթը եկեղեցիներու երկնային կացութիւնն է, երկինքէն դիտուած, եւ հակադրուած աշտանակներու երկրայնութեան, անոնց լուսաւոր ապագան ըլլալով, անոնց հոգեկան կամ իտեական էութիւնն են, Գիրքին բառերով՝ անոնց *«հրեշտակները»* :

Տեսիլքին Նպատակը

Յովհաննէս այնքան ուժեղ կը տպաւորուի իր երկրաւոր աչքերուն դիմաց պարզուող երկնային այս տեսարանէն, որ ծունկերը կը կքին ու կ'իյնայ երեսի վրայ շնչասպառ՝ իր դիմաց կանգնած Տիրոջ առջեւ: Զրիստոս սակայն իր աջը կը դնէ անոր վրայ ու կը կրկնէ. *«մի վախճար ես եմ Սկիզբը եւ ես եմ Վախճանը, թէւ երբեմն մեռայ, բայց ահաւասիկ կենդանի եմ յաւիտեանս յաւիտենից. Ամէն»*:

Կը շարունակէ Տեսիլքին Տերը ըսելով *«Մահուան եւ անդենականին բանալիները ձեռքիս մէջ են. գրէ ուրեմն տեսածներդ, ինչ որ ներկայիս կը պատահին եւ ինչ որ ապագային պիտի ըլլան»*: Տեսիլքի նպատակն է շեշտել Զրիստոսի իրականութիւնը: Ան վերացական գաղափար մը չէ, ոչ ալ հեռու եւ անմատչելի աստուածութիւն մը, այլ պատմական անձնաւորութիւն մըն է որ ապրած է, մեռած, բայց ահաւասիկ կենդանի է յաւիտեանս՝ մէկը որ տերն է մահուան եւ անդենականին:

Վենսական եւ կարեւոր է Զրիստոսի յաւերժապէս ապրող ու գործող անձնաւորութիւն մը ըլլալու պարագան, այսինքն իբրեւ Մէկը որ կը հետաքրքրուի ամէն եկեղեցիի կացութեամբ, ինչպէս Ան կը հետաքրքրուի եօթը եկեղեցիներու պարզած հոգեվիճակով: Մէկը որ կը սիրէ եւ կը սրտապնդէ, կը խրատէ ու կը յանդիմանէ, կ'ազդարարէ ու կը սպառնայ՝ համաձայն իւրաքանչիւրին ապրած կեանքին: Վերցուր Զրիստոսի յաւերժական կենդանութեան գաղափարը Զրիստոնէութենէն, ան կը վերածուի մեռեալ գեղեցկութեան մը՝ իր բարձր բարոյականով եւ ընկերային վեհ վարդապետութեամբ:

Այո՛, Աւետարանը կը քարոզէ այլասիրութիւն եւ ընկերսիրութիւն, հաւասարութիւն եւ եղբայրութիւն, բայց մարդը ըլլալով այն ինչ որ է, երբեք պիտի չզիջի իր եսասիրութիւնը Աւետարանի եղբայրսիրութեան գաղափարին եթէ անոր ետին կենդանի հեղինակութիւն մը չկենայ, որ թէ՛ կը խրախուսէ եւ կը սրտապնդէ ենթական, եւ թէ՛ կը շնորհէ անոր հոգեկան նոր ուժ եւ կարողութիւն ի գործ դնելու Աւետարանի պատգամները, եւ թէ՛ ի հարկին կը յանդիմանէ ու կ'ազդարարէ երբ կը շեղի ուղիղ ճանապարհէն: Այս ոգիով կը մօտենայ Յիսուս Եօթը Եկեղեցիներուն, եւ նոյն ոգիով կուտայ իր Եօթը պատգամները:

ԳԼՈՒԽ Բ

ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՏԳԱՄ ԵՓԵՍՈՍԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

«ԱՊԱՇԽԱՐԷ՝ «ՅԻՇԷ ԹԵ ՈՒՐԿԷ ԻՆԿԱՐ ՎԵՐԱԴԱՐՁԻՐ ԱՌԱՋԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒՂ»

Եփեսոսի Եկեղեցին

Նախ պետք է հաստատենք որ եօթը եկեղեցիներուն գրուած իւրաքանչիւր նամակ մէկ պատգամ չէ որ կը պարունակէ իր մէջ, այլ պատգամներու համադրութիւն մը կը ներկայացնէ: Մենք նկատի կ'ունենանք այդ պատգամներէն ամենէն յատկանշականը եւ հրամայականը, ու զայն կը դնենք իբրեւ վերնագիր, իսկ մնացեալներուն մի առ մի կ'անդրադառնանք մեր գրութեան ընթացքին:

Առաջին նամակը ուղղուած է ԵՓԵՍՈՍԻ Եկեղեցիին: Զաղաքը այդ շրջանին Յռոմեական Կայսրութեան կարելորագոյն կեդրոնն էր Եգեականի եզերքին, եւ մայրաքաղաքը՝ Ասիա կոչուած մեծ նահանգին, որ կ'ընդգրկէր այսօրուան «Էկէ» կոչուած ընդարձակ շրջանը: Այսօր ծանօթ է ան Թուրքիոյ մէջ իր ֆրանսական հնչումով եւ կը կոչուի Էֆես, ներկայիս ամենէն նշանաւոր «թուրիսթիք» վայրերէն մին ըլլալով, հոյակապ աներակներով, իր մօտակայքը գտնուող Ս. Աստուածածին ուխտավայրով: Յայտնութեան Գիրքի գրութեան թուականին Եփեսոս ուներ այն կարեւորութիւնը եւ քաղաքական ու տնտեսական մեծ դիրքը զոր կը վայելէ այսօր Իզմիր քաղաքը:

Եփեսոս հիմնուած կը նկատուի Զ.Ա. 1000 թուականին, Աթէնքէն եկած գաղթականներու ձեռքով, եւ առաջին օրէն տիրացած է բարձր դիրքի զոր պահած է եւ զարգացուցած դարերու ընթացքին: Հոն կը գտնուէր դիցուհի *Արտեմիս - Տիանա- Անահիտ*-ի հռչակաւոր տաճարը որ նկատուած էր իր ժամանակին աշխարհի եօթը հրաշալիքներէն մէկը:

Եփեսոս Պօղոս Առաքելի ամետարանչական քարոզության գլխավոր կեդրոնը եղաւ երեք տարի (Գործք. 20:31), *«Մինչեւ Ասիոյ նահանգի ամբողջ բնակիչները, ըլլան անոնք հրեայ կամ հեթանոս, լսեցին Աստուծոյ խօսքը»* (Գործք. 19:10): Զարոգչական այս գործունեութիւնը հանգամանօրէն ներկայացուած է Գործք Առաքելոց գիրքի 19-րդ գլուխին մէջ, որմէ զատ Պօղոս Առաքել *«Առ Եփեսացիս»* կարեւոր թուղթ մըն ալ գրած էր:

Աւանդութիւնը կը հաստատէ որ Պօղոս Առաքելէն յետոյ Յովհաննէս Առաքել իր գործունեութեան կեդրոնը Եփեսոս ըրաւ երկար տարիներ, ուրկէ աքսորուեցաւ Պատմոս կղզին: Ըստ նոյն ավանդութեան ան վախճանած է Եփեսոսի մէջ ուր իր գերեզմանին վրայ կառուցուած է հոյակապ եկեղեցի մը, որուն ամերակները կը մնան մինչեւ այսօր: Դետեաբար Եփեսոս առաջին օրերէն կարեւորագոյն քրիստոնէական կեդրոններէն մին եղած է ամբողջ արեւմտեան Փոքր Ասիոյ մէջ: Զաղաքը իր առաջնորդողի դիրքը պահեց մինչեւ որ Բիզանդիոնը Դոմէական Կայսրութեան նոր մայրաքաղաքը հռչակուեցաւ որպէս Կոստանդնու Պոլիս, չորրորդ դարու առաջին քառորդին, իսլելով Եփեսոսի առաջնութիւնը՝ արեւելքի քրիստոնէութեան որպէս կեդրոն:

Եփեսոսի Տիեզերական Գ. Ժողովը 431 Թուին

Եփեսոսի մէջ է որ գումարուեցաւ համաքրիստոնէական Երրորդ Ժողովը 431 թուականին, ուր շեշտուեցաւ Քրիստոսի «Մի Բնութիւն» ունեցած ըլլալու վարդապետութիւնը՝ ընդդէմ Նեստոր հերետիկոսապետի «Երկու Բնութիւն» բանաձեւին: Եփեսոսի Ժողովին Ս. Կոյս Մարիամը հռչակուեցաւ իբրեւ **Աստուածածին** կամ **Աստուածամայր**, ընդդէմ Նեստորի որ կը պնդէր զայն կոչել *«Քրիստոսամայր»* կամ *«Քրիստոսակիր»*: Դայաստանեայց Եկեղեցւոյ ընդունած վերջին **Տիեզերական Ժողովը** եղաւ, նախորդ երկու Ժողովներու՝ Նիկիոյ 325 թ. եւ Կ. Պոլսոյ 381թ. Ժողովներու կարգին:

Կայսերապաշտութիւնը Եփեսոսի Մէջ

Քրիստոսէ առաջ 29 թուականին Եփեսոսի մէջ կառուցուեցաւ նաեւ տաճար մը Դոմը անձնաւորող չաստոածուհիին եւ Յուլիոս Կեսարի պաշտամունքին նուիրուած, ու

այդ օրէն քաղաքը դարձաւ կայսերապաշտութեան կարելոր կեդրոններէն մին: Երբ Դոմէտիանոս Կայսրը իր կենդանութեան ինքզինք «աստուած» հռչակեց, Եփեսոսը եղաւ կենդանի կայսեր պաշտամունքին մեծ հանդիսավայրերէն մին ուր ամենայն խստութեամբ կը պարտադրուէր կայսրի պաշտամունքը, քրիստոնեաները շատ նեղ ու լուրջ կացութեան մատնելով:

Յայտնութեան Գիրքի եօթը պատգամները ունին հետեւեալ հասարակաց կարելոր կէտերը:

1. Իւրաքանչիւր Նամակին սկիզբը Քրիստոս ինքզինք կը ներկայացնէ վերեւի տեսիլքին մէջ յիշուած իր մէկ հանգամանքով:
2. Նամակները կը գրուին պարզ ու բացայայտ լեզուով եւ ո՛չ թէ այլաբանական կամ խորհրդաւոր ակնարկութիւններով ինչպէս են արդարեւ Նամակներուն յաջորդող մեծագոյն մասը Յայտնութեան Գիրքին:
3. Այս Նամակներուն նպատակն է քաջալերել, մխիթարել, ուսուցանել եւ ի հարկին յանդիմանել խնդրոյ առարկայ եկեղեցիները:
4. Քրիստոս այս Նամակներով իր եկեղեցիներուն հանդէպ ունեցած սերը կ'արտայայտէ, կարծես հայր մըն է որ կը գրէ իր որդիներուն, կամ բարեկամ մը՝ իր մտերիմներուն:
5. Թէեւ եօթը եկեղեցիներէն իւրաքանչիւրին անշատ Նամակներ կը գրուին, բայց եօթը Նամակներն ալ միասնաբար, ինչպէս Նաեւ յաջորդող յայտնութիւնները, կը դրկուին իւրաքանչիւր եկեղեցիի, որպէսզի օգտուին ոչ միայն իրենց յատկացեալ մասէն, այլ Նաեւ քոյր եկեղեցիներու վերաբերեալ յորդորներէն ու թելադրանքներէն:

Եփեսոսի եկեղեցիին Ուղղեալ Նամակը

Այժմ անդրադառնանք Եփեսոսի եկեղեցիին գրուած Նամակի մանրամասնութեան: Առաջին մասը գնահատական մըն է (2:1-3), ուր Քրիստոս կ'ըսէ. *«Ծախօթ եւ ինծի գործերդ,*

տաժանքների ու համբերութիւնը: Գիտեմ նաեւ թէ չես կրնար հանդուրժել չար մարդերուն, եւ թէ փորձած ես զանոնք, որոնք իրենք զիրենք առաքեալ կը նկատեն, երբ այդպէս չեն իրականութեան մէջ, ու անոնց սուտ ըլլալուն վերահասու եղար: Գիտեմ ի վերջոյ թէ համբերութիւն ցոյց տուիր եւ վիշտերու տոկացիր իմ անունիս համար եւ չթուլացար» (2:2):

Ուրեմն Եփեսոսի եկեղեցին կը գովուի իր պարտաճանաչութեան եւ տոկունութեան համար: Զրիստոս կը տեսնէ եւ հաշուի կ'առնէ մեր նեղութիւնները եւ անոնց տոկալու վճռականութիւնը, ինչ որ կը նշանակէ թէ ի գուր չեն անցնիր անոնք: Սակայն այդ չի նշանակեր անպայման որ կարգ մը մարդերու մէջ գնահատելի եղող մը կատարեալ է նաեւ ամէն մասամբ: Արդարեւ, Զրիստոսի ամենատես աչքերէն չեն վրիպիր մեր պակասութիւնները զոր կ'ունենանք այլ մարդերու մէջ: Ուստի, նամակին յաջորդ փոքր հատուածին մէջ կը մատնանշուին այս եկեղեցիին տկար կողմերը, երբ կ'ըսէ. *«Սակայն պէտք է ըսեմ քեզի որ առաջին սերդ լքեցիր. ուստի այժմ յիշէ թէ ուրկէ ինկար, **սպաշխարէ**, եւ առաջին գործերուդ վերադարձիր»* (2:4):

Առհասարակ ամէն նորադարձ իր առաջին սիրոյն մէջ խանդավառ է, եւ առաջին գործերուն մէջ՝ աշխոյժ: Սրտանց կը սիրէ իր Աստուածը եւ պատրաստ է զոհել Անոր ամէն ինչ: Բարեպաշտ եւ աստուածասէր է ան, անձնուէր եւ փութաջան, բայց ժամանակի ընթացքին նեղութիւններ, հալածանքներ, դժբախտութիւններ, եւ «հոգք աշխարհի» կը մաշեցնեն ու յաճախ կը ցամքեցնեն նախկին սերն ու եռանդը, եթէ շարունակ չարծարծուին անոնք մշտավառ կանթեղի մը պէս:

Զրիստոս իսկապէս կը վշտանայ երբ կը տեսնէ որ իր արիւնով փրկուած հաւատացեալը հետզհետէ կը պաղի հանդէպ երկնքի եւ կեանքի սրբութեան: Ան որ թողլւած է իր նախկին սերն ու եռանդը Զրիստոսի նկատմամբ արդէն իսկ մտած է վտանգաւոր ճամբայ մը որ զինք պիտի առաջնորդէ անտարբերութեան, անհոգութեան եւ ծուլութեան: Նման մահացու հիւանդութեան օրինակ մըն է քաղցկեղը որ թեւ սկիզբը վտանգաւոր չի թուիր ըլլալ, բայց երբ առաջընջանուի մահացու կը դառնայ: Պէտք է սորվինք պարբերաբար վերանորոգել մեր սերը եւ հաւատքը Աստուծոյ հանդէպ,

մեր ազնիւ վերաբերմունքը մարդոց նկատմամբ, ու մեր խղճմտանքը արթնցնենք իր թմբիրեն:

Բանալին Ապաշխարանքն Է

Յաճախ բաղդատելով մեր կեանքը ներկայ կացութեան հետ, կը տեսնենք թէ ո՛րքան մտքի եւ հոգիի խաղաղութիւն, կամքի ուժ, սրտի մաքրութիւն եւ բարոյական կորով կորսնցուցած ենք: Այս բոլորը վերստին ձեռք ձգելու բանալին **ապաշխարանքն Է**, այսինքն նախ սրտանց ցաւի վերոյիշեալ կորուստներուն համար, ամէնալ անկումներուն եւ մեղսալից մտածումներուն համար եւ դնել զանոնք առաջի Աստուծոյ եւ **խոստովանի**: Ապա որոշում կայացնել հրաժարելու անհոգութենէ, անտարբերութենէ եւ մեղսակից հակումներէ: Վճռաբար հրաժարիլ այն բոլոր արարքներէն որոնք կը նուաստացնեն զմեզ բարոյապէս ու կը հեռացնեն Աստուծմէ: Ապա զօրակոչի ենթարկել մեր մնացած հաւատքը, սերն ու բարոյական ուժերը՝ վերակենդանացնելու համար մեր նախկին եռանդն ու անկեղծութիւնը:

Այո՛, Եփեսոսի քրիստոնեաները հաւատարիմ եւ համբերող էին, սակայն եթէ յանձնարարուած **ապաշխարանքը** եւ նախկին բարի գործերուն եւ տրամադրութեանց վերադարձը չիրագործուի, «*եօթը ոսկի աշտանակներու մէջ շրջող*» Յիսուս սպառնալիք մը ունի անոնց. «*Եթէ չապաշխարես, պիտի գամ քեզի եւ քու աշտանակդ պիտի շարժեմ իր տեղէն*» (Յայտ. 2:5): Ուրիշ խօսքով զանոնք պիտի գրկէ Աւետարանի լոյսէն եւ անոր առանձնաշնորհներէն: Եթէ Մկրտութեամբ քրիստոնեայ ըլլալով մեր տիրացած շնորհներուն հանդէպ անտարբեր մնանք, մեր վրայ պիտի հրաւիրենք մեր Փրկչին տիաճութիւնը, եւ բոլորովին պիտի զրկուինք անոնցմէ, նման այն չար ծառային որ իրեն տրուած տաղանդը չարժեցուց ու զրկուեցաւ նաեւ իր ունեցածէն:

Սակայն սպառնալիքին կը յաջորդէ քաջալերանքը որպէսզի չվիատին, կարծելով որ իրենց Տէրը միայն իրենց թերութիւնները կը տեսնէ եւ բարի գործերը կ'անտեսէ, ըսելով «*Սա կէտը գնահատելի կը գտնեմ քու վրադ որ կ'ատես Նիկողայոսեաններու գործը, զորս ես ալ կ'ատեմ*»: Ոչինչ գիտենք Նիկողայոսեաններու մասին որոնց գործերը Եփեսա-

ցիներեն եւ Տիրոջմէ հաւասարապէս ատելի էին: Հաւանաբար քրիստոնեայ աղանդ մըն էին նման մեր օրերու աղանդաւորներուն, որոնք Աւետարանի վճիտ ուսուցումները խեղաթիւրելով սխալ վարդապետութիւններ կը քարոզէին:

Գիրքս խմբագրողը կը յաւելու հետեւեալ բացատրութիւնը տալով որ ծանօթ չէ եղած հեղինակ Պատրիարք Զօր: Կ'ենթադրուի որ Նիկողայոս անուն մէկու հետեւորդներն էին անոնք, որ Եփեսոսի եւ Պերգամոնի մէջ կը քարոզէր: Յովհաննէս Աւետարանիչ կը դատապարտէր զանոնք, որովհետեւ եօթը եկեղեցիներէն երեքը առնչուած էին այդ աղանդաւորներուն հետ: Անոնց գլխաւորներէն էր Յեզաբել, ինքնակոչ մարգարէուհի մը, որ կը յիշեցներ Հին Կտակարանէն Ահաբ թագաւորի Յեզաբել թագուհին: Իր անունը օգտագործուած է Յայտնութեան Գիրքին մէջ՝ յիշեալ աղանդը քրիստոսի հետեւորդներուն մատուցանելու մտքով: Յովհաննէս յստակօրէն կ'ըսէ թէ Նիկողայոս կը քարոզէր Բաղաամ կուռքը որուն մասին կը կարդանք Թուոց Գիրքին մէջ (25:1-2): Այն ատեն, Հին Կտակարանի օրերուն, Բաղաամ մոլորեցնելով Մովաբի Բաղակ թագաւորը պատճառ կը դառնար Իսրայէլի ժողովուրդը պոռնկութեան եւ կռապաշտութեան մեղքերուն առաջնորդելով: Նոյն բանը Նիկողայոս կը քարոզէր:

Սխալ գաղափարներուն անշուշտ կը հետեւին սխալ գործեր: Երբեմն ճշմարտութեան եւ ստութեան, բարիի եւ չարի հանդէպ անտարբերութիւնը ոմանց կողմէ լայնմտութեան կամ ուրիշներու գործին չխառնուելու բարեմտութիւն կը նկատուի: Բայց քրիստոսի կեցուածքը բարիի եւ չարի, ճշմարտութեան եւ սուտի հանդէպ յստակ է, Կ'ԱՏԵ զանոնք: Այո՛, ատելն ալ իր տեղը ունի քրիստոնեական կրօնքին մէջ. ատել չար գործերը, ատել կեղծիքն ու չարաշահութիւնը, եւ այն բոլոր գործերը որոնք անձը կ'ապականեն եւ ընկերութիւնը կը խաթարեն: Յիսուս կ'եզրակացնէ, ըսելով, *«Ականջ ունեցողը թող լսէ թէ Հոգին ինչ կ'ըսէ եկեղեցիներուն: Ով որ կը յաղթէ՝ անոր պիտի տամ Հնորիք ուստելու կեանքի ծառէն որ կը գտնուի Աստուծոյ դրախտին մէջ»* (Յայտ. 2:7):

Քրիստոնեական կեանքը, աւելի քան ուրիշ որեւէ տեսակի կեանք, իրական պայքար է մեղքին դէմ, պայքար Սատանայի եւ իր բոլոր արբանեակներուն դէմ, աշխարհի

հրապոյրներուն եւ ցանկութեանց դէմ: Կա՛մ պիտի պարտուիք, կա՛մ պիտի յաղթենք՝ *«գրարուք պատերազմը»* յանձն առնելով Պօղոս Առաքեալի բացատրութեամբ, եւ արժանաւալու գերագոյն մրցանակին՝ *«ուտելու կեանքի ծառէն»*: Ուստի քրիստոնեային յաւերժական նշանաբանը այս պիտի ըլլայ՝ մաքառիլ երկրի վրայ փորձութեանց եւ չարի ուժերուն դէմ, ինչպէս Տէրը ըսաւ, *«Աշխարհի վրայ նեղութիւն պիտի ունենաք. բայց քաջալերուեցէք եւ յաղթեցի աշխարհին»*: Ինծի պէս ու ինծի հետ եթէ պայքարիք, դուք ալ պիտի յաղթեք, ըսել կ'ուզէ Յիսուս:

Յաղթական Զրիստոս

Զրիստոնեական իմաստով յաղթական կը նշանակէ թշնամիին ենթակայ մնալով հանդերձ՝ տէր մնալ իր ունեցածին, այս պարագային պահել իր հաւատարմութիւնը Զրիստոսի հանդէպ: Այնպէս որ երբ մարդ իր ունեցածին տէր կը մնայ, յաղթանակը շահած կ'ըլլայ արդէն: Իսկ թշնամին, հակառակ իր զօրութեան, եթէ չկարենայ պարտադրել անոր իր կամքը, պարտութեան մատնուած կ'ըլլայ: Կայսերական հալածանքի նպատակը քրիստոնեաները մեռցնել էր, այլ զանոնք կայսերապաշտ դարձնել: Զրիստոնեաներուն նպատակը ապստամբիլ էր, այլ հաւատքի պաշտպանութիւն, մինչեւ իսկ բանտի, աքսորի եւ չարչարանքներու գինով: Իսկ երբ հակառակ բոլորին կայսրութիւնը չի յաջողիր իր նպատակին մէջ, կը նշանակէ թէ կը վրիպի եւ հետեւաբար պարտութեան կը մատնուի: Յիշենք Վարդանանց Պատերազմը ուր հայեր դիմադրութեամբ տէր մնացին իրենց կրօնքին, մինչդէռ պարսիկներ պարտութեան մատնուած էին, հակառակ իրենց յաջողութեան, պարտութեան մատնուեցան քանի որ չհասան իրենց բուն նպատակին:

Մեծ Պահքի այս օրերուն Զրիստոսի կողմէ եկեղեցիին ուղղեալ այս խօսքերը կուգան նոյնութեամբ նաեւ մեզի, նախ հաւաքաբար իբրեւ եկեղեցի եւ ապա անհատաբար իբր հաւատացեալ անհատ: *«Գիտեմքու գործերդ»*, կ'ըսէ Զրիստոս, եւ ըստ մեր գործերուն պիտի դատուիք ամենքս ալ, անոնց չար կամ բարի ըլլալուն համաձայն պիտի ստանանք մեր վարձքը:

Գիտենք հաստատապես որ հազար հազարներ դուրս
նետած են այսօր իրենք գիրենք Հայ Եկեղեցւոյ ծոցէն, եթե
ոչ խօսքով գէթ **գործով**: Թող ոչ ոք անգիտանայ թէ ինքզինք
անհաւատութեան, հեշտասիրութեան եւ արծաթսիրութեան
յանձնողը եկեղեցիէն հեռացած մըն է **գործնականապէս**, թէ
իսկ պաշտօնապէս անոր մէջ մնացած ըլլայ: Այսպիսիները,
Սուրբ Ներսէս Շնորհալիի բացատրութեամբ *«մեռեալ են
հոգւով, մոլորեալ մտօք, միայն կան մարմնով»*: Ասոնք եր-
բեք գաղափար պիտի չունենան իրենց գլխուն գալիք փոր-
ձանքին, եւ երբ գայ այդ փորձանքը արդէն շատ ուշ պիտի
ըլլայ դարման մը գտնելու համար: Աւետարանի բացատրու-
թեամբ *«չալէն ու ատամները կրճտելէն»* գատ ուրիշ ընելիք
պիտի չունենան:

Մեր Մեկնաբանութիւնը

Ասոնց չէ որ կ'ուղղուի Յիսուսի յայտնութեան խօսքը,
այլ՝ իրեններուն, անոնց որոնք դեռ վառ կը պահեն հաւատ-
քի կանթեղը եւ համբերութիւնը նեցուկ ըրած կը շարունա-
կեն տոկալ: Գիտեն որ չարը չես կրնար հանել եւ նետել քու
մէջէդ, ինչ որ կը տխրեցնէ քեզ: Կը նեղուիս երբ կը տեսնես
որ քեզի Աւետարան քարոզողները իրենք չեն գործադրեր
գայն: Ապաշխարանք կը քարոզեն, իրենք չեն ապաշխա-
րած, բարեպաշտութիւն կը քարոզեն եւ սակայն ամբարիշտ
ընթացք կը վարեն յաճախ Աստուծոյ տան մէջ՝ գիտութեամբ
եւ անգիտութեամբ: Աստուածսիրութիւն կը քարոզեն երբ
իրենք արծաթասեր են եւ աշխարհասեր: Իսկ ուրիշներ ալ
դուրսէն գառնուկի զգեստով Աւետարան կը քարոզեն՝ նե-
տելով իրենց աղանդի ուռկանը մեր ժողովուրդի մաքուր
ջուրերուն մէջ: Դուն ալ տեսնելով անոնց խաբէութիւնը
ոչինչ կրնաս ընել բացի վշտանալէ, բացի զանոնք ատելէ,
ինչպէս Զրիստոս կ'ատէ:

Աւելին՝ սիրելիներդ կը կորսնցնես փորձանքներու
հանդիպելով ձախողութեանց կը մատնուիս, կը սրդողիս, եւ
սակայն Աստուած չես մոռնար ու եկեղեցիէդ չես հեռանար:
Սակայն սերդ եւ եռանդդ նախկինը չի մնար եւ բարեպաշ-
տական տրամադրութիւններդ կը թուլան: Քեզի կը մնայ
սթափիլ եւ զգաստանալ՝ ապաշխարութեամբ ետ դառնա-
լով վտանգաւոր ճամբայէն ուր մտած ես, *«ապա թէ ոչ եթէ*

*չապաշխարես կացութիւնդ աւելի պիտի վատթարանայ
կորսնցնելով նաեւ քեզի մնացած համբերութիւնդ եւ տա-
ժանքի տոկալու քաջութիւնդ»* կ'ըսէ Յիսուս, աւելցնելով «*Լսէ
ձայնը Աստուծոյ Դոգիին, որ կը խօսի քու հոգիիդ, արծարծե
սերդ եւ առաջուան պէս փութաջան ու պարտաճանաչ եղիր
եւ յաղթողի վարձք պիտի ստանաս*»:

Եզրակացնելով մեր խօսքը Եփեսոսի եկեղեցւոյ մա-
սին կրնանք ըսել թէ մեր մարդկային չափանիշերով գովելի
եկեղեցի մըն էր, բարի գործերու տէր, համբերող եւ վիշտե-
րու տոկացող՝ յանուն Զրիստոսի: Թէեւ չարը իր մէջէն չէր
կրնար հեռացնել, սակայն յստակ դիրք բռնած էր անոր դէմ:
Միակ դիտելի կողմը իր նախկին սիրոյն մէջ պաղած ըլլալն
էր: Յիսուս ասիկա «*Անկում*» նկատեց՝ հրաւիրելով եկեղե-
ցին ապաշխարանքի: Ներկայիս անթիւ եւ անհամար ենք
սերէ պաղած քրիստոնեաներս ու կ'աղօթենք Ներսէս Շնոր-
հալի Զայրապետին հետ՝ «*Սէր անուն Յիսուս, սիրով քով
ճմլեա՛, սիրտ իմ քարեղէն, Վասն գթութեան, վասն ողոր-
մութեան, վերստին կեցո՛ւ*»:

ԳԼՈՒԽ Գ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՏԳԱՄ ՉՄԻՌՆԻՈՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆ (Յայտնություն 2:8-11)

«ՄԻ ՎԱԽՆԱՐ ԶԱՐԶԱՐԱՆՔԷ. ՀԱՄԱՏԱՐԻՄ ԵՂԻՐ
ՄԻՆՉԵՒ ՄԱՅ»

Պատգամ Չմիռնիոյ Եկեղեցիին

Երկրորդ պատգամը ուղղուած է **Չմիռնիոյ Եկեղեցիին**, արդի հնչումով **Իզմիրին**, որ Եփեսոսէն շուրջ 40 մղոն դէպի հիւսիս կը գտնուի: Այս քաղաքն ալ կայսերական պաշտամունքի կեդրոններէն մին էր, եւ Աւետարանէն մեզի ծանօթ չէ թէ ե՞րբ եւ կամ որո՞ւ նախաձեռնութեամբ նետուեցան Աւետարանի սերմերը Չմիռնիոյ մէջ: Սակայն նկատի ունենալով իր մօտիկութիւնը Եփեսոսին, սխալած չենք ըլլար ենթադրելով որ այս եկեղեցին իր ծնունդը Պօղոս Առաքեալի կը պարտի: Իզմիր, երկրորդ դարու կիսուն արդէն իսկ քրիստոնեական կարեւոր կեդրոն մըն էր, որուն եպիսկոպոսը՝ **Պօղիկարպոս Հայրապետ**, ամենէն յայտնի դէմքն էր արեւելեան քրիստոնեութեան, եւ որ տառապէս հաւատարիմ մնալով իր հոգեւոր նախնիքներուն ուղղեալ վերելի պատգամին, 155 թուին այրուելով նահատակուեցաւ:

Նամակի նախաբանին մէջ Քրիստոս ինքզինք կը ներկայացնէ իբրեւ «*Անսկիզբը եւ Անվախճանը*», կամ ըստ յունական բնագրին՝ «*Առաջինը եւ Վերջինը*»: Քրիստոս Առաջինն էր եւ սկիզբէն Աստուծոյ Խօսքը (Բանն) էր, եւ թէ ամէն ինչ Անով սկսաւ, ինչպէս կը կարդանք Յովհաննու Աւետարանի բացման խօսքերուն մէջ: Քրիստոս Վերջինն է, որովհետեւ ի վերջոյ ամենքին դատաւորը ինք պիտի ըլլայ: Ասկէ կը հետեւի որ հաւատացեալներ երբեք վախնալու պատճառ պիտի չունենան որեւէ մէկէն եւ կամ որեւէ բանէ, քանի որ Յիսուս է ամենքին վերջնական Տէրը եւ դատաւորը:

Այս նամակն ալ կը սկսի նախորդին բառերով, եւ մօտաւորապէս կ'ըսէ. «*Գիտեմ գործերդ, Նեղութիւնդ եւ աղքատութիւնդ, թէեւ խորքին մէջ հարուստ ես*» (Յայտ.2:9): Նեղութիւնը կայսերական հալածանքն է անշուշտ, իսկ աղքատութիւնը կ'ակնարկէ ընկերային վիճակին, այն իրողութեան որ Չմիւռնիոյ եկեղեցին առհասարակ կազմուած էր միջակ դասակարգէն եւ անելի վար խաւերէ: Անոնք որ աշխարհիկ չափանիշով հարուստ են, ընդհանրապէս աղքատ են հոգեւոր շնորհներէ, այսինքն, նիւթապէս աղքատները հոգեւոր պարգեւներով հարուստ են առհասարակ՝ հաւատքով, բարի գործերով եւ սիրով:

Նման հոգեւոր շնորհներ ձրի պարգեւներն են Աստուծոյ, եւ սակայն անոնց տէր կանգնելու եւ զանոնք չկորսնցնելու համար անհրաժեշտ են մեր կողմէ շարունակական զգաստութիւն, արթնութիւն եւ յատուկ ջանք: Ուր որ նիւթական հարստութիւնը կ'առատանայ, հոն Աւետարանական ազնիւ զգացումները կը պակսին ու գրկելու պատճառ կը դառնայ մարդոց մէջ: Իսկ հոգեւոր հարստութեան պարագային աղքատութիւնը նոյնիսկ տանելի կը դառնայ: Ըսել չենք ուզեր որ աղքատութիւնը ինքնին առաքիւնութիւն մըն է եւ հարստութիւնն ալ՝ հիւանդութիւն: Երկու պարագային ալ կարելորդ մեր ունեցած կեցուածքն է անոնց հանդէպ:

Երբ մարդ իր սիրտը հարստութեան տուած է, եւ անկէ վեր ու ցանկալի ոչինչ կը գտնէ կեանքի մէջ, գերի մըն է ան իրմէ ստորադաս նիւթին, եւ երբ նիւթը հատնի, ոչինչ պիտի մնայ որով կարենայ ապրիլ կամ միախթարուիլ: Ընդհակառակը հարստութիւնը լոկ իբրեւ միջոց գործածողը իր ընտանիքին ու ընկերութեան բարիքին համար, տնտես մըն է Աստուծոյ իշխանութեան տակ, որ համաձայն իր հաւատարմութեան պիտի վարձատրուի Տիրոջմէ: Իսկ իր աղքատութեան համար շարունակ տրտնջացող տնանկը, ունեւորին նախանձող կը դառնայ եւ ինքզինք կը գրկէ նաեւ բարոյական ու հոգեւոր կարիքներէն որոնցմով Աստուած կը սիրէ առաքիւնի աղբատը:

Քրիստոս կը շարունակէ ըսելով Չմիւռնիոյ եկեղեցիին. «*Գիտեմ նաեւ հայիոյութիւնն անոնց որոնք կ'ըսեն թէ հրեայ են, բայց իրականութեան մէջ ուրիշ բան չեն եթէ ոչ Սատանայի ժողով*» (Յայտ. 2:9): Սկիզբէն ի վեր հրեաներ շատ եղած

են Իզմիրի մէջ: Բազմաթիւ էին նաեւ այս նամակի գրութեան թուականներուն, ու կատաղի պայքար կար իրենց եւ քրիստոնեական եկեղեցիին միջեւ: Սկզբնական այս շրջանին զօրաւորը հրեաներն էին, թիւով եւ ազդեցութեամբ, ուստի լիովին կ'օգտագործէին իրենց նպաստաւոր դիրքը եկեղեցւոյ դէմ:

Ընտրեալ Ժողովուրդը

Քրիստոնեաներ կը քարոզէին թէ իրենք են այլեւս Աստուծոյ ընտրեալ ժողովուրդը՝ Նոր Իսրայելը՝ Աբրահամի բուն որդիները, քանի որ Նահապետին հարազատ հաւատքը ունէին, եւ մանաւանդ իրեն խոստացուած Մեսիան իրենց՝ քրիստոնեաներուն Աստուածն ու Փրկիչ ընդունուած Քրիստոսն էր: Միւս կողմէն ոչ-քրիստոնեայ հրեաները ուժգնօրէն հակառակը կը պնդէին հիմնուելով բնականաբար իրենց Մովսիսական ժառանգութեան՝ Օրենքի բժախնդիր պահպանութեան վրայ: Եւ որովհետեւ հինէն ի վեր Յռոմեական կայսրութիւնը գերծ կացուցած էր հրեաները կայսերական պաշտամունքի պարտադրանքէն, անոնք ալ սիրով կ'օժանդակէին կայսերական քննիչներուն, ստուգելու համար թէ որո՞նք հրեաներ էին եւ որո՞նք չէին: Հրեաներ առանձնաշնորհեալ կը նկատէին ինքզինքնին որոնց այդ դիրքը Քրիստոս կ'որակէր *«հայիոյութիւն»*:

Ինչ որ ճշմարիտ էր Աստուծոյ մօտ բայց իբրեւ ճշմարտութիւն կը յայտարարուի, *«հայիոյութիւն»* է ըստ Աստուածաշունչին: Բոլոր այն անաւագիչ վերագրումները զորս կը թափենք երբեմն մեր նմաններէն ոմանց գլխուն, իրական չըլլալով, հայիոյանք կը դառնան, իսկ երբ իրականութեան կը համապատասխանեն՝ հաւաստիք կ'ըլլան: Մէկու մը *«իժի ծնունդ»* ըսելը արդար է երբ ենթական նենգամիտ, խայթիչ ու թունաւոր չար արարած մըն է, իսկ եթէ այդ բոլորէն ո'չ մէկն է խնդրոյ առարկայ անձը, այդ խօսքերը կ'ըլլան անարգանք եւ հայիոյանք:

Նոյնն է պարագան յարաբերաբար Աստուծոյ: Օրինակ, երբ փարիսեցիներ ըսին որ Յիսուս *«դելերու իշխանին»* զօրութեամբ հրաշք կը գործէ, այդ խօսքը Յիսուս հայիոյանք որակեց իբր ծանր մեղք, քանի որ ճշմարիտ էին ըսուած-

ները: Իսկ գալով հրեաներուն որոնք Յիսուսի կարգ մը խօսքերը հայհոյանք կը նկատէին, իրենց կարծիքով ճշմարիտ չէին: Օրինակ, երբ իր առջեւ բերուած հիւանդին կ'ըսէր, *«Որդեակ թողեալ լիցին քեզ մեղք քո»*, դպիրներէն ոմանք խորհեցան որ *«կը հայհոյէ»*, քանի որ Աստուած միայն կրնար մեղքերու թողութիւն տալ: Յիսուս չար մածում որակեց զայն, որովհետեւ Մարդու Որդին Աստուծոյ մարմնացումն է, եւ ինք ունի այդ իշխանութիւնը:

«Սատանայի Ժողովը»

Երբ Չմիւռնիոյ հրեաները հպարտութեամբ կ'ըսէին թէ իրենք են ճշմարիտ հրեաները, կը հայհոյէին, որովհետեւ իրենց գործը չէր համապատասխաներ իրենց խօսքին հետ, գիտնալով որ այդ յանձնապաստանները *Սատանայի Ժողով* կը ներկայացնէին ընդդէմ Նոր Իսրայէլին: Հետեւողաբար կրնանք ըսել թէ մէկ կողմէն աշխարհի վրայ եղող բազմաթիւ ընկերութիւններ, եւ միւս կողմէ քրիստոնեայ բազմաթիւ ճիւղեր, ի վերջոյ երկուքի կը վերածուին՝ *Աստուծոյ Եկեղեցին*, եւ *Սատանայի Ժողովը*, առաջինը հաւատացեալներէ կազմուած, եւ երկրորդը՝ գիտութեամբ կամ անգիտութեամբ Սատանային ծառայողներէ, որոնք պայքար բանալով Աւետարանի ճշմարտութեան դէմ, անաստուածութեան, անհաւասարութեան, չարաշահութեան, ու երիտասարդութիւնը ապականող գրականութեան եւ թմրեցուցիչներու միջոցաւ կը մոլորեցնէին մարդիկ:

Իսկ բոլոր անձինք որ կը քարոզեն եւ կը գործադրեն արդարութիւնն ու եղբայրսիրութիւնը, կը պայքարին ընկերութիւնը այլասերող չարիքներուն դէմ՝ մաս կազմելով Աստուծոյ Նոր Ժողովուրդին՝ այսինքն, եկեղեցիին:

«Մի՛ Վախնար»

Յիսուս կը թելադրէ Յովհաննէսին որ գրէ Չմիւռնիոյ եկեղեցիին՝ *«Մի վախնար այն չարչարանքներէն որոնց պիտի ենթարկուիս: Ահաւասիկ բանսարկուն -Սատանան- ձեզմէ ոմանք բանտ պիտի նետէ որպէսզի փորձի ենթարկուիք: Նեղութիւն պիտի ունենաք տաս օր: Ուստի հաւատարիմ եղի՛ր մինչեւ ի մահ, ու քեզի պիտի տամ կեանքի պսակը»*:

Մի՛ վախճար: Գիտնանք որ մեր միակ վախճալիքը յաճախ նույնինքն *վախճ* է, քան թե այն բազմաթիւ երեւոյթները, մարդերը եւ կացութիւնները որոնցմէ սովորաբար կը վախճանաք: Վախը, բացի Աստուծոյ վախէն, իր մէջ քայքայիչ բան մը ունի: Ամենէն ահաւորներէն է ֆիզիքական չարչարանքի վախը, թէ անխնայ պիտի ծեծուի եւ անարգուի: Մի՛ վախճար քաջալերանքը անհրաժեշտութիւն մըն էր Չմիւռնիոյ մէջ չարչարանքի սահմանուած քրիստոնեայ հոգիներուն համար: Եւ Յիսուս ըսաւ *«Մի՛ վախճաք անոնցմէ որոնք կը սպաննեն մարմինը միայն, եւ ուրիշ ոչինչ կրնան ընել»*:

Քրիստոնեան երբ անխուսափելիին դէմ կը գտնուի, եւ երբ իր մտքին մէջ երկու ճշմարտութիւններ կը պահէ, վախճալու զօրաւոր պատճառներ պիտի չունենայ: Նախ, Քրիստոսի խօքը թէ ես ձեզի հետ եմ ամէն օր մինչեւ աշխարհի կատարածը, եւ յետոյ, թէ այս աշխարհի վրայ նեղութիւն պիտի ունենաք, բայց քաջալերուեցէք ես յաղթեցի աշխարհին (Յովհ. 16: 33): Երբ ամենագոր յաղթանակը եւ Մահէն Յարուցեալը հաւատացեալին հետ է, ան վախճալու պատճառ չունի ո՛չ չարչարանքէ եւ ո՛չ ալ մահէն որքան որ ալ ահաւոր թուին անոնք մեր զգայարանքներուն երեւակայութեան ու ֆիզիքականին, որովհետեւ այդ ժամանակաւոր նեղութեանց պիտի յաջորդէ յաւերժական երջանկութիւնը: Համբերող քրիստոնեան *տասը օրուան* կարճ ժամանակի համար կրելիք չարչարանքներու փոխարէն կը տիրանայ անվերջ ուրախութեան: Իսկ հալածիչները պիտի ժառանգեն յաւիտենական դատապարտութիւն, ինչպէս Յիսուս ինք հաստատեց վերջին դատաստանի առակով՝ թէ *Մեղաւորները պիտի երթան յաւիտենական տանջանք, իսկ արդարները դէպի յաւիտենական կեանք»* (Մատթ. 25:40):

Աստուած կը Փորձէ Հաւատարիմը

Երբ Աստուծոյ նախախնամութիւնը կ'արտօնէ որ չարչարանքը գայ նաեւ արդարներու գլխուն, Անոր նպատակը երբեք զանոնք պատժել չէ բնականաբար՝ այլ փորձել թէ ո՛րչափ հաւատարիմ կը մնան իրենց Տիրոջ: Միաժամանակ առիթ մը՝ որ փորձի ենթարկուողներն ալ գէթ չափով մը մասնակցած ըլլան տիրանալու համար այն երջանկութեան

որ բաժինը պիտի ըլլայ բոլոր փորձուած եւ ընտիր գտնուած արդար հոգիներուն:

Այս բոլորէն զատ չարչարանքներուն տոկալով զՔրիստոս չորանալը լաւագոյն վկայութիւնն է որ կրնայ տրուիլ իրենց կրօնքի ճշմարտութեան որպէս հաւաստիք: Բիշ երեւոյթներ այնքան ուժգին ազդած են Հռոմեական կայսրութեան ժողովուրդներուն վրայ որքան քրիստոնեաներուն ցուցաբերած անայլալ արիութիւնը դատաւորներուն առջեւ եւ կամ գազաններուն դիմաց: Արիական այս ոգին դրական տպաւորութիւն գործած է հեթանոսներու մօտ եւ բիւրաւորներու դարձին պատճառ եղած:

«Հաւատարիմ եղիր մինչեւ ի մահ» ըսելով ամենէն գեղեցիկ ձիրքերէն մին է որ կը հրամայէ, քանզի հաւատարմութիւնը մինչեւ իսկ Աստուծոյ ստորոգելիներէն մէկն է, *«ԶուՏէր Աստուածդ հաւատարիմ Աստուած է»* (Բ. Օրինաց 30:39): Այսինքն Աստուած վստահելի է իր խօսքին մէջ, որ կը կրկնուի Նոր Կտակարանին մէջ եւս, *«Հաւատարիմ է Տէրը որ պիտի հաստատէ ձեզ եւ հեռու պահէ չարէն»* (Բ. Թեա. 3:3): Նաեւ Աստուծոյ կողմէ մարդոց վրայ ամենէն շատ փնտռուած ու գնահատուած առաքիլութիւնն է հաւատարմութիւնը՝ խոնարհութեան կողքին, ինչպէս Աւետարանին *«բարի եւ հաւատարիմ ծառան»*, որ արժեցուցած էր իրեն յանձնուած տաղանդը եւ Աստուած զինք արժանի նկատած՝ *«մտնելու իր Տիրոջ ուրախութեան մէջ»*:

Հաւատարմութիւնը կ'ենթադրէ վստահելի եւ բարոյապէս առողջ ու բարձր նկարագիր, բան մը որ դժուար կը գտնուի մեր ժամանակներուն մէջ: Զրիստոս, հաւատարմութեան իբրեւ վարձք կը խոստանայ *«կեանքի պսակը»* զոր ոչ ոք կրնայ կապտել իրմէ: Պատգամը կ'եզրափակուի այսպէս. *«Ականջ ունեցողը թող լսէ թէ հոգին ի՞նչ կ'ըսէ եկեղեցիներուն: Յաղթողին վրայ երկրորդ մահը ներգործութիւն չունի»*:

«Երկրորդ Մահը»

Աւետարանին մէջ յիշուած յաւիտեանական տանջանքն է երկրորդ մահը, եթէ մէկը գիտակցի թէ ի՞նչ ահաւոր բան է

այս մեկը դեմ առ դեմ զՔրիստոս ուրանալուն, եւ Անոր սիրոյն նոյնիսկ կեանքը վրայ տալուն, այսինքն, քանի մը տարիներով երկրաւոր կեանքը երկարելու համար ուրանալ զՔրիստոս: Չվախնալու եւ հաւատարիմ մնալու պատգամները մանաւանդ այսօր պետք է հնչեն մարդոց սիրտերուն մէջ, ինչպէս հնչած են բոլոր դարերու քրիստոնեաներու սրտերուն մէջ:

Կրնայ ըլլալ որ մենք ենթակայ չըլլանք այն չարչարանքներուն՝ նման Չմիւռնիոյ ժամանակակից քրիստոնեաներուն: Սակայն ո՛չ ոք պիտի ազատի հաւատարիմ մնալու եւ չմնալու փորձէն: Ամենքս ալ ուշ կամ կանուխ պիտի կորսնցնենք մեր սիրելիները, եւ ո՛չ միայն սուգի պիտի մատնուինք, այլ նոյնիսկ պիտի սրդողինք Աստուծոյ դեմ թէ ինչո՛ւ թոյլ տուաւ որ այդ պատահէր մեզի: Մեր գործերը երբեմն ձախող պիտի ընթանան, պիտի սնանկանանք, եւ պիտի տրտնջանք Աստուծոյ դեմ: Ասոնք յաճախ ազդարարութիւններ են որ փոխենք մեր ընթացքը, եւ վերստին ձեռք առնենք մեր նախկին բարեպաշտութիւնը: Ասոնք երբեմն հրաւերներ են դարձի եւ ապաշխարանքի, բայց միշտ փորձեր են թէ ո՛րքանով պիտի շարունակենք հաւատարիմ մնալ մեր Աստուծոյն եւ բարոյական ճշմարտութեանց՝ մեր նեղութիւններուն մէջ նոյնիսկ:

Կան սակայն ուրիշ փորձեր որոնք ճիշդ հակառակն են, եւ յաճախ աւելի վտանգաւոր եւ անդիմադրելի, եւ քիչեր միայն հաւատարիմ դուրս պիտի գան անոնցմէ: Այս կարգէն են մեր նիւթական բացառիկ յաջողութիւնները, երբ յանկարծ ոչինչէն մեծահարուստ կը դառնանք: Ինքնաբաւ ըլլալէ զատ ո՛չ ոքի կարօտ կ'ըլլանք, ոչ իսկ Աստուծոյ: Կը մոռնանք ամէն ինչ եւ մեր ուզած համադրամները կ'ուտենք, բեհեզները կը հագուինք ու վայելքներու ճամբան կը բռնենք:

Պիտի հարցնենք թէ քանիներ՞որ կրնան այս փորձէն ապահով դուրս գալ պահելով իրենց առաջին հաւատքը՝ պարզութեամբ եւ պարկեշտութեամբ ապրելով եղբայրսիրութեան եւ եկեղեցասիրութեան մէջ: Եթէ հազարէն մեկ-երկու հոգի առաջուրնէ աւելի գէշ չըլլան՝ հարստութեան ու յաջողութեան այլապէս այլասերիչ ազդեցութեան տակ՝ հրաշքի համազօր երեւոյթ մը պիտի ըլլայ, որուն արդիւնքը բարեգործութիւնն ու կառուցողական աստուածահաճոյ բերկրանքը պիտի տայ

մարդուն: Յիշենք մեր բարեպաշտ նորօրեայ բարերարները որոնց անունները թե՛ երկրի եւ թե՛ երկնքի մէջ կը փայլին: Հաւատարմութիւնը նեղ օրերուն՝ նոյնքան եւ աւելի լաւ օրերուն հաւասարապէս կիրարկելի առաքինութիւն մըն է:

Կայ նաեւ ուրիշ փորձ մը որուն աւելի արդար անձինք կ'ենթարկուին որոնք կրօնասէր եւ պարկեշտ հաւատացեալներ են՝ անպակաս իրենց աղօթքէն եւ եկեղեցիէն: Յանկարծ սակայն օր մըն ալ տարօրէն պարպուած կը զգան այդ բարեպաշտական զգացումներէն եւ հակում կ'ունենան դէպի աշխարհիկ վատառողջ հաճոյքները: Ո՞վ կրնայ հաւատարիմ մնալ Աստուծոյ՝ նման կացութեան մը մէջ, նման ա'յն վիճակին երբ Առաքեալներ ամբողջ գիշերը ձկնորսութեան տաժանագին աշխատանք կատարելէ ետք, յոյսով սպասելէ ետք, ձկնիկ մը անգամ չէին բռնած:

Այսպիսի պարագաներուն է որ յատկապէս պիտի հնչէ մեր ականջներուն եւ օգնութեան հասնի մեզի Տէրունական պատգամը՝ *«մի՛ վախճար նեղութիւններէ այլ հաւատարիմ եղիր ամէն կացութեան մէջ, մինչեւ վերջը»*:

ԳԼՈՒԽ Դ

ԵՐՐՈՐԴ ՊԱՏԳԱՄ ՊԵՐԳԱՍՈՅԻ

ԵԿԵՂԵՑԻՒՆ

(Յայտնութիւն 2: 12-17)

«ԱՊԱՇԽԱՐԷ՝»

Պատգամը

Երրորդ սամակը ուղղուած է **Պերգամոյի** եկեղեցիին որ Իգմիրէն 50 մղոն դէպի հիւսիս կը գտնուի, եւ 12 մղոն Եգէական ծովէն ներս՝ շինուած բլուրի մը վրայ՝ 1000 ոտք շրջակայ դաշտէն բարձր: Զրիստոսէ առաջ երկրորդ դարուն Յելլենական մշակոյթի եւ արուեստի մեծագոյն կեդրոններէն մին եղած է, ինչ որ կը հաստատէ այժմու աւերակները: Պերգամոյի մէջ գտնուած ու մշակուած մագաղաթ (պապիրոս) շինելու արուեստը իբրեւ գիրքի եւ գրչութեան նիւթ, իր անունը՝ *բարշըմէն* եւ *բարչմէնթ* ֆրանսերէն ու անգլերէն բառերը լատիներէն *բերկամենուս* բառէն կը ծագին, որ այս քաղաքին անունն է եղած: Յայտնութեան Գիրքի ժամանակակից այս քաղաքը աւերակներու կոյտ մըն է այսօր, իսկ ներկայիս գոյութիւն ունեցող **Պերկամա** քաղաքը շինուած է վարը, դաշտին մէջ: Պահ մը հայոց հետ ալ կապ ունեցաւ այս քաղաքը երբ եօթներորդ դարուն հայկական հոծ գաղութ մը հաստատուեցաւ այստեղ, ուրկէ յառաջ եկաւ հայազգի կայսրերէն Փիլիպպիկոս Վարդանէսը 711-713 թուականին:

Յայտնի չէ թէ Պերգամոյի մէջ ե՞րբ կամ որո՞ւ ձեռքով քրիստոնէութիւնը տարածուեցաւ: Այս քաղաքի եկեղեցիին ուղղուած սամակին մէջ Պերգամոն ներկայացուած է իբրեւ «Սատանայի աթոռ», որ ակնարկութիւն է քաղաքին կայսերական պաշտամուկի կեդրոն մը ըլլալուն: Զրիստոսէ առաջ 29 թուականին այստեղ ալ կառուցուած էր տաճար մը ի պատիւ Զոռվմ քաղաքը մարմնաւորող դիցուհիին եւ Օգոստոս կայսեր: Զաւանաբար Պերգամոյի քրիստոնէաներն ալ պիտի ենթարկուէին զօրաւոր հալածանքի, երբ կը մեր-

Ժեհն երկրպագել Զոռվմի աստուածուհիին կամ կայսերական կուռքին:

Առաջին գլուխով ներկայացուած տեսիլքին մէջ Յիսուս նկարագրուած էր իր զանազան հանգամանքներով՝ համաձայն տուեալ եկեղեցիի բարոյական կացութեան: Զոն տեսանք թէ Յիսուս *«Իր ձեռքին մէջ եօթը աստղեր ունի»*: Իսկ այս երրորդ նամակին մէջ Յիսուս *«Ան է որ ունի սրուած երկսայրի սուրը»*: Նախ սպառնալիք մըն է այս՝ հալածիչներուն եւ մոլորեալներուն թէ պիտի չկրնան խուսափիլ Յիսուսի արդար դատաստանէն: Ապա, անդորրիչ ապահովութիւն մըն է քրիստոնեաներուն, թէ ունին մէկը որ պիտի պաշտպանէ զիրենք իր հատու սուրով ամեն կողմէ եկող կամ յարձակող թշնամիներուն դէմ: Սակայն այս իրողութիւնը պատճառ մը չէ որ իրենք չանցնին փորձի շրջանէ մը, որ գործնապէս երեւան պիտի հանէ իրենց հաւատարմութիւնն ու հնազանդութիւնը հանդէպ Զրիստոսի, եւ կամ հաւատքին ուրացումը: Նամակը կը շարունակուի այսպէս՝ *«Գիտեմ որ կը քնակիս հոն ուր Սատանայի աթոռը կայ. հակառակ այս իրողութեան սակայն, անուս կը պահես եւ չուրացար իմ հաւատքս, մինչեւ իսկ այն օրը երբ իմ Անթիպաս հաւատարիմ վկաս սպաննուեցաւ Ձեր մէջ»*:

Պերգամոն, հետեւաբար, կայսերապաշտութեան եւ անբարոյ վարքի կեդրոն մըն էր ուր քրիստոնեաներուն մէջ ալ հերետիկոսներ անպակաս էին: Զարագատ հաւատացեալները շրջապատուած էին հաւատքն ու բարքերը ապականող մարդոցմէ: Սակայն Աստուծոյ խօսքը երկսայրի սուր մըն է որ լռութեան պիտի դատապարտէ թէ՛ մոլորեցուցիչները, եւ թէ՛ մէջտեղէն պիտի վերցնէ բարքով ապականածները: Զակառակ այս բոլորին գովեստ եւ գնահատանք ունի Յիսուս Պերգամոնի քրիստոնեաներու հասցէին հաստատելով որ *«Եկեղեցին կը պահէ իմ անուս»* այսինքն, կը շարունակէ քրիստոնեայ մնալ: Անոնք շարունակ կը կրկնէին կայսերական դատարաններուն առջեւ թէ *«Զրիստոնեայ եմ եւ Զրիստոսը չեմ ուրանար»*, եւ կամ, *«Զրիստոսի կը հաւատամ եւ Անոր միայն կ'երկրպագեմ»*:

Ուրեմն այս երկուքը եղած էին իրենց նշանաբանն ու կարգախօսը: Զալածանքներու ատեն երկու հակադիր բա-

ները, *հաւատալ* եւ *ուրանալ*, շատ գործածական էին եւ կարեւորութիւն ու կենսունակութիւն կը ստանային: Նոյնիսկ դատարաններու առջեւ համոզուած քրիստոնեան համարձակօրէն կը յայտնէր իր հաւատքի ինքնութիւնը հերոսաբար: Եթէ անոնք ողջ մնային կը կազմէին խոստովանող վկաներու ասպետական դասակարգը: Ընդհակառակը, եթէ տատամսէին ու վարանէին՝ պատիւներու կ'արժանանային կայսերական դատարաններու կողմէ, թէեւ քրիստոնեաներէն կը կոչուէին «*ուրացողներ*» եւ «*անկեալներ*»: Անոնք ապաշխարութեամբ եւ զղջումով կրնային վերադառնալ եկեղեցի:

Նոյնը պիտի պատահէր մեր մէջ՝ **Վարդանանց** շրջանին: Երեսանց ուրացողները իրենց մեղքը պիտի քաւէին քրիստոնէութեան պաշտպանութեան համար ապստամբելով եւ արիւն թափելով, անցնելով հերոսներու եւ տօնելի նահատակներու շարքը: Իսկ ուրացողները՝ Վասակ ու իր հետեւորդները անփառունակ պիտի կորսուէին պատմութեան եւ հայ ժողովուրդին համար: Դարերու ընթացքին նոյնը կրկնուած է մեր ու քրիստոնեական եկեղեցիի պատմութեան մէջ: Հայութիւնը պահողները՝ հաւատքը պահողները եղած են:

Բաղաամ եւ Մովսէսի Թագաւոր՝ Բաղակ

Անթիպաս Նոր Կտակարանին մէջ անունով յիշուած երրորդ վկան է որ իր արեամբ նահատակուած է քրիստոնէութեան սիրոյն, անոնցմէ առաջինը ըլլալով **Ս. Ստեփաննոս Նախավկան**, եւ երկրորդը՝ **Ս. Յակոբոս Առաքեալ Չեբեղեան**, Յովհաննէս Առաքեալի եղայրը: Անթիպաս կը ներկայացնէր անանուն բիւրաւոր վկաները որոնք իրենց կեանքը զոհած էին քրիստոնէութեան համար:

Քրիստոս, գնահատելով հանդերձ Պերգամոյի եկեղեցիին արիւնութիւնը, ունէր իր մասնաւոր ըսելիքը անոր. «*Սակայն քանի մը բաներ ունիմ քեզի դէմ, որովհետեւ քու մէջդ կը պահես մարդիկ որոնք կը հետեւին Բաղաամի վարդապետութեան, որ Բաղակին սորվեցուց Իսրայէլի որդիները գայթակղեցնելու, որպէսզի անոնք կուռքերու զոհեալները ուտեն եւ պոռնկութիւն կատարեն: Դուն ալ քու մէջդ կը պահես զանոնք որոնք կը հետեւին Նիկողայոսեաններու վարդապետութեան, զոր ես կ'ատեն*»:

Ի՞նչ են ըստածները: Բաղամմ Աստուածաշունչի տարօրինակ դեմքերեն մեկն է՝ խառնուրդը հեթանոս մոգի եւ Աստուծոյ մարգարէին, որուն մասին կը կարդանք Թուոց Գիրքի 22-24-րդ գլուխներուն մէջ: Բաղակ, Մովաբի թագաւորը, դժուար կացութեան մատնուած կ'զգայ տեսնելով որ իսրայելացիները եկեր եւ բնակեր են իրենց սահմանակից հողերուն վրայ: Համոզուելով որ զենքի զօրութեամբ պիտի չկրնայ վանել անոնց յարձակումը, կը դիմէ կախարդութեան: Մեծ վարձք խոստանալով իր մօտ կը հրաւիրէ գերբնական զօրութեան տէր ճանչցուած Բաղամմը, որպէսզի նախ անիծէ Իսրայելի ժողովուրդը, որմէ յետոյ կը յուսար որ դիւրաւ պիտի կրնար չափուիլ անոնց հետ:

Ի պատիւ Բաղամմին պետք է ըսել որ ան նախ հարցուց Աստուծոյ թէ պէ՞տք էր երթալ, եւ Աստուած ըսաւ որ չերթայ, ու Բաղամմ չգնաց: Բաղակ պատկառելի պատգամաւորութեամբ մը կրկնեց իր հրաւերը: Աստուած այս անգամ ըսաւ որ երթայ՝ անելցնելով, *«բայց ինչ որ ես քեզի ըսեմ, այն պիտի ընես»*: Ու այնպէս պատահեցաւ որ Աստուծոյ ներշնչումին տակ Բաղակ օրինեց Իսրայելը՝ փոխանակ անիծելու, որմէ Բաղամմ դժգոհ մնաց ու վտարեց զայն: Բայց Թուոց Գիրքի 25-րդ գլուխին մէջ կը պատմուի թէ Իսրայելը տկարացնելու համար զայն պոռնկութեան եւ կռապաշտութեան մղեցին: Հոն կը կարդանք՝ *«Եւ պղծուեցաւ Իսրայելի ժողովուրդը պոռնկելով Մովաբի աղջիկներուն հետ որոնք կանչեցին զանոնք իրենց կուռքերու զոհերուն, եւ Իսրայելի ժողովուրդը կերաւ անոնց զոհերէն, եւ երկրպագութիւն ըրին անոնց կուռքերուն: Եւ Տէրը սաստիկ բարկացաւ Իսրայելի վրայ»* (Թուոց 25:1-31):

Ո՞վ տուաւ այս խորհուրդը Մովաբի թագաւորին: Գրքին 31:31 համարէն կը հաստատուի որ Բաղամմ տուած ըլլայ այս միտքը որ սակայն անելի ծառայեց Մովաբի թագաւորի նպատակին քան թէ անէծքին: Երբ մարդուն բարոյական ջիղը տկարանայ, կը տկարանայ նոյնինքն մարդը: Արդարեւ, պոռնկութեան եւ կռապաշտութեան հետեւանքով պայքար ծագեցաւ Իսրայելի մէջ եւ կորսնցուցին *«քսան չորս հազար հոգի»* առանց Մովաբի որեւէ միջամտութեան: Նոր Կտակարանէն Պետրոսի Բ. Թուղթին 15-րդ համարէն, եւ

Յուդայի Թուղթին Ա. գլուխի 11-րդ համարեն կը հաստատուի թէ Բաղամ *«անհրաւութեան վարձքը սիրեց»*:

Այստեղ կը կայանայ Բաղամի մեղադրելի կողմը, գիտնալով հանդերձ որ Աստուծոյ բացայայտ կամքն էր չվնասել Իսրայէլին, բայց *«անհրաւ վարձքի»* համար խորհուրդ տուաւ Բաղակին որ Աստուծոյ ժողովուրդին կռապաշտութեան եւ պոռնկութեան պատճառ դառնայ: Այս է Բաղամին ըսածը՝ պատճառ դառնալ ուրիշներու գայթակղութեան: Աւետարանի կշիռով ծանրագոյն մեղքն է ուրիշներու գայթակղութեան պատճառ ըլլալ, երբ Տէրը ըսաւ. *«անկարելի է որ չգայ գայթակղութիւնը, բայց վա՛յ այն մարդուն որուն ձեռքով կուգայ: Աւելի լաւ էր որ ան երկանաքար մը կախէր իր վիզէն եւ ինքզինք ծովը նետէր քան թէ այս փոքրիկներէն մին գայթակղեցներ»* (Ղուկ. 17:1, Մատթ. 18:7): Յմմտ. Յռոմ. գլուխ 14 ամբողջութեամբ:

Մեր Մեկնաբանութիւնը

Պերգամոյի քրիստոնեաներէն շատեր կը պատճառաբանէին թէ *«Մենք այլեւս կրօնական մարզի մէջ այնքան մը հասունցած ենք որ գիտենք թէ կուռքերը ոչինչ կը ներկայացնեն, բացի իրենց նիւթէն, որմէ շինուած են -քար, պղինձ, փայտ-»*: Ըսել կ'ուզէին թէ կուռքերուն զոհուած միս ուտելն ալ ոչ մէկ նշանակութիւն ունի, ո՛չ ալ ասոնց առջեւ խոնկ ծխելը կամ երկրպագելը: Կարելորդ խղճմտանքը մաքուր պահելն է: Այս պարագային արտաքին արարքները ոչ կը պղծեն եւ ոչ ալ կը սրբացնեն մարդը, կ'ըսէին, եւ հետեւաբար ոչ մէկ անպատեհութիւն կար կուռքերու երկրպագութեան մէջ: Երեւութապէս շիտակ կ'երեւի այս մեկնաբանութիւնը, ինչպէս երեւութապէս տրամաբանական կը թուին բոլոր դարերու հերետիկոսներուն ըսածները, սկսեալ Արիոսէն ու Նեստորէն մինչեւ մեր ժամանակակից եհովայի վկաները:

Հարցը սակայն հոն է ուր սխալ տեսակետներն ու ուսուցումները անխուսափելիօրէն սխալ կենցաղի կը յանգին: Կ'ըսեն ազատ չէ՞մ ընելու ինչ որ կը կամենամ՝ խմելու, ծխելու, խումար խաղալու, եւ կամ թմրեցուցիչ գործածելու: Ազատութիւնը մէկ բան, եւ անոր հետեւանքը ուրիշ բան,

թե՛ անհատական եւ թե՛ ընկերային կեանքէն ներս: Նման գաղափարներով տրուած մարդը նախ ինքզինք պիտի փճացնէ, եւ եթէ հոն վերջ գտնէ, պիտի ցաւէինք իրեն համար: Սակայն ընկերութիւնն է որ պիտի տուծէ իր ազատամտութեամբը անխուսափելիօրէն:

Իսկական օրինակը ամուսնական կեանքն է: Ամուսնացած մարդը իր մոլութիւնները պիտի փոխանցէ իր սերունդին, ֆիզիքապէս վատառողջ ու տիւնդ զաւակներ պիտի ունենայ, ընկերութեան հարստութիւնը պիտի վատնէ, ի վերջոյ բեռ ըլլալու համար անոր վրայ: Բայց իր վնասին մեծագոյնը ուրիշներու գայթակղութեան պատճառ դառնալն է ուղղակի կամ անուղղակիօրէն:

Մեր ժամանակներուն, հետեւելով Բաղամին, մարդիկ կ'ըսեն. *«Իմ հաւատացածս ինծի համար շիտակ է. ամէն մարդ իր գիտցածին պէս թող ընէ»*, առանց անդրադառնալու որ բարոյական կեանքի մէջ հիմնական մէկ ճշմարտութիւն միայն կրնայ ըլլալ եւ ոչ երկու, ինչպէս թուանշաններու կամ երկրաչափական հաշիւներուն մէջ: Սակայն մարդիկ նոյն յստակութեամբ չեն ուզեր տեսնել բարոյական արժեքներու պարագային: Ընկերութիւնը բարեկարգելու եւ մարդկութեան մէջ ներդաշնակութիւն եւ խաղաղութիւն ստեղծելու համար մէկ բարոյական սկզբունք միայն գոյութիւն ունի՝ *«Սիրե՛ք ընկերդ անծիդ պէս»*: Բոլոր մնացեալները թերի, անբաւարար եւ յաճախ սխալ են, հոգ չէ թէ նշանաբանները գեղեցիկ եւ սկզբունքները բարձր թուին:

Ներկայ մարդկային կեանքը եւ քաղաքական ընդհանուր կացութիւնը կը հաստատեն ըսուածին ստուգութիւնը: Խաղաղութիւնն ու համերաշխութիւնը չեն տիրապետեր մարդոց մէջ, որովհետեւ ընկերսիրութիւնը չկիրարկուիր: Անոր փոխարէն կը տիրակալէ Բաղամի ըսածները, ազգ ազգ կը կասկածի եւ գիրար տկարացնելու համար ամէն միջոցի կը դիմեն՝ պայքարներ, բաժանումներ եւ քաղաքային պատերազմ, ու տակաւին վարագոյրի ետին դիւական ուժեր, կասկածելի կազմակերպութիւններ, որոնք հսկայական շահերու ակնկալութեամբ կը գործադրեն Բաղամի թելադրանքը՝ նախ պոռնկութիւնը եւ ապա բարքերու ապականութիւնը տարածելով չորս կողմ: Իսկ կրօնական մարզի մէջ կը հրահրեն անհաւատութիւնը:

«Ապաշխարէ՛»

Ի՞նչ պիտի ըլլայ դարմանը այս բոլորին: Պատասխանը Պերգամոյի եկեղեցիին ուղղուած գիրն է՝ **«ապաշխարէ՛»**, որ տրուած էր Եփեսոսի եկեղեցիին եւս, երկուքն ալ հաւատարիմ եւ համբերող որակումներով: Երկուքն ալ չեն ուրացած հաւատքը եւ իրենց Տէրը, սակայն առաջինին մէջ սկսած էր պակսիլ սէրը, իսկ երկրորդինը՝ տարածումը սխալ կրօնական ու բարոյական գաղափարներու: Յիսուս երկուքին համար կը յանձնարարէ արմատական դարմանը՝ **ապաշխարանքը**:

Ապաշխարանքի յորդոր լսել այնքան հաճելի չէ առ հասարակ, յատկապէս աշխարհիկ տարրին համար, որոնք իրենց բոլոր մեղքերուն վրայ կը շարունակեն հաստատ մնալ: Յիսուսի պատգամը կը մնայ կարեւորագոյնն ու ամենէն կենսականը՝ *Եթէ չապաշխարէք ամենքդ ալ պիտի կորսուիք*: Ապաշխարանքի գաղափարին մէջ առաջին նկատի առնուելիք պարագան մեղքը չէ, այլ՝ Աստուած է: Առանց Աստուծոյ գաղափարին ապաշխարանքը գոյութիւն պիտի չունենար, քանի որ մենք կ'ապրինք այնպիսի կեանք մը որ հաճելի չէ Աստուծոյ, անդրադառնալով որ յարաբերութիւնը խանգարուած է երկուքին միջեւ: Չրկուած կը զգանք այն գոհունակ ու երջանիկ հոգեվիճակէն զոր ունէինք Աստուծոյ հետ նախապէս: Աղօթքի ժամանակ կը զգանք որ մեր դիմացը նախկին ունկնդիր Ականջը չկայ, զգալով միանգամայն որ ըրած ենք գործեր, ամբարտաւանութիւն-նախանձ-ատելութիւն, գիտնալով որ անոնք հաճելի չեն Աստուծոյ:

Եթէ սկսինք ցաւիլ եւ զոջալ մեր ըրածին վրայ, ապաշխարանքի ոգին ծնած է արդէն մեր մէջ, զոր սնուցանել եւ զօրացնել պէտք է: Սնունդը ապաշխարութեան աղօթքն է՝ մեղաւոր Դաւիթին հետ կրկնելով, *«Ողորմեա՛ ինձ Աստուած ըստ մեծի ողորմութեան քում, ըստ բազում գթութեան քում քաւեա՛ գանձօրէնութիւնս իմ»*, եւ կամ յիշելով Անառակ Որդիին հայցը՝ *«Մեղայ յերկինս եւ առաջի քո»*: Ապաշխարանքին կարեւոր տարրն է **խոնարհութիւնը** որ այս պարագային Աստուծոյ ապաւինիլն է եւ Իրմէ կախում ունենալու գիտակցութիւնը՝ մեր մեղքերու քաւութեան համար:

Մեղքը Որպես Արարք

Վատթարագոյն մեղքը մեր մեծամտութիւնն է, կարծելով որ մեր միջոցներով կրնանք ազատիլ մեղքի ճիրաններէն: Այս կեցուածքն է որ մարդս կը տանի դէպի շնութիւն, գողութիւն, սպաննութիւն: Ապաշխարանքը ետ դարձ մըն է առ Աստուած, ապաւինելով Անոր անհուն ողորմութեան: Յիշենք որ **Պօղոս Առաքեալ** մաքրուելէն, սրբուելէն եւ Աստուծոյ ընտիր անօթ ըլլալէն յետոյ Նոյնիսկ, կը բացականչէ՝ *«մեղաւորներուն գլուխը ես կը կենամ»*: Նոյնը՝ Գրիգոր Նարեկացին՝ *«Ես Նախահայրն եմ ամբարիշտներուն, գլուխը՝ մեղաւորներուն, պետը՝ անիրաւներուն»*: Իսկ Ներսէս Շնորհալի կ'ողբերգէ՝ *«Գող եղէ մեղաց, գտող կորստեան, գուր ինձ փորեցի»*:

Ապաշխարել, Յիսուսի խօսքերով՝ *«Դարձէք ձեր սովորական կեանքի ճանապարհներէն եւ մտէք անձնական ու մշտական հաղորդութեան մէջ ընդ Աստուծոյ»*: Եզրակացութիւն՝ Պերգամոյի եկեղեցիին ողղեալ կ'ըլլայ սպառնալիքով մը *«Եթէ չապաշխարեն կուգամ պատերազմելու անոնց հետ բերնիս սուրովը»*: Զրիստոս կը վերջացնէ իր պատգամագիրը երկու խոստումներով՝ վերապահուած միայն *«յաղթողին»*: *«Ով որ ականջ ունի լսելու թող լսէ թէ ի՞նչ կ'ըսէ Զոգին եկեղեցիներուն: Ով որ կը յաղթէ՝ պահուած մանանայէն պիտի կերցնեմ անոր, ու պիտի տամ անոր սպիտակ խիճը որուն վրայ Նոր անունն մը գրուած է, զոր ոչ ոք կրնայ կարդալ՝ բացի առնողէն»*:

Մանանա

Այն գերբնական կերակուրն է որ երկինքէն կ'իջներ կերակրելու համար Իսրայէլի ժողովուրդը իր անապատային թափառումներու ընթացքին: Այստեղ *մանանա* կը նշանակէ հոգեւոր եւ յաւերժական այն սնունդը որ ամբարուած է Երկնքի Արքայութեան արժանի հոգիներուն համար: Իսկ *«սպիտակ խիճը»* գիր սրբութեան թարգմանած են մեր առաջին թարգմանիչները: Կարելորն այն է որ այդ խիճին վրայ *«Նոր անուն»* մը գրուած է՝ հաւանաբար անունը Զրիստոսի, որո՞նք կը պատկանի յաղթողը: Ոչ ոք կրնայ զգալ մէկու մը Զրիստոսի դարձած ըլլալը, բացի ենթակայէն: Ա՛ն է միայն որ գիտէ իր հոգիի խորքին մէջ, թէ ապաշխարելէ եւ սրբուելէ ետք այլեւս որդին է Աստուծոյ եւ ժառանգակիցը Զրիստոսի:

ԳԼՈՒԽ Ե

ՉՈՐՐՈՐԴ ՊԱՏԳԱՄ ԹԻՒԱՏԻՐԻ ԵԿԵՂԵՑԻՒՆ (Յայտնություն 2:18-29)

«ԱՄՈՒՐ ԲՈՆԵՑԷՔ ՁԵՐ ՈՒՆԵՑԱԾԸ ՄԻՆՉԵՒ ԵՍ ԳԱՄ»

Եկեղեցին

Թիւատիր քաղաքը շուրջ 45 մղոն դէպի հարաւ արեւելք կը գտնուի Պերգամոնէն, եւ գրեթէ նոյն հեռաւորութիւնը ունի Եգէականի ծովեզերքէն: Մինչեւ այսօր գոյութիւն ունի իր նոր անունով՝ *Ազհիսար*: Այս քաղաքն ալ նշանաւոր եղած է իբրեւ կեդրոն յոյն աստուածներու՝ յատկապէս Ապոլլոնի պաշտամունքին որուն հետ նաեւ կայսերապաշտութիւնը, քանի որ կայսրերը կը նկատուէին Ապոլլոնի մարմնացումը եւ Չեւսի որդիները: Ծիրանեգոյն ազնիւ կերպասի արտադրութեամբ նշանաւոր էր, որմէ՝ «*ծիրանավաճառ*» պատուական տիկիներ Լիդիա որ Պօղոս Առաքեալի խօսքերը լսելով քրիստոնեայ եղաւ եւ իր տան մէջ հիւրընկալեց զինք եւ իր գործակիցները Փիլիպէ քաղաքին մէջ (Գործք. 16:13-15):

Այստեղ քրիստոս կը ներկայանայ իբրեւ «*Որդին Աստուծոյ որուն աչքերը կրակի բոցի պէս են, եւ որուն ոտքերը հրաշէկ փայլուն պղինձի նման են*»: Կը յայտնուի որ վերելի Ապոլլոնի կամ կասրերու վերագրումները առասպելական են, եւ քրիստոսն է իրական Աստուծոյ Որդին: Անոր կրակի բոցին պէս աչքերը կը խորհրդանշէին Անոր պայծառատեսութիւնը որուն այրող ուժգնութիւնը կը սրբէ ու կը մաքրագարդէ Իր աչքերուն դիմացող մարդիկ: Իսկ Իր ոտքերուն հրաշէկ փայլքը կը նշէ քրիստոսի զօրութիւնը թշնամիին յաղթահարելու համար: Ապա կը յաջորդէ Յիսուսի գնահատականը Թիւատիրի եկեղեցիին հանդէպ՝ որպէս բարձրագոյն գովասանքը եօթը եկեղեցիներուն մէջ. «*Գիտեմքու գործերդ, սերդ, հաւատքդ, բարւոք ծառայութիւնդ եւ համբերութիւնդ: Ընդ վերջին գործերդ կը գերազանցեն նախկին գործերդ*»:

Գովասանք՝ Ուղիղ Իմաստով

Հաճելի է գովեստ լսելը եւ ամենէն ցանկալի բանն է գնահատուիլը: Ուստի մարդիկ որոնք կը սիրեն լաւ տպաւորութիւն թողուլ ուրիշին վրայ, առատօրէն կը բաշխեն այս ապրանքը, անոնց հաճելի երեւնալու սիրոյն նոյնիսկ: Չեն գիտնար թէ ըսածնին իրականութեան կը համապատասխանէ՞ն թէ ոչ, որովհետեւ իրենց նպատակը ճշմարտութիւնը ըսել չէ, այլ՝ ուրիշներու հաճոյք պատճառել: Գիտնալու ենք որ այս տեսակ մարդիկ մեր լաւ բարեկամները չեն: Լաւ բարեկամները անոնք են որոնք մեզ գնահատելով եւ քաջալերելով հանդերձ մեր թերութիւններն ալ կը մատնանշեն:

Երբ գնահատանքն ու քաջալերութիւնը կուգայ Անկէ որ զմեզ լաւագոյնս կը ճանչնայ, որքան երանելի կ'ըլլանք որ լաւագոյն բարեկամը ունինք, որ ստել չի գիտեր եւ որ միայն ճշմարտութիւնը կը խօսի: Երանի անոնց որոնք կը լսեն Թիւատիրի եկեղեցւոյն տրուած գովեստը ՄԷԿԷ մը որ *«գիտե անոնց գործերը»*, այսինքն՝ **սէր, հաւատք, ծառայութիւն, համբերութիւն**: Չորսն ալ հիմքը եւ խարիսխը կը կազմեն մեր կեանքին՝ հովին եւ փոթորիկին դիմաց:

Համբերութիւնը դժուարագոյն առաքիւնութիւնն է, ըլլալով նաեւ վեհագոյնը որուն եթէ տէր մնանք մինչեւ *«ի սպառ»*, ապահոված կ'ըլլանք մեր կեանքը ըստ Փրկչին եւ Անոր կամքին: Մեր կեանքին մէջ պիտի պատահին դէպքեր, հոգեվիճակներ, որոնք պիտի հարկադրեն զմեզ կիրարկելու աստուածային կամքին համակերպելու արիութիւնը եւ աշխարհի չարութեան տոկալու առաքիւնութիւնը: Խորքին մէջ այս է համբերութիւնը:

Իսկ ամենէն գեղեցիկ վկայութիւնն է Թիւատիրի եկեղեցւոյ մասին թէ իրենց *«վերջին գործերը կը գերազանցեն առաջինները»*, ինչ որ կը նշանակէ թէ եկեղեցին լճացած չէ, այլ յառաջդիմութեան մէջ է: Յառաջ ընթանալը կեանքի կանոնն է, եւ այս եկեղեցին գերազանցած է իր երբեմնի սերը, հաւատքն ու գործերը: Երանի անոնց որոնց վերջին գործերը լաւագոյններն են: Յիսուս կը գնանհատէ եւ սակայն նաեւ կարելոր դիտողութիւն մըն ալ կ'ընէ՝ խիստ ազդարարութեամբ՝ *«Սակայն քեզի դէմ քանի մը ըսելիքներ ունիմ: Կը հանդուրժես այդ Յեզաբել կնոջ որ ինքզինք մարգարէուհիի տեղ*

դրած է, եւ մոլար ուսուցումով կը հրապուրէ իմ ծառաներս պոռնկութիւն ընելու եւ կուռքերու գոհեալ միս ուտելու: Անոր ապաշխարելու ժամանակ տուի, բայց չապաշխարեց» (2:20):

Կռապաշտութիւն եւ Բահադի Պաշտամունք

Յեզաբելը ծանօթ է Հին Կտակարանէն իբրեւ չար ու կռապաշտ թագուհի Իսրայելի Աքաաթ թագաւորին: Լիբանանէն գալով հետը բերած էր երկրին կուռքերն ու քուրմերը եւ կարճ ատենէն տարածեց կռապաշտութիւնը Իսրայելի մէջ, եղիա մարգարէն դէմը ելաւ, կուռքերը ջարդել տուաւ եւ Աքաաթի գորավարներէն մին սպաննեց Յեզաբելը՝ պալատի պատուհանէն վար նետելով գինք: Մարմինը շուները կերան (Դ. Թագ. 9-րդ գլուխ): Այս կնոջ անունով այս անգամ Թիւատիրի եկեղեցիին մէջ կին մը պոռնկութիւն կը քարոզէր, հաւանաբար յիշեալ աղանդին՝ *Նիկողայոսեաններուն* հետ:

Պոռնկութիւնը Հին Կտակարանին մէջ կրօնական անհաւատարմութիւն կը նշանակէր, երբ Աստուած կը մոռնային եւ կուռքերուն կը հետեւէին: Հոն ժողովուրդը կը տեսներ հիմնական տարբերութիւնը, օրինակ, մերժելով երկրպագել կայսեր արձանին, գործքով ըսած պիտի ըլլային որ չկայ ուրիշ աստուած բացի երկինքի եւ երկրի Արարիչէն, որուն միայն պէտք էր երկրպագել, եւ չկայ ուրիշ Աստուծոյ որդի, բացի միակ ու իրական Աստուծոյ Որդիէն՝ Յիսուս Զրիստոսէն, որ մարդկութիւնը փրկելու եկաւ իր մեղքերէն ու չար ճանապարհէն: Փոխանակ կուռքերուն գոհուած միսէն ուտելու, պիտի հաղորդուէին Աստուծոյ Որդւոյն մարմնի եւ արեան Մեծ Խորհուրդէն:

Մեր Մեկնաբանութիւնը Ներկայ Ժամանակները

Այս մահացու սխալը միայն Թիւատիր քաղաքին յատուկ չէ, այլ գործուած է դարերու ընթացքին ամենուրեք, եւ առաւելաբար կը գործուի մեր ժամանակներուն եւս: Երեք դասակարգի մարդիկ կան. հաճոյամուլներ, կեղծաւորներ, եւ քաջ ու առողջ նկարագրի մարդիկ: Փորձը կը կատարուի հետեւեալ ձեւով: Երբ մարդ կը գտնուի կացութեան մը առջեւ ուր ճշմարտութեան եւ պարկեշտութեան հաւատարիմ

մնալով պիտի զրկուի կասկածելի հաճոյքներէն, կը նախընտրէ տուժել քան թէ ճշմարտութեան դէմ գործել, մինչդէռ վատ նկարագիր ունեցող մարդը հակառակ կեցուածք կը բռնէ: Այս երկուքին միջեւ կան մարդիկ որոնք մեր գիտցած կեղծաւորներն են որոնք կ'աշխատին կացութեան լուծում մը գտնել որուն մէջ ո'չ անհաւատարիմ կը կարծեն ըլլալ, եւ ո'չ ալ զրկանքի կ'ենթարկուին գործնականապէս նման Յեզաբելին որ իր հաւատակիցները կը համոզէր որ կայսեր արծանին երկրպագելէ եւ անոր զոհեալ միսը ուտելէ չքաշուին, ազատելով իրենց մորթը չարչարանքէ եւ բանտէ: Այս դասակարգը ձեւապէս գլուխ ծռելով հանդերձ՝ իրենց սրտին մէջ կարեւորութիւն չեն ընծայեր կայսերական արծանին:

Այսպիսի բանաձեւերով այսօր մարդիկ կ'արդարացնեն իրենց սայթաքումները, ինչպէս «արուեստ» բառը կը գործածեն խէնէշ պարերու, մեղկ երաժշտութեան եւ անձեւ նկարչութեան հաշւոյն: Այդ բոլորը սակայն խիղճէր խարանելէ եւ ճաշակներ խաթարելէ զատ ուրիշ նպատակի չեն ծառայեր: «Ժամանց» կը կոչեն հոգեսպան խաղամոլութիւնը եւ խելագարութեան տանող գիւնարբուքը: «Լուսամտութիւն եւ լայնամտութիւն» կ'անուանեն հակակրօն ծաբռտութիւնները, եւ «բարեկրթութիւն» ըսելով կապկութիւններ ալ կ'ընեն անտեսելով եւ խաթարելով ամենէն տարրական ազնիւ բարքերը:

Նման սովորութիւններ կ'աճին դժբախտաբար եւ մարդկային մեղքերը գեղեցիկ ու անմեղ տարազներով զարդարելով կը խորհին թէ ծածկած եղան իրենց տկարութիւնն ու յիմարութիւնը: Այս մարդոց հետեւողները ամենէն վտանգաւոր տարրերն են ընկերութեան, բարոյականի, եւ առողջ կրօնքի: Միւս կողմէ կայ նաեւ հիւանդ եւ վատառողջ կրօնքը, պաճուճեալ եւ զարդարեալ՝ յարգելի երեւնալու ճիգով: Աստուած այս տեսակները մէջտեղէն չի վերցնէր իր անհուն մարդասիրութեամբը, պարզապէս ժամանակ տալու ապաշխարելու: Սակայն մարդիկ չեն տեսներ այս առիթը, եւ ընդհակառակը կը շարունակեն իրենց ճամբան ընթանալ աւերիչ գործքով եւ խօսքով: Անոնք Աստուծոյ համբերութիւնը չարաչար կը գործածեն, եւ այդ պատճառով Թիւատիրի եկեղեցիին իբրեւ վերջին փորձ կը յաջորդեն աւելի խիստ սպառնալիքներ անոր ուղղեալ նամակին մէջ: Այսպէս՝ *«Ահաւասիկ ես կը նետեմ Յեզաբել կիսը հիւանդութեան անկողինը եւ*

անոր գործակիցները որոնց հետ շնացաւ: Կ'ենթարկեմ մեծամեծ նեղութիւններու՝ եթէ չապաշխարեն իրենց չար գործերէն: Եւ այդ կնոջ որդիները մահուամբ պիտի պատժեմ եւ թող ճանչնան բոլոր եկեղեցիները թէ սիրտերը եւ երիկամները քննողը ես եմ: Ես կը հատուցանեմ բոլորին ըստ իրենց գործերուն» (Յայտ.2:22-232):

Քննող Գաղտնեաց

Քրիստոս իր կրակի բոցէ աչքերով կը քննէ մեր միտքերն ու սիրտերը, խուսափում չկայ: Որքան ահաւոր նոյնքան փրկարար բան մը կայ այս իրողութեան մէջ, թէ Աստուած կատարելապէս ծանօթ է մեր բոլոր մտածումներուն եւ մոլութիւններուն: Եթէ լրջօրէն գիտնանք թէ Քննող մը կայ՝ Քրիստոս, թերեւս կ'աշխատինք աւելի զգաստ ըլլալ, սակայն մարդուն հակումը այնքան հզօր է դէպի մեղք որ այդ մտածումն իսկ կը մոռցուի, եւ ուշ կ'ըլլայ երբ մեղքը գործելէն ետք մարդ կը զգայ որ *«բոցեղէն աչքերը»* ցասումով յառած են իր վրայ:

Քրիստոսի *«քննող աչքերը»* չեն խաբուիր ձեւական բարեպաշտութեամբ եւ թելատարած աղօթելով կամ մոմ վառելով եկեղեցւոյ մէջ, այնքան ատեն որ մեր ներքինը չի համապատասխաներ մեր արարմունքներուն: Բոցեղէն աչքին փոշի կարելի չէ փչել մինչեւ իսկ մեր հանրային գործունեութեամբ, դիրքով կամ պաշտօնով, որքան ատեն որ ամբարտաւանութիւնը, եսասիրութիւնը, ունայնամտութիւնը մաս կը կազմեն մեր բնաւորութեան: Սուրբ Աւագանէն մեր մկրտուած ըլլալն անգամ բաւական չէ փրկուելու, եթէ մկրտուած չենք Սուրբ Զոգիով: *«Ոչ թէ ինծի Տէր, Տէր կանչողը պիտի մտնէ երկինքի արքայութիւնը այլ Զօրս կամքը կատարողները»* կ'ըսէ Յիսուս:

Այս չորրորդ պատգամի վերջաւորութեան իր խօսքը կ'ուղղէ այս անգամ եկեղեցիին հաւատարիմ մնացողներուն՝ *«Սակայն ձեզի կ'ըսեմ որ կը գտնուիք Թիւատիրի մէջ ու չէք ընդունած վերեւի վարդապետութիւնը եւ չէք ճանչցած այն ինչ որ պետք էր կոչել Սատանայի խորունկ գաղտնիքները: Ձեր վրայ նոր ծանրութիւն պիտի չդնեմ, այլ ինչ որ ունիք լաւ պահեցէք՝ մինչեւ ես գամ»:*

Տեղւոյն աղանդաւորները իրենց ուսուցումները «*խորին գաղտնիքներ*» կը կոչէին: Յիսուս զանոնք Սատանայի սաղրանքները կը նկատէր: Անոնք կ'ուզէին համոզել իրենց հետեւորդները թէ իրենք տէր են խոր թափանցումներու եւ աստուածային խորհուրդներու, քան իրենց հոգեւոր առաջնորդները, ինչպէս կ'ընեն մերօրեայ Եհովայի վկաները, յաւակնելով որ գիտութիւնն ունին Ս. Գիրքին եւ Աստուծոյ ծրագիրներուն:

«Չոր Ունիք, Պահեցէք Մինչեւ Գամ»

Յիսուս այս յորդորը կուտայ քաղաքի հաւատացեալներուն որ ամուր մնան իրենց քրիստոնէական մաքուր դիրքին վրայ: Սոյն խօսքը նոյնութեամբ պէտք է ուղղուի նաեւ Հայ Եկեղեցւոյ բոլոր հաւատացեալներուն որ տէր ըլլան իրենց ունեցածին, պահելով զանոնք սրբութեամբ, գուրգուրանքով եւ խանդով: Արդ, ի՞նչ ունի Հայ Եկեղեցին որոնց համար Զրիստոս կ'ըսէ «*պահեցէք ձեր ունեցածը*»: Յաճախ կը փորձուինք երեւոյթները պահել որոնք խորքին մէջ չեն կազմեր Հայ Եկեղեցին իրական ունեցածը, եւ կը մոռնանք անոր իսկական հարստութիւնը:

Որո՞նք են մեր պահելիքները: Առաջին առիթով պիտի ըսենք *լայնամտութիւնը*՝ Հայ Եկեղեցւոյ թոյլատու ոգին: Լաւ է եթէ այդ կը նշանակէ նեղմտութեան ճիշդ հակառակը որ գովելի հոգեվիճակ մը չէ: Ընդունելի չէ որ լայնամտութիւնը դառնայ մակերեսային եւ ծանծաղ, մինչեւ իսկ կորսնցնելով հիմնական սկզբունքը: Օրինակ, ներելի կը նկատեն անհաւատներն անգամ դեր ստանձնելու եկեղեցական վարչութեանց մէջ: Անբնական չեն նկատեր որ ՄԵԿ նկատուած Հայ Եկեղեցին ունենայ բարձրագոյն ԵՐԿՈՒ հայրապետներ՝ «հաւասարագօր» իսկ նկատուելով, ու տակաւին կը յեղ- յեղեն որ ՄԵԿ է Հայ Եկեղեցին:

Հանդուրժելի կը նկատեն յանուն լայնամտութեան որ աշխարհիկ դրութիւններ կազմուին Հայ Եկեղեցւոյ վրայ, եւ եկեղեցին շարունակէ սնուցանել զանոնք նիւթապէս: Նաեւ եկեղեցւոյ անդամներէն շատերը ունենալով հանդերձ իրենց յատուկ հաւատալիքները՝ կարողանան սանձարցակ մնալ Հայ Եկեղեցւոյ պաշտօններուն վրայ՝ նոյնիսկ ըլլալով անհատներ որոնք Ս. Հաղորդութիւն անգամ առնել կը զլանան: Նման լայնամտութիւն հարկաւ պիտի տկարացնէր Հայ Եկեղեցին:

Հայ Եկեղեցւոյ ճիշդ Լայնամտութիւնը

Այս բոլորին պատասխանը Ս. Ներսէս Շնորհալի Հայրապետ իսկական լայնամտութեամբ կուտայ մեզի մեջտեղէն վերացնելով ամէն տգեղ պայքար Հայ, Յոյն, Լատին եկեղեցիներուն միջեւ որ դրսեւորուած մնաց դարեր շարունակ: Շնորհալիի մտքէն երբեք չէր անցներ որ եկեղեցիներու միութիւնը *«մէկ եկեղեցիին միւսին ենթարկուիլը»* պիտի ըլլար: Կ'ընդունէր մինչեւ իսկ միութեան սիրոյն կարգ մը զիջողութիւններ ընել, բայց այդ միակողմանի պիտի չըլլար: Հայրապետը կը պահանջէր որ մէկ եկեղեցին միւսին վրայ գերիշխանութիւն չպահանջէր, այլ ամենքը միեւնոյն Երկնաւոր Գլուխին հետ միացած անդամներ նկատուին:

Յաջորդ յատկանիշը հաւանաբար պիտի ըլլար Հայ Եկեղեցւոյ *ժողովրդավար* ոգին, թէ ժողովուրդը պետք չէ անտեսուի եկեղեցական գործերուն մէջ: Այս բառը հակադրուած է մենատիրութեան կամ կղերապետութեան: Ժողովրդավարութիւնը գովելի է եւ ընդունելի, օգտակար եւ առաքելական, երբ Առաքեալներ *«հրաւիրեցին հաւատացեալներու բազմութիւնը, եւ իրենց վստահութիւնը վայելող եօթը եղբայրներ ընտրեցին, զորս վերակացու կարգեցին»* (Գործք. 6:1-4):

Նոյն ոգին Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչէն սկսեալ եկեղեցական ժողովներու գումարումներով ժողովուրդի խաւերէն անձինք հրաւիրեցին մաս կազմելու Հայ Եկեղեցւոյ կեանքին: Աւետարանէն մեզի եկող այդ նոյն ոգին ժողովական կեանքով իրականացաւ մեր մէջ մինչեւ 19-րդ դար, երբ արեւելեան ու արեւմտեան զանգուածներուն համար Հայ Եկեղեցւոյ յատուկ *Պոլոժենիան*, արեւելահայ, եւ *Ազգային Սահմանադրութիւնը*, արեւմտահայ, մարմնաւորուեցան: Թէեւ երկուքն ալ այսօր պաշտօնապէս ի գօրու չեն, բայց ոգին կը շարունակուի «աշխարհականներու» օրինական եւ համեմատական մասնակցութեամբ:

Սակայն, այդ ժողովրդավար ոգին կարգ մը տեղեր այսօր այլասերած է: Օրինակ, Կաթողիկոսութեան մը յատուկ *Կանոնադրութեան* մէջ իրաւասութիւն կը տրուի *«Ազգային եկեղեցական պատասխանատու մարմիններու»*, որոնք կը բաղկանան մեծամասնութեամբ աշխարհականներէ, որ «գրաւոր դիմումով» փոխեն հաւատացեալներու հոգեւոր

հպատակությունը եւ հոգեւոր կեդրոնը: Այս շուտով ճամբան կը բանար ազգային եկեղեցական մարմիններուն վաղը, միւս օր, ուրիշ գրաւոր դիմումով մինչեւ իսկ Հայ Եկեղեցւոյ շրջանակէն դուրս ուրիշ հոգեւոր իշխանութեանց ենթակելու իրենց թեմը: Սա ժողովրդավարութիւն չէ, այլ՝ բռնատիրութիւն կամ մենատիրութիւն, որ կը պատահի նոյնիսկ մեր օրերուն:

Կարգ մը իրաւունքներ անփոխանցելի են, ինչպէս կրօնքը որուն կը հետեւի մէկը, եւ հոգեւոր իշխանութիւնը որուն կը հպատակի: Ասոնք կ'որոշուին միայն ենթակային կողմէ, եւ ոչ մէկ օրէնք կամ մարմին չեն կրնար միջամտել անհատական այս իրաւանց սահմաններուն մէջ: Ըստ մեր դատողութեան մեր Փրկչին յանձնարարութիւնները պիտի ըլլային հետեւեալները:

1. Պահեցէք այն ԼՈՅՍը որ ձեզի բերուեցաւ իմ եւ Առաքելներուն ձեռքով, ապա իմ ծառայիս եւ ձեր Լուսաւորիչ Գրիգորին միջոցաւ: Այդ Լոյսը իմ Աւետարանս է: Թող չխաւարի այդ լոյսը ձեր սիրտերէն. մնացէք Լուսաւորչականներ:
2. Պահեցէք այն ԲԱՐԵԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ ՈԳԻՆ որ մարմին առաւ ձեր Հայրապետ Ներսէս Մեծի ձեռքով, ձեր հիւանդանոցներով, որբանոցներով եւ ծերանոցներով: Շարունակեցէք ձեր բարեգործութիւնները եւ անոնց լոյսը թող ճառագայթէ մարդոց առջեւ:
3. Պահեցէք ՄՏԶԻ ՋԱՐԸ որ ձեզի տրուեցաւ իմ ծառաներու Սահակի եւ Մեսրոպի ձեռքով: Այդ կենդանի գիրերը տրուեցան ձեզի կարդալու համար իմ խօսքը՝ Աստուածաշունչ Մատեանը: Նաեւ աղօթելու եւ երգելու շարականներ գորս իմ ներշնչումով երգեցին ձեր հոգեւոր հայրերը ձեր հոգիներու եւ միտքերու լուսաւորութեան համար:
4. Պահեցէք ձեր ԵԿԵՂԵՑԻՆ իր պարգութեան եւ անարատութեան մէջ՝ իր հաւատքով, իր պատարագով եւ սրբազան խորհուրդներով:

Եզրակացութեան բերելով Յիսուս Թիւատիրի եկեղեցիին իր թելադրանքները, կ'ըսէ՝ *«Ով որ կը յաղթէ եւ կը պահէ իմ գործերս մինչեւ վերջը, անոր իշխանութիւն պիտի տամ ազգերու վրայ, պիտի հովուէ գանոնք երկաթէ գաւազանով եւ բրուտի անօթի պէս պիտի փշրէ գանոնք: Ինչպէս ես ստացայ իմ Զօրմէս, անոնց ալ պիտի տամ առաւօտեան աստղը»* (Յայտ. 2:28):

Իշխանութիւն Ազգաց Վրայ

Ուրեմն Յիսուս յարատեւողին եւ յաղթողին կը խոստանայ տալ երկու պարգեւներ, **իշխանութիւն եւ առաւօտեան աստղը**: Յայտնութեան Գիրքի վերջաւորութեան Զրիստոսի յաղթական երկրորդ գալուստը կը նկարագրուի՝ *«ազգերը դատելու եւ հովուելու համար երկաթէ գաւազանով»*, ընկերակցութեամբ *«երկինքի բանակներուն սպիտակ ձիերով՝ սպիտակ եւ մաքուր բեհեզներ հագած»* (Յայտ. 19:11-14):

Այս բոլորը կը նշանակեն որ սուրբերը, որոնք կը նահատակուին Զրիստոսի սիրոյն, մասնակից պիտի դառնան Զրիստոսի տիեզերական իշխանութեան եւ դատաստանին: Երկաթէ գաւազանը կը նշանակէ ուժեղ կերպով որ ոչ մէկ գայլ կամ գազան չհամարձակի յարձակիլ Իր հօտին վրայ: Իսկ բրուտներու պէս փշրելը ակնարկութիւն է տանտիրոջ գործողութեան գատելով պիտանին եւ անպիտանը, նման Յիսուսի որ պիտի ապրեցնէ իրեն հաւատարիմ մնացողներն ու փճացնէ ուրացողները:

Առաւօտեան Աստղը

Իսկ Առաւօտեան Աստղի տուուչութիւնը կը նշանակէ թէ յաղթողը պիտի փայլի երկինքի ամենէն պայծառ աստղին պէս, այսինքն յաղթական սուրբերուն աստեղային տեւականութեան նման փայլուն անմահութիւն պիտի շնորհուի: Այս կրնայ ակնարկութիւն եւ հակադրութիւն նկատուիլ Յոյն դիցաբանութեան հերոսներուն՝ Զերակլէսի, Բեսէոսի որոնք աստղերու եւ կամ համաստեղութեան փոխուեցան իրենց մահէն ետք՝ իրենց սխրագործութիւններուն համար: Սակայն Յիսուս ըսել կ'ուզէ թէ մինչեւ վերջ հաւատարիմ մնացողներն են յաղթողները, որոնք պիտի արժանանան անմահութեան, եթէ նոյնիսկ երկրի վրայ ապրած ըլլան իբրեւ ամենէն սովորական մահկանացուներ:

ԳԼՈՒԽ 2

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՊԱՏԳԱՄ

(Յայտնություն 3:1-6)

ՈՒՂՈՒՄԸ ՍԱՐԴԻԿԵԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

**«ՈՂՋ ԱՆՈՒՆ ՈՒՆԻՍ ԲԱՅՑ ՄԵՈՒԾ ԵՍ ԱՐԹՆՅԻՐ ԵՒ
ԶՕՐԱՑՈՒՐ ՄՆԱՅԵԱԼ ԿԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԴ»**

Սարդիկեի Եկեղեցին

Յայտնության Գիրքի երրորդ գլուխով կը սկսի հինգերորդ նամակը ուղղեալ ՍԱՐԴԻԿԵԻ ԵԿԵՂԵՑՈՅ քրիստոնեաներուն: Սարդիկէ ուրիշ կարեւոր քաղաք մըն է Եգէականի շրջանին մէջ, Թիւատիրէն շուրջ 45 մղոն դէպի հարաւ, եւ Իզմիրէն 35 մղոն դէպի արեւելք: Եղած է մայրաքաղաքը Լիդիական հին թագաւորութեան որ վերջ գտաւ Կրեստով: Սարդիկէ եւս ծանօթ էր իբրեւ կեդրոն կայսերապաշտութեան: Զրիստոսէ առաջ 17 թուականին զօրաւոր երկրաշարժ մը քարուքանդ ըրաւ զայն, բայց վերաշինուեցաւ Տիբերիոս կայսեր կողմէ, աւելի արծարծելով քաղաքացիներու կայսերապաշտութիւնը:

Նամակին սկիզբը Զրիստոս ներկայացուած է իբրեւ մէկը *«Որ ունի Եօթը հոգիները եւ Եօթը աստղերը»*: Յիսուս պիտի խօսեր Հոգիէն պարպուած այս մարդոց որոնց մէջ պակասած էր Զրիստոսի փառքն ու պայծառութիւնը: Եօթը հոգիները կը խորհրդանշեն Ս. Հոգիի Եօթը շնորհները, եւ այդ պատճառով նամակը կ'ուղղուի քայքայման եզրին հասած այդ եկեղեցիին ցոյց տալու Զրիստոսով ամբողջականութիւնն ու կատարելութիւնը: Նոյն թելադրանքը ունին Եօթը Աստղերը որոնք պիտի յիշեցնէին իր փայլը եւ պայծառութիւնը կորսնցուցած Սարդիկէի եկեղեցիին, եւ թէ վերականգնումի եւ վերստին լուսաւորութեան համար պէտք էին դիմել Տէր Յիսուս Զրիստոսի: Նամակը կը սկսի խիստ ազդարարութեամբ՝ *«Գիտեմ գործերդ: Ապրողի անունն ունիս*

բայց մեռած ես: Արթուն եղիր եւ զօրացուր մնացեալները որոնք եւս դատապարտուած են մահուան, եթէ կացութիւնը շարունակէ այս ընթացքով, քանզի քու գործերդ Աստուծոյ առջեւ կատարեալ չգտայ»:

Արտաքին երեւոյթը յաճախ կը խաբէ, քանի Սարգիկէի եկեղեցին կենսունակ կը թուէր, բարգաւաճ եւ հարուստ, բարեպաշտ ու բարեգործ: Չայն տեսնողները ճշմարիտ եկեղեցի կը նկատէին, սակայն Աստուած երեւոյթէն չի խաբուիր գիտնալով անհատներու ներաշխարհը, հաւատքը եւ անոնց շարժառիթները: Ուստի իր թափանցող աչքերով Յիսուս տեսաւ թէ հակառակ երեւութեական կենսունակութեան, այս եկեղեցին ներքնապէս մեռած էր, կ'ըսէ Յիսուս, *«որովհետեւ գործերդ կատարեալ չգտայ Աստուծոյ առջեւ»:* Յիսուսի փնռած կատարելութիւնը կը կայանայ ամէն բան ուղիղ սրտով, կատարեալ հաւատքով, եւ շիտակ թելադրութեամբ կատարելուն մէջ, եւ ոչ թէ ամէն բան անթերի կատարելու բծախնդրութեան մէջ:

Աստուծոյ փնտռածը այն չէ թէ ի՞նչ կ'ընես, այլ ինչո՞ւ կ'ընես. ընելիք գործիդ նպատակը ի՞նչ է, ի՞նչ ոգիէ թելադրուած կամ ի՞նչ ներքին հոգեկան շարժառիթներով կ'ընես: Եսայի Մարգարէն ըսած է թէ *«Այս ժողովուրդը միայն շրթունքով կը պաշտէ զիս, եւ իրենց սիրտերը հեռացած են ինձմէ»:* Սարգիկէի եկեղեցին ալ հաւանաբար բարեպաշտ ձեւերը կը պահէր, եւ սակայն զուրկ էին անոր զօրութենէն: Կենդանի եկեղեցիին անունը ունէր, բայց մահ կար մարդոց մէջ եւ ցամքած սիրոյ եւ հաւատքի զգացումը: Ընդհանուր մեռելութիւն մը կը տիրէր անոնց մէջ, բան մը կը պակսէր ժողովուրդին մէջ, նման մարդու մը որ մէջքին ունէր սուրի պատեանը՝ առանց սուրին: Նոյնպէս Սարգիկէի մէջ կրօնքին շուքը կար՝ շնորհքը չկար. գործը կար՝ սերը չկար. աղօթքը կար՝ ոգին չկար:

Յիսուս կ'ազդարարէր. *«Արթուն եղիր»* վտանգի մէջ չիյնալու համար: Նոյնը կ'ըսէ Պօղոս Առաքեալ *«ամուր մնացէք հաւատքի մէջ. ժիր եղէք, զօրացէք, ամէն ինչ ըրէք սիրով լեցուած»* (Ա. Կորն. 16:13): Իսկ Պետրոս Առաքեալ պատճառն ալ ցոյց կուտայ թէ ինչո՞ւ շարունակ արթուն եւ զգաստ պիտի ըլլանք. *«որովհետեւ ձեր ոտիսը՝ սատանան, մռնչող առիւծի պէս կը շրջի եւ կը փնտռէ թէ ով կրնայ կուլ տալ»* (Ա. Պետ. 5:8):

«Չօրացուր մնացեալները, որոնք եւս մեռնելու դատապարտուած են»: Թէեւ կենսունակ, սակայն շատ բան կորսնցուցած էր այս եկեղեցին՝ բարոյապէս մեռած էր, առանց իսպառ ուրանալու կրօնքը, ինչպէս իրեն պաշտօնական հաւատքը, թէ իսկ անոր համաձայն չէր ապրեր: Մնացած էր ձեւական պաշտամունքը, թէեւ կը կրէր քրիստոնեայ անունը, սակայն Աստուծոյ հոգին հեռացած էր իրմէ, ինչպէս կը յայտնաբերեն այսօր գրեթէ բոլոր եկեղեցիները ընդհանրապէս, եւ Հայ Եկեղեցին՝ մասնաւորաբար: Ծեսը Հայ Եկեղեցւոյ մէջ իր հոգեւոր բովանդակութեամբ կը սրբագրէ եւ կը լրացնէ ձեւականութիւնը ինքնատիպ դարձնելով զայն:

Փնահատակ

Քրիստոս Նաեւ յուսադրիչ խօսքեր ունի սրտապնդելու համար Սարգիկէի եկեղեցին անո՛նց մանաւանդ, որոնք հաւատարիմ կը մնային Քրիստոսի՝ *«Այս բոլորով միասին տալաւ ին փոքրաթիւ անուններ ունիս Սարգիկէի մէջ, որոնք չեն աղտոտուած իրենց զգեստները, ու անոնք ինծի պիտի ընկերանան սպիտակ զգեստ հագած, քանզի արժանի եղած են անոր: Ով որ յաղթական կեանք կ'ապրի, այսպէս ճերմակ պիտի հագուի, եւ անոր անունը պիտի չջնջեմ կեանքի գիրքէն, այլ պիտի յայտարարեմ անոր անունը Հօրս եւ իր հրեշտակներուն առջեւ»:*

Սպիտակը խորհրդանշան է մաքրութեան եւ սրբութեան: Կեանքի ապականութիւններէն անցնելով եւ հոգեւոր պայքարին մէջէն յաղթական դուրս եկողը պիտի արժանանայ արդարներու բաժինին: Ինչպէս որ հարազատ հաւատացեալները խոստովանած են Տիրոջ անունը թէ՛ խաղաղութեան եւ թէ՛ հալածանքի ատեն, այնպէս ալ Տէրը պիտի խոստովանի զանոնք Հօրը եւ երկնքի հրեշտակներուն առջեւ, ըսելով՝ *«Ահաւասիկ մանկունք իմ, զորս տուիր ինծի ով Հայր»:* Որքա՛ն մեծ պիտի ըլլայ այս պատիւը եւ վարձատրութիւնը հարազատ ու հաւատարիմ քրիստոնեայի մը համար:

Մեր Մեկնաբանութիւնը

Հակառակ այս բոլորին սակայն, ինչպէս Սարգիկէի եկեղեցիին համար, այնպէս ալ մեր պարագային, կացութիւնը բոլորովին յուսահատական չէ եւ ամէն բան չէ կորսուած, որովհետեւ որքան ալ տմարդի եղած ըլլանք, դեռ բան մը

մնացած պիտի ըլլայ մեր գործէն: Որքան ալ մերկացած ըլլանք մեր շնորհներէն, դեռ բան մը մնացած կ'ըլլայ մեր կրօնքէն: Իբրեւ վերջին միջոց, Զրիստոս կ'ըսէ, արծարծել ու զօրացնել մնացածները: Ան կը յաւելու՝ «Արդ, յիշէ ինչ որ ստացար ու լսեցիր. պահէ զանոնք ու ապաշխարէ: Եթէ չգգաստանաս՝ պիտի գամ գողի մը պէս ու դուն պիտի չգիտնաս իմ գալուստիս ժամանակը»:

Սարդիկեցիները պարտաւոր էին յիշել այն բոլորը գոր լսած եւ ընդունած էին, եւ հոգեւոր այդ ճշմարտութիւնները շուտով մոռնալ կը յիշեցնէ Սերմնացանին առակը, ուր Աստուծոյ խօսքը ճամբուն վրայ ինկան կամ լեռնելու արանքը եւ կեր եղան թռչուններուն, արմատ անգամ բռնելու առիթ չունեցան: Յիշելը մարդկային ամենէն ցանկալի կարողութիւններէն մին է՝ միտքով եւ հոգիով հարուստ մնալու համար: Իսկ հոգեւոր կեանքի մէջ նախապայման է կանգուն եւ կենդանի մնալու համար:

Որպէսզի չկորսնցնենք ամէն բան ու չկորսուինք իսպառ, Զրիստոս կը պահանջէ որ իր պատգամները գործադրուին մեր կեանքին մէջ գողը տուն չմտած: Կիրարկելով այս պատկերը մեր հոգեւոր կեանքին մէջ, չգրկուինք խաղաղութենէ, եւ մեր ճամբան տեսնելու կարողութենէ, փորձութեանց դիմադրելու զօրութենէն եւ աղօթելու տրամադրութենէն, այլապէս կորսնցուցած ենք մեր հոգեւոր կապը Աստուծոյ հետ: Այս բոլորին դարմանը վերադարձն է՝ ապաշխարել եւ շարունակ արթուն մնալ, յիշել մեր նախկին լսածներն ու սորվածները եւ վերստին գործադրութեան դնել զանոնք:

Յայ Եկեղեցւոյ Պարագային

Մասնաւորելով մեր խօսքը մեզի, հարցնենք թէ մկրտուածներս ու պսակուածներս Ս. Եկեղեցւոյ շնորհներով, մեզմէ քանի՞ հոգիի գործերը կատարեալ են Աստուծոյ առջեւ: Ո՞վ կրնայ ձեռքը խղճին դրած ըսել որ պիտի չամբնայ Տիրոջ արդար դատաստանին առջեւ: Քանի՞ հոգի կրնայ ըսել ինքզինք առանց խաբելու թէ ինք ազատ է նախանձէ, ատելութենէ իր ազգին եւ եկեղեցիին մաս կազմող անդամներուն նկատմամբ: Աստուած կը տեսնէ մեր մտածումները եւ զգացումները, մեր ծածուկ գործերը եւ հանրութենէ հեռու մեր խօսքերը, եւ վերջապէս՝ մեզի միայն յայտնի մեր ներաշխարհը:

ԳԼՈՒԽ Է

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՊԱՏԳԱՄ ՖԻԼԱՏԵԼՖԻՈՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆ (Յայտնություն 3: 7-13)

**«ՈՐՈՎՅԵՏԵՐ ԴՈՒՆ ՊԱՅԵՑԻՐ ՀԱՄԲԵՐՈՒԹԵԱՆ
ՊԱՏՈՒԻՐԱՆՍ, ԵՍ ԱԼ ՔԵՉ ՊԻՏԻ ՊԱՅԵՄ ԱՅՆ
ՓՈՐՁՈՒԹԵԱՆ ԺԱՄԻՆ ՈՐ ՊԻՏԻ ԳԱՅ ԱՄԲՈՂՋ
ԱՇԽԱՐՀԻ ՎՐԱՅ»**

Քաղաքը

Յայտնության Գիրքի վերջընթեր նամակը ուղղուած է **Ֆիլատելֆիոյ Եկեղեցիին**: Այս յատուկ անունին գրաբար ուղղագրութիւնը պահած են մեր Թարգմանիչ Վարդապետները, եւ այդ անունը վերելի հինգ միւս քաղաքներէն աւելի նորն է ու նուազ նշանաւորը: 30 մղոն Սարդիկէէն, հարաւ եւ մօտ 75 մղոն արեւելք՝ Իզմիրէն: Ատենին գինիի արտադրութեան կեդրոն եղած է եւ այդ պատճառաւ ալ գլխաւոր աստուածը Դիոնիսիոս եղած է, որ կը նոյնանայ Բագոսի հետ, իբրեւ գինիի եւ գինարբուքի աստուած: Ֆիլատելֆիա եւս Ն.Ք. 17 թուին երկրաշարժի հետեւանքով բոլորովին քանդուեցաւ Սարդիկէի նման, բայց վերաշինուեցաւ Տիբերիոս Կայսեր կողմէ:

Երախտագետ քաղաքացիներ ի պատիւ իրենց բարերարին գայն կոչեցին *Նէօ-Կեսարիա*, նոր կայսերական քաղաք, բայց երկար չմնաց անունը, եւ մարդիկ վերադարձան իր նախկին անունին: Ներկայիս քաղաքը կը կոչուի *Ալաշէհիր*, Մանիսայի շրջանին մէջ:

Քաղաքին անունը կուգայ իր հիմնադիր Պերգամոյի Ատտալիոս-Ֆիլատելֆոս թագաւորի մականունէն (Ն.Ք. 2-րդ դար), որ կը նշանակէ *Եղբայրասէր*: Երջանիկ գուգադիպութեամբ մը քաղաքին անունը եւ անոր մէջ հաստատուած Եկեղեցիի ոգին իրարու հետ նոյնացած են, որովհետեւ Զրիս-

տոս գովեստ եւ քաջալերանք ունի անոնց նկատմամբ՝ որպէս եղբայրասէր եկեղեցի մը: Ասոր եւ նախորդ երկուքին՝ Իգմիրի եւ Թիւատիրի եկեղեցիներուն միջեւ ոգիի նմանութիւններ կան, եւ հետեւաբար երեքին նամակներն ալ զիրար կը յիշեցնեն:

Քրիստոս՝ Սուրբն ու Ճշմարիտը

Նամակին սկիզբը Քրիստոս կը ներկայացուի իբրեւ *«Սուրբը եւ Ճշմարիտը, որ ունի Դաւիթի փականքները, կը բանայ՝ եւ ոչ ոք կրնայ փակել. կը փակէ՝ եւ ոչ ոք կրնայ բանալ»*: Յատկանշական է որ այս կերպ ներկայացումը կը պակսի առաջին գլուխի տեսիլքին մէջ, ուր Քրիստոս պատկերացուած է զանազան հանգամանքներով:

ՍՈՒՐԲ ԵՎ ՃՇՄԱՐԻՏ մակդիրները առհասարակ գործածուած են Աստուծոյ համար: Ասոնց կիրարկութիւնը նաեւ Քրիստոսի համար կը հաստատէ այն ճշմարտութիւնը թէ Նոյն է Ան Զօր Աստուծոյ հետ, զոր ուրացած են պատմութեան մէջ բազմաթիւ աղանդաւորներ, եւ մեր օրերուն Եհովայի վկաները: Երկու մակդիրները անբաժան են իրարմէ, քանի «Սուրբ»ը միշտ եւ անպատճառ ճշմարիտ միայն կրնայ ըլլալ, եւ «Ճշմարիտն» ալ՝ միշտ Սուրբ:

Սրբութիւնը Աստուծոյ գերազանց, անխառն, զուտ եւ մաքուր էութեան յատկանիշն է: Իսկ ճշմարտութիւնը՝ անոր ստոյգ, բացայայտ ու յաւիտենական գոյութեան ստորոգելին է: Իր խօսքերն ու պատգամները ուղիղ եւ ճշմարիտ միայն կրնան ըլլալ:

Դաւիթի Փականքները

«Որ ունի Դաւիթի փականքները»: Այս եւ յաջորդ խօսքը մէջբերուած են Եսայի Մարգարէութենէն (22:22), ուր Դաւիթին արքայութեան բանալին կը տրուի՝ խորհրդանշիչը իշխանութեան եւ հեղինակութեան, ինչպէս Յիսուս ինք իր մասին ըսած էր թէ *«Երկինքի եւ երկրի վրայ եղած ամբողջ իշխանութիւնը ինծի տրուեցաւ»* (Մատթ. 28:18): Երկինքի դռները մարդոց առջեւ բանալու կամ գոցելու իշխանութիւնը ի՞ր ձեռքն է, եւ միայն ի՞նք կրնայ բանալ զանոնք իր շնորհներով արդարացած ու սրբացած հոգիներուն առջեւ: Ինք

նաեւ կը գոցէ այդ դռները ամբարիշտներու եւ ուրացողներու առջեւ: Զրիստոսի այդ իշխանութիւնը քմահաճ կամ մենատիրական չէ, ինչպէս կ'ըլլան մարդկային իշխանութիւնները առհասարակ, որոնց մէջ պակասած է Աստուծոյ ներկայութիւնը կամ հեղինակութիւնը որոնք սուրբ եւ ճշմարիտ են, անաչառ եւ արդար:

Ֆիլատելֆիոյ յատուկ սոյն պատգամը կը կրէ սրտապնդիչ սա գնահատականը, թէ *«Գիտեմ գործերդ: Տէ՛ս, առջեւդ բաց դուռ մը ձգած եմ գոր ո՛չ որ կրնայ փակել: Թէեւ ուժդ փոքր է, բայց պահեցիր իմ խօսքերս եւ չուրացար անունս»*: Թէեւ փոքր աշխարհի չափանիշով, այս քաղաքը մեծ էր Աստուծոյ չափանիշով: Ան ուներ պատուիրանապահութեան եւ հաւատարմութեան շնորհները, եւ հետեւաբար Երկինքի Դռները որոնց բանալին Զրիստոսի քովն են, բաց թողած է իրենց համար, եւ երբ որ գան ազատաբար պիտի կարենան մտնել, որովհետեւ երկրաւոր եկեղեցի եղած ատեն հաւատարիմ ու յաղթական դուրս եկաւ իր պայքարէն գոր Յիսուս արժանի նկատեց մաս կազմելու երկնաւոր ու յաղթական եկեղեցիին:

Պատուիրանապահներու առջեւ բաց դուռը ծանրօրէն փակ պիտի մնայ կարծր սիրտերուն առջեւ, որոնք հոգիի աչքերը գոց պահելով պիտի զրկուին շնորհներէն, քանզի իրենց կեանքի օրերը ծուլութեամբ եւ անտարբերութեամբ անցուցած են: Անոնց *«բաց մեզ, Տէ՛ր»* աղաչանքը անլսելի կը մնայ վատնած ըլլալով երկրային կեանքի սքանչելի պատեհութիւնները: Աւելին՝ անօրէններն ալ *«արտաքին խաւարը»* պիտի ժառանգեն:

Յիսուս կ'ազդարարէ՝ *«Տէ՛ս, այդ Սատանայի ժողովարանը որոնք կը պնդեն թէ հրեայ են, բայց չեն: Հետեւաբար սուտ կը խօսին եւ այնպէս մը պիտի տնօրինեմ որ գան ու երկրպագեն քու ոտքերուդ առջեւ, եւ սորվին թէ ես քեզ սիրեցի»*: Այստեղ խստապարանոց հրեաները մերժած էին զԶրիստոս իբրեւ խոստացեալ Մեսիան՝ պնդելով որ իրենք էին Աստուծոյ ընտրեալը, ինչպէս ըսած էին Չմիւռնիոյ մէջ (Յայտ. 2:9): Յիսուս գանոնք կը կոչէ *«Սատանայի ժողով»*: Յիսուս առիթ մը եւս կուտայ անոնց գալու եւ երկրպագելու որ կը նշանակէ թէ ի վերջոյ պիտի խոստովանին թէ արդարեւ եկեղեցին է Աստուծոյ ժողովուրդը եւ ո՛չ իրենք:

Գերագոյն երջանկութիւնը եւ մեծագոյն մենաշնորհը զոր անհատներ եւ եկեղեցիներ կրնան վայելել՝ Աստուծոյ իրենց հանդէպ ունեցած սէրն է: Ասոր կը յաջորդէ կեդրոնական պատգամը, ըսելով՝ *«Որովհետեւ պահեցիր համբերութեան վերաբերեալ պատուիրանս ես ալ քեզ պիտի պահեմ փորձութեան եւ փորձանքի ժամին որ պիտի գայ ամբողջ աշխարհի վրայ փորձելու համար բոլոր երկրի բնակիչները»*:

Փորձութեան ժամը եւ Հայ Եկեղեցին

«Փորձութեան ժամը» միայն մեր Փրկչի երկրորդ գալստեան հետ կապուած տագնապներն ու նեղութիւնները չեն, այլ նաեւ ակնարկութիւնն է եկեղեցիի պատմութեան բոլոր տագնապներուն, եւ նոյնսկ ամէն հաւատացեալի կեանքի վճռական պահերուն: Խօսքը մասնաւորելով Հայ Եկեղեցիի պատմութեան կը յիշենք Վարդանանց շրջանը որ մեր վրայ եկաւ *«փորձելու համար մեր երկրի բնակիչները»*: Չոհեր տուինք, եղան նաեւ ուրացողներ, բայց որովհետեւ մեծագոյն զանգուածը համբերութեամբ տոկաց եւ դիմացաւ այդ փորձութեան, Աստուած պահեց մեզ գալիք դարերուն համար:

Երբ եօթներորդ դարուն Արաբիոյ անապատներէն արաբներ ողողեցին Միջին Արեւելքը եւ հիւսիսային Ափրիկէն, քրիստոնէութիւնն ու Հայ Եկեղեցին ապրեցան իրենց մեծագոյն *«փորձութեան ժամը»*: Հազար հազարներ կոտորուեցան ըստ մեր ժամանակակից հայ պատմիչներուն, շատեր ուրացան իրենց կրօնքը եւ սակայն հաւատարիմները համբերութեամբ վերապրեցան: Ապացոյցը մեր յետագայ դարերուն եւ մինչեւ այսօր գոյութիւնն է իբրեւ ազգ եւ եկեղեցի: Այդ *«ժամերը»* կրկնուեցան դարերու ընթացքին, ու կեղծերը մէկ կողմ նետուեցան իբրեւ անպետ տարր, եւ մնացեալներուն վրայ *«մին առջի եւ միւսն թողցի»* աւետարանական պատգամը կիրարկուեցաւ: Մեր կեանքի ընթացքին արդեօ՞ք նոյնը կը պատահի: Մեր պատմութիւնը կը վկայէ արդարեւ:

Նոյն այդ փորձութեան ժամը մեր ժամանակներուն եւս ու մեր աչքերուն առջեւ կը ցցուի իբրեւ անհաւատութեան եւ նիւթապաշտութեան կրակ, որ կը պայթի աշխարհի գլխուն: Ասոնց կ'ընկերանան հարստութեան եւ յղփանքի սպառիչ

կրակները, ապա՝ անիշխանութեան, մարդկային ազատութեան կապտումի ոճիրները, իրական հրդեհի մը վերածելով *«փորձութեան ժամը»*:

Այսօր եկեղեցիին պահուելու եւ չպահուելու հարցն է խնդրոյ առարկան, քանի որ անհատներս ապրելու սահմանուած ենք այս համատարած հրդեհներուն մէջ: Թէեւ քրիստոս կը խոստանայ տալ «պահելու» շնորհը փորձութեան ժամին, բայց այդ պիտի ըլլայ իբրեւ վարձքը անցեալ հաւատարմութեան:

Աստուծոյ Ընտրեալը՝ Քրիստոսի Եկեղեցին

Քրիստոսի համար իսկական Նոր Իսրայելը Աստուծոյ ընտրեալ ժողովուրդն է, այսինքն՝ եկեղեցին, հաստատում մը որ սկիզբէն եկեղեցւոյ հիմնադիրներէն կուգայ: Պօղոս Առաքեալ քրիստոնեաները Աբրահամի հոգեւոր սերունդ կը կոչէ, եւ ո՛չ թէ հրեայ անուն կրողները (Գաղ. 3:7-9): *«Ունեցողին պիտի տրուի անելիով, չունեցողէն իր կարծեցեալ ունեցածն ալ պիտի առնուի»*: Ունեցողը ա՛յն է որ իրեն տրուածը, ներառեալ փորձութեան ժամը, օգտագործած է եւ ունեւոր դարձած է, իսկ չունեցողը, իրեն տրուած պատեհութիւններէն ոչինչ չափած է, ուստի կորսնցուցած է ամէն բան, նաեւ իր անձը նոյնիսկ:

Աւետարանը մեր աչքին առջեւ մեր Փրկչին կենդանի օրինակը դրած է, որուն փորձութեան ժամը միայն իր քառասնօրեայ փորձութիւնը չեղաւ, այլ մանաւանդ իր Գեթսեմանին եւ Գողգոթան, որոնց հնազանդեցաւ մեռնելու աստիճան: Անոր համար Աստուած զինք բարձրացուց, եւ շնորհեց Անուն մը որ վեր է ամէն անունէ: Չինք **ՏԵՐ** կոչեց (Փիլ. 2:8): Անոնք որոնք կը պահեն Աւետարանի պատգամները խաղաղութեան ժամանակ, պիտի պահուին փորձութեան եւ խռովութեան ժամերուն: Ֆիլատելֆիոյ եկեղեցիին Յիսուս սա վերջին պատգամը կուտայ իբր եզրակացութիւն. *«Ահա շուտով կուգամ. ունեցածդ ամուր բռնէ որպէսզի պսակդ ոչ ոք առնէ: Ով որ կը յաղթէ զայն սիւնը պիտի ընեմ Աստուծոյս տաճարին, որմէ այլեւս երբեք դուրս պիտի չգայ, եւ անոր վրայ պիտի գրեմ իմ Աստուծոյս անունը եւ Անոր քաղաքին՝ Նոր Երուսաղէմի անունը»*:

«Ահա Շուտով Կուգամ»

Այս խօսքը նախ քաջալերութիւն մըն է փորձութեան ենթարկուածներուն որոնք համբերութեամբ կը տոկան եւ յաղթական դուրս կուգան նեղութիւններուն մէջէն: Նոյն խօսքը նաեւ ազդարարութիւն մըն է երերացողին, վարանումի մատնուածին, որպէսզի հաւաքէ ինքզինք, ձեռք առնէ արիութեան սուրը՝ դիմակալելու համար փորձութեան ժամը: «Տէր եղի՛ր ունեցածի՛դ» խօսքով Զրիստոս կը պատգամէ ամուր բռնել հաւատքը, ճշմարտութիւնը, սերն ու եռանդը: Ասոնք են հաւատացեալին ամենէն թանկագին ունեցածները՝ իր իսկական հարստութիւնը:

Ուրեմն Զրիստոս պիտի գայ ազատագրելու փորձութեանց ենթարկուածները, վարձատրելու հաւատարիմները, նաեւ պատժելու ուրացողները: Տէրը յաղթողներուն կը խոստանայ փառաւոր վարձատրութիւն, վերածելով գաւոնք իր տաճարի սիւներուն: Այդպիսիները միայն սիւներն են Աստուծոյ տաճարի հարազատ պաշտամունքին: Ասոնք իրենց տեղերէն երբեք պիտի չշարժին ինչպէս շարժած են կայսրերու եւ պետական անձանց ի պատիւ շինուած սիւներն ու կոթողները:

Յաղթողին վրայ ԵՐԵՔ անուն պիտի գրուի, նախ ԱՍՏՈՒԾՈՅ անունը, որ կը նշանակէ թէ ենթական Ասոր կը պատկանի իբրեւ որդեգիր զաւակը: Յետոյ ՆՈՐ ԵՐՈՒՄԱՂԷՄ անունը, թէ ինք երկնաքաղաքացի է այլեւս: Երրորդ՝ ՅԻՍՈՒՄԻ ՆՈՐ ԱՆՈՒՆԸ, թէ հաւատացեալը կապուած պիտի մնայ Յիսուսի ընդմիշտ՝ մաս կազմելով Աստուծոյ մեծ ընտանիքին՝ Սուրբ Եկեղեցիին՝ երկրի վրայ եւ երկինքի մէջ:

ԳԼՈՒԽ Ը

ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՊԱՏԳԱՍ ԼԱՌՈՂԻԿԵԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ (Յայտնութիւն 3:14-22)

«ԱՅԱՒԱՍԻԿ ԴՐԱՆ ԱՌՋԵՒ ԿԵՑԱԾ ԿԸ ԲԱԽԵՄ. ԵԹԷ ՄԷԿԸ
ԼՍԷ ԶԱՅՆՍ ԵՒ ԲԱՆԱՅ ԴՈՒՌԸ, ՆԵՐՍ ԿԸ ՄՏՆԵՄ ԵՒ ԱՆՈՐ
ՅԵՏ ԸՆԹՐԻՔ Կ'ԸՆԵՄ»

Լաւոդիկէ

Եօթներորդ եւ վերջին նամակը ուղղուած է այն քրիստոնեայ համայնքին որ հաստատուած էր **Լաւոդիկէ** քաղաքին մէջ: Ֆիլատելֆիայէն շուրջ 40 մղոն հարաւ արեւելք կ'իյնար այս քաղաքը, եւ աւելի քան 100 մղոն Եփեսոսէն արեւելք, այսինքն Եգէականի ծովեզերքէն: Քաղաքը այսօր աւերակ է եւ ոչ շատ հեռու ներկայի *Տենիզլիէն*, զոր Անտիոքոս Բ թագաւոր վերանորոգած է զայն եւ իր կնոջ Լաւոդիկէ անունը տուած:

Յարդ յիշուած քաղաքներէն ամենէն մեծը, բարգաւաճը եւ հարուստը կը թուի ըլլալ՝ դատելով իր աւերակներէն, թատրոններէն եւ ջրուղիներէն: Քաղաքին բնակչութիւնը հելլենացած Սուրիացիներէ, Յոյներէ եւ Հռոմէացիներէ կազմուած էր, սակայն կար նաեւ հրեական մեծ ու կարեւոր գաղութ մը: Լաւոդիկէի ազդեցիկ քաղաքացիներէն մին Պոլեմոն անուն, որ եղած է Հայկական Պոնտոսի թագաւոր, այսինքն՝ Տրապիզոնի եւ շրջակայքի:

Լաւոդիկէի դրացի քաղաքերն էին Եռապոլիս եւ **Կոդոսա**, վերջինը յայտնի Պօղոս Առաքեալի գրած մէկ նամակէն, որմէ կ'իմանանք թէ Առաքեալը յատուկ հետաքրքրութիւն ցոյց տուած է դրացի քաղաքներու քրիստոնեաներուն նկատմամբ: Իր խօսքը Կոդոսացիներուն ուղղելով Պօղոս կ'ըսէ. *«Կ'ուզեմ որ գիտնաք թէ ինչպիսի ճգնութիւն ունիմ*

ծեզի եւ Լաւոդիկեցիներուն համար որոնք իմ երեսս չեն տեսած» (Կողոս. 2:1): Յայտնի կ'երեւի որ Առաքեալը անձամբ չէ գտնուած այս երկու քաղաքները: Նոյն Թուղթի վերջաւորութեան Պօղոս Առաքեալ ողջոյն կը դրկէ նաեւ իր գործակիցներէն **Եպափրասի** միջոցաւ, զոր կը ներկայացնէ իբրեւ *«Քրիստոսի ծառայ եւ ձեզմէ մէկը, որ ամէն ատեն կ'աղօթ ձեզի համար»*, վկայելով որ ան շատ աշխատութիւն ունի ձեզի համար:

Այս փոքրիկ ակնարկէն կը հետեւցուի որ ամենայն հաւանականութեամբ Եպափրասն էր շրջակայ երեք քաղաքներու շրջուն քարոզիչը: Պօղոս Առաքեալ չի մոռնար յիշելու թէ *«Մեզմէ ողջոյն տուէք Լաւոդիկիայի մէջ եղած եղբայրներուն, եւ երբ այս նամակը կարդացուի նաեւ Լաւոդիկէի եկեղեցիին մէջ, դուք ալ ձեր կարգին կարդացէք զայն»* (Կողոս. 4:15-16): Կ'երեւի թէ Առաքեալը նամակ մըն ալ Լաւոդիկեցիներուն գրած է եւ սակայն ըստ երեւոյթին կորսուած է:

Կանոնագիրքի Կանոններէն

Ներկայիս հին եկեղեցիներու Կանոնագիրքերուն մէջ կայ նաեւ *«Կանոնք Լաւոդիկէի»* կոչուած կարգապահական կանոնախումբ մը որ բաղկացած է 60 Կանոններէ: Ասոնցմէ յայտնի կ'ըլլայ որ Եկեղեցական կարեւոր ժողով մը գումարուած է Լաւոդիկէի մէջ մօտ 4-րդ դարու կեսերուն: Այդ Կանոնները անցած են նաեւ **Յայոց Կանոնագիրք**-ին մէջ 55 Կանոններով:

Շիտակ ճամբան եւ Ո՛չ Միջին ճամբան Նեղ ճամբան եւ Ո՛չ Լայն ճամբան

Նամակին սկիզբը Քրիստոս ներկայացուած է անսովոր մակդիրով մը, ուր կ'ըսուի թէ Տէրը կը հրամայէ Յովհաննէսին որ *«գրէ Լաւոդիկէի եկեղեցւոյ հրեշտակին՝ այսպէս կ'ըսէ ԱՄԵՆԸ»*: Այս արձագանգն է Եսայի Մարգարէի մէկ խօսքին (65:16), ուր ըստ Եբրայական բնագրին Աստուծոյ մասին ըսուած անունը **ԱՄԵՆ** է: Բառը հայոց մօտ թարգմանուած է **«Աստուած ճշմարիտ»**: Ինչպէս միւս նամակներուն մէջ հոս եւս Յիսուս ինքզինք կը ներկայացնէ եւ ուղղակի կը յայտարարէ այն հոգեվիճակը որուն մէջ կը գտնուի եկեղեցին, ըսելով՝ *«Գիտեմ գործերդ, ո՛չ ցուրտ ես եւ ո՛չ տաք»*:

պետք էր որ ցուրտ ըլլայիր եւ կամ տաք, բայց դուն գաղջ ես, ոչ տաք եւ ոչ ցուրտ, ուստի իմ բերանէս դուրս պիտի հանեմ քեզ»:

Մեր Մեկնաբանութիւնը

Միջին ճամբայ չկայ քրիստոնեային համար. կայ միայն շիտակ ճամբայ եւ կամ սխալ ճամբայ, լայն ճամբայ եւ նեղ ճամբայ: Ըսել կ'ուզուի թէ միջին ճամբայ չկայ կայսերապաշտութեան եւ քրիստոնէութեան միջեւ, կամ բարոյական եւ անբարոյ կեանքին միջեւ, հոգեւոր եւ աշխարհիկ կեանքի միջեւ: Հիմնական տարբերութիւնն այն է որ շիտակ ճամբան ՄԵԿ է, եւ սխալ ճամբան կրնայ հազար տեսակ ըլլալ: Նեղ ճամբայէն մէկ հոգի միայն կրնայ քալել, այսինքն՝ հոգիները իրարու ետեւ շարուած կրնան յառաջանալ իբրեւ նոյն նպատակին գացող ուղղութիւն, քալելով իրարու հետքերուն վրայէն:

Լայն ճամբան կրնաք լայնցնել ձեր ուզածին չափ իր ճիւղաւոր ուղիներով, սակայն բոլորն ալ նոյն տեղ պիտի առաջնորդեն՝ դէպի կորուստ: Քրիստոնեան մէկ ուղղութիւն ունի միայն՝ պաշտամունքի ուղին որ սերն է եւ հնազանդութիւնը հանդէպ Քրիստոսի, իր երկնաւոր Հօր, եւ Սուրբ Հոգիին՝ Միաստուածութեան եւ Ամենասուրբ Երրորդութեան յարումով: Սխալի եւ շիտակի միջեւ համաձայնութիւնը *«գաղջ»* կրօնք կը ստեղծէ որ ինքնին սիրտխառնուք կը պատճառէ: Երկու ճամբաներու իսկական յարաբերութիւնը Մատթեոսի Աւետարանի 23-րդ գլխուն մէջ կը բացատրուի ուր տրուած են բազմաթիւ պատճառներ որոնց կորիզը երկու նախադասութեան մէջ կ'ամփոփէ Յիսուս՝ *«Կ'ըսեն՝ բայց չեն գործադրեր եւ իրենց բոլոր գործերը կ'ընեն ի ցոյց մարդկան»*, ակնարկելով փարիսեցիներուն եւ դպիրներուն որոնց *«կեղծաւոր»* պիտակը փակցուց:

Արդարեւ ըսել թէ ի՞նչ է շիտակը եւ ի՞նչ է սխալը, եւ սակայն չգործադրել շիտակը մերժելով սխալը, շատ անելի ծանր մեղք է քան երկուքին տարբերութիւնը բնաւ չգիտնալը, եւ հեթանոսաբար ապրիլը: Ասոր հաւասար է հաւատալ Աստուծոյ՝ բայց չապրիլ Անոր պատուիրանին համաձայն որ

շատ անելի գէշ է քան բացայայտ անհաւատութիւնը եւ քրիստոնէական կրօնքին հանդէպ հակառակութիւնը: Երբեմն այս վերջիններէն անելի յոյս կայ քան առաջիններէն երբ յիշենք Աւետարանի միւս խօսքը՝ թէ *«Մաքսաւորներ, մեղաւորներ եւ պոռնիկներ»* անելի կարելիութիւնը ունին երկնքի արքայութիւնը մտնելու քան անոնք որոնք ցոյց կուտան իրենք զիրենք իբրեւ Աստուծոյ հաւատացող (Մատթ. 21:31-32):

Իրական Զրիստոնեան գաղջ չկրնար ըլլալ, այլ վճռական, կա՛մ պաղ ու բոլորովին անտարբեր մինչեւ իսկ մերժելով զՔրիստոս, եւ կա՛մ տաքուկ, անկեղծ ու անվերապահ վերաբերմունք ցոյց տալով Անոր եւ Իր բոլոր պահանջներուն նկատմամբ: Կան մարդիկ որոնք կը ջանան իրաւախոհութեան գալ Զրիստոսի եւ Սատանայի միջեւ, փորձելով միջին ճամբայ մը բռնել մէկ կողմէն ընդմէջ Զրիստոսի եւ միւս կողմէն աշխարհի պահանջներուն, զիջելով վերջիններուն եւ անտեսելով առաջինները, գաղջ ջուր խմելու պէս որ միայն սիրտ կը խառնէ:

Զրիստոնէութիւնը կանգուն, առոյգ եւ կենդանի պահողները Պօղոս Առաքեալի եւ *Յայտնութեան Գիրքի* հեղինակ Յովհաննէս Աւետարանիչի պէս անզիջող մարդիկ եղած են: Եթէ երեւութապէս զիջած են, պարզապէս մարդիկ Զրիստոնէական ճշմարտութեան բերելու համար ըրած են: Պօղոս Առաքեալ կ'ըսէ՝ *«Անօրէններուն հետ անօրէնի պէս եղայ, ո՛չ թէ որովհետեւ անօրէն էի, այլ՝ որպէսզի անօրէնները շահիմ, տկարներուն հետ տկարի պէս եղայ որպէս զի տկարները շահիմ. ամէնքի հետ ամէն բան եղայ, այն միտքով որ թերեւս ոմանց փրկութեան պատճառ ըլլամ»* (Ա. Կորնթ. 9:20-23):

Աւետարանն ու Մարդու Կեանքը

Կարգ մը Զրիստոնէաներ անկեղծ ճիգ կը թափեն իրենց կեանքին հետ կապելու Աւետարանը, Զրիստոսն ու Իր պատգամները, անոնց մէջ իմաստ եւ կեանք տեսնելով ու զանոնք իրենց կեանքին մաս կազմելով: Մոլեռանդութիւնը միշտ կայ այս պարագային եւ յաճախ մարդիկ կը մեղադրուին չափազանցութեան եւ անհանդուրժողութեան մեղքերով: Սակայն սահմանը Աստուծոյ չափանիշն է՝ *«Եղէք կատարեալ ինչպէս ձեր երկնաւոր Հայրը կատարեալ է»*: Այս

չափանիշին մեկ ծայրը երկրի վրայ է, իսկ միւսը՝ կը տա-
րածուի երկինքի անհունութեան մէջ: Երբ Յիսուս կը մե-
ղադրէ Լաւողիկէի եկեղեցին գաղջութեան յանցանքով, ըսել
կ'ուզէ որ այդ եկեղեցին կորսնցուցած էր բարոյականի եւ
անբարոյականի տարբերութիւնը, հոգեւոր եւ աշխարհիկ
գործերու միջեւ խտրութիւն դնելը, կորսնցուցած էր սրբու-
թեան եւ անսրբութեան միջեւ գատորոշութիւնը:

Գաղջ մարդիկ ինքզինքնին արդարացնելու համար
գեղեցիկ բառեր կը գործածեն. օրինակ, լայնմտութիւն, չա-
փաւորութիւն, հանդուրժողութիւն՝ չուզելով ուրիշները դա-
տել: Սակայն Զրիստոսի ժխտական կեցուածքը այս հոգե-
վիճակը վնասակար կը նկատէ թէ՛ ենթակային եւ թէ՛ Զրիս-
տոնեութեան նկատմամբ: Նման կեցուածք նոյնիսկ անար-
գանք է Տիրոջ հանդէպ եւ սխալ գաղափար կազմել կուտայ
մեր կրօնքին մասին աշխարհի առջեւ, թէ չարժէր լրջութեամբ
նկատի առնել զայն որքան ատեն որ սկզբունքէ եւ համո-
զումէ զուրկ են այդ տեսակ մարդիկ: Այդ մասին Յիսուս ան-
խնայ եւ խիստ բառերով մէջտեղ կը հանէ այս եկեղեցիին
տկարութիւնն ու ինքնահաւանութիւնը՝ *«Կ'ըսես դուն քեզի
ես հարուստ եմ, ես բարգաւաճ եմ, ես ոչ մէկ բանի կարօտ
եմ: Սակայն չես գիտեր թէ դուն ողորմելի, թշուառ, աղքատ,
կոյր եւ մերկ ես»*:

Լաւողիկէ փարթամ ու բարգաւաճ քաղաք մըն էր,
այո, եւ ենթադրելի է որ եկեղեցիին մէջ կային նիւթապէս
հարուստներ: Կասկած չկայ որ նիւթական հարստութիւնը
մարդուն ներքին ապահովութիւն եւ գոհունակութիւն կը
ներշնչէ, ըլլալով սակայն Զրիստոնեութեան ամենամեծ թշնա-
մին հոգեւոր կեանքի կերտումին մէջ: Յիսուս երանի կար-
դաց աղքատներուն, սգաւորներուն, հալածուողներուն, որով-
հետեւ անոնց վարձքը շատ պիտի ըլլայ երկինքի մէջ: Ընդ-
հակառակը, *«վայ»* կարդաց մեծատուներուն, յագեցածնե-
րուն եւ ծիծաղողներուն, որոնք անդենականին մէջ *«պիտի
լան եւ սգան»* (Ղուկ. 6:20-26):

Յաճախ կը պատահի որ նիւթապէս բաւարարուած
զգալը անտեսել կուտայ մարդու հոգեւոր կարիքները: Ոմանք
Ս. Գիրքի տուեալները գիտնալով եւ կամ ինչ ինչ համարները
գոց սորվելով կը կարծեն որ ունին կրօնքին արժէքը, եւ սա-
կայն բոլորովին զուրկ են անոր ոգիէն: Ո՛րչափ զգոյշ ըլլալու

ենք ինքնախաբեութենէն: Յիշենք այն բոլորը որոնք իրենց աչքերը բացած են դժոխքին մէջ, ափսոս, կարծելով որ երկնքի բնակիչներ պիտի ըլլային: Լաւողիկէի եկեղեցին հարուստ էր, բարգաւաճ եւ ոչ ոքի կարօտ, եւ սակայն Զրիստոսի դատողութեամբ անոնք՝

Աղքատ էին եւ հոգիները սովահար. գանձ կարծեր էին բան մը որ խորքին մէջ գանձ չէր, այլ ապրուստի միջոց միայն: *«Երկրի վրայ գանձ մի՛ դիզէք»* ըսած էր Յիսուս, այլ՝ *«Երկինքի մէջ»* ուր ապահով պիտի մնայ ձեզի համար, ակնարկելով բարի գործերու եւ առաքինի կեանքի:

Կոյր էին ու չէին կրնար տեսնել իրենց իսկական վիճակը, եւ ոչ ալ՝ *«Ճանապարհը ճշմարտութիւնը եւ Կեանքը»* որ **Քրիստոս ինքն էր**: Յանձնապաստան էին, անտեսելով տիրաւանդ խրատը՝ *«Եթէ քու մէջդ եղած լոյսը խաւարած է, որքա՛ն թանձր պիտի ըլլայ այդ խաւարը»*: Չէին տեսներ հաւատքի աչքով թէ ո՛ր է Աստուած:

Մերկ էին, զրկուած արդարացման եւ սրբացման պատմութեանէն: Իրենց ունեցածը ինքնահաւանութեան հին ցնցոտի մըն էր որուն պատռուածքներէն իրենց հոգիի մերկութիւնը կ'երեւեր: Չէին կրնար ծածկել իրենց մերկութիւնը որովհետեւ առանց Աստուծոյ մնացեր էին ուր միայն մարդուս հոգին անդորրը կը գտնէ:

Համադրումը Այս Բոլորին

Յիսուս կ'ըսէր թէ նիւթականը չի ճոխացներ հոգին, ընդհակառակը, կ'աղքատացնէ զայն: Ամենէն հոյակապ պալատներն ու գեղեցկագոյն զգեստներն անգամ կրնան հոգին մերկ ու անապահով թողուլ: Այս բոլորը յուսահատութեան կրնային մատնել Լաւողիկեցիները, սակայն Յիսուսի նպատակը զանոնք վիատեցնել չէր, այլ սթափեցնել եւ արթնցնել զիրենք իրենց ինքնավստահութեան թմբիրէն: Ուստի իր յաջորդ խօսքերը իբրեւ փրկութեան պարան կը նետուի դէպի իրենց, որպէսզի անկէ բռնելով կարենան ազատիլ անդունդէն, ըսելով՝ *«Արդ, խորհուրդ կուտամ քեզի. գնէ՛ ինձմէ կրակի մէջ փորձուած ոսկին, որպէսզի հարստանաս: Ա՛ռ ինձմէ սպիտակ զգեստներ որպէսզի չերեւի մերկութիւնդ: Եւ վերջապէս աչքերուդ դեղ դիր որպէսզի տեսնես, եւ յիշէ՛*

որ ես իմ սիրածներս կը յանդիմանեմ ու կը խրատեմ: Ուրեմն նախանձաւոր եղի՞ր ու ապաշխարե՞»::

ՄԵՐ ՄԵԿՆԱՔԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Նիւթական հարստութեան փոխարէն հոգեւոր հարստութիւն գնեցէք ինձմէ, ըսել կ'ուզէ Քրիստոս, կրակին մէջ փորձուած ոսկիի նման որ կը գտուի եւ կը փայլի: Լաւողիկէի մարդիկ պետք է փորձուին հալածանքներու ենթարկուելով, եւ հակառակ իրենց *«աղքատութեան»*, այս թանկագին հարստութիւնը կրնային ստանալ Քրիստոսէն որ կը կանչէ զիրենք *«ինձմէ առէք»* ըսելով: Պետք է գնեին, որ կը նշանակէ բան մը վճարելով: Սակայն ի՞նչ կրնային տալ զուտ եւ փորձուած այդ ոսկիին համար որպէսզի իրապէս հարստանային:

Աւետարանի վաճառականի առակին համաձայն պիտի վաճառէին իրենց ամբողջ ունեցածը գնելու համար պատուական մարգարիտը: Աւելին՝ պիտի հրաժարէին իրենց յեղյեղած *«հարուստ եմ, բարգաւաճ եմ»* յաւակնութենէն: Ուրեմն Քրիստոսի երթալ կը պահանջէ մեր խեղճութեան եւ աղքատութեան խոր գիտակցութեամբը գնել կարենալու համար այդ ծածկեալ, բայց անկորնչելի գանձը:

Առէք ինձմէ *«սպիտակ զգեստներ»*, ծածկելու համար ձեր մերկութեան անվայելչութիւնը, քանզի այդ զգեստները պիտի հագնէին մարտիրոսները Արքայութեան մէջ (Յայտ. 7:13): Ի վերջոյ իրենց հոգեւոր կուրութիւնը դարմանելու համար Յիսուս կ'առաջարկէ *«աչքի դեղ»* կամ *«օծանելիք»*, այսինքն իրենց սեփական իմաստութիւնը եւ կարծիքները Աստուծոյ առջեւ կուրութիւն էին, ու զանոնք պետք է փոխարինէին Աստուծոյ խօսքով, եւ այն ատեն միայն իրենց հոգիի աչքերը պիտի բուժուէին, տեսնելու այն վտանգը որուն ենթարկուած էին նիւթական բարիքները շփոթելով երկնային պարգեւներու հետ:

«Եղիցին Կամք Բո»

Վերել նշուածները եթէ կիրարկէին Լաւողիկեցիք, Աստուծոյ կամքը պիտի տեսնէին իրենց պարտականութեան ընդմէջէն: Նոր եւ փառաւոր ապագայ մը պիտի բացուէր իրենց աչքին առջեւ, եւ լոյսի նման զիրենք բարոյական խա-

լարեն դուրս բերել: Մարդկային փորձով այս բոլորը Ս. Զոգիի կա՛մ ներգործութենէն պիտի գար, եւ կամ անոր բացակայութենէն, մեր աչքերը լոյս պիտի ըլլային եւ կամ խաւար, տեսնելու մեր տկարութիւնները, եւ ապա անոնցմէ ազատագրուելու համար: Ի վերջոյ մեր աչքերը պետք է բացուին ճանչնալու համար մեր իսկական նկարագիրն ու հոգեկան կացութիւնը, որպէսզի հետամուտ ըլլանք տիրանալու մեր փրկութեան: Մի՛ վիատիր կը յորդորէ՝ յիշեցնելով Առակաց Գիրքէն թէ՝ *«Որդեակ, մի՛ վիատիր Տիրոջմէ խրատուելուդ համար, եւ մի՛ յուսահատիր Անկէ յանդիմանուելուդ համար, որովհետեւ Տէրը իր սիրածները կը խրատէ, եւ կը տանջէ այն որդին որ ի վերջոյ Իրմէ ընդունելի պիտի ըլլայ»*: (Առակ. 3:11):

Փոխանակ վիատելու, եկեղեցին եռանդով պետք է լեցուի քանի բոլորովին չէ լքուած Աստուծմէ, հակառակ իր անարժանութեան, եւ հաւաքելով իր մնացած ուժերը ապաշխարելով դարձի գալու: Յիսուս հետեւաբար Լաւողիկէի այս թշուառ եկեղեցիին կուտայ ամենէն երջանիկ խոստումը՝ անձնապէս մօտենալով եւ դուռը բախելով՝

Բաց Սեզ Տէր

«Ահաւասիկ դրան առջեւ կեցած եմ եւ կը բախեմ, եւ եթէ մէկը լսէ ձայնս եւ բանայ դռները, ներս պիտի մտնեմ, անոր մօտ ընթրիք պիտի ընեմ, ու ան ինձի հետ»: Արարիչը կեցած դրան առջեւ կը բախէ զայն՝ ներս մտնելու արտօնութիւն խնդրելով, եւ ըսողը նոյն ինքն Զրիստոսն է, որ Իրեն համար հաճոյք կը համարէ Իր մեծութիւնը, երջանկութիւնն ու շնորհները բաշխելու:

Այստեղ է Աստուծոյ ողորմութեան ու մարդասիրութեան մեծութիւնը, սակայն եսասէր մարդուն սիրտը փակ է Զրիստոսի դէմ իր սնուցած բարոյական տգիտութեամբ եւ նախապաշարումներով: Զրիստոս, մարդուն սիրտը փակ գտնելով, *«դուրսը կը սպասէ եւ կը շարունակէ բախել դուռը»* որ ներսէն միայն կը բացուի: Ոչ ոք կրնայ բանալ զայն եթէ միայն ինք, տանտէրը, չուզէ բանալ ներսէն: Փրկիչը կը զարնէ դուռը Աւետարանական խօսքերով, եւ անոնք որոնք կրնան բանալ զայն ՄԵԾ ԶԻԻԻՆ առջեւ, պիտի նշմարեն որ իրենց խաւար սենեակը զուարթ լոյսով մը պիտի ողողուի, թարմութիւն եւ մաքուր մթնոլորտ պիտի մտնէ ապականած բնակարանէն ներս:

Մեծ Զիւրասիրութիւնը

Աղքատ եւ թշուառական տանտերը հազիւ պիտի կարենայ Մեծ Զիւրին առջեւ դնել չոր հացի կտոր մը ու գաւաթ մը ջուր: Զրաշագործ Զիւրը իր ձեռքերուն մէջ պիտի առնէ եւ օրհնէ հացը, որ պիտի վերածուի *«կենաց հացին»* եւ ջուրը՝ Կանայի գինիին, որ *«պիտի գուարթացնէ հոգիները»*: Ապա տանտերը հաւատքի պտուղներն ու սիրոյ անուշեղէները երջանկութեան ծաղիկներով միասին պիտի հրամցնէ Ասոր: Զոն պիտի կայանայ իսկական խնջոյքը հոգեկան հաղորդակցութեամբ երկուքին միջեւ: Աւա՛ղ սակայն բիւրաւոր մարդիկ պիտի մերժեն բանալ իրենց սրտի դռները Զրիստոսի առջեւ՝ չտեսնելով մեծութիւնը իրենց կորուստին եւ գրկանքին:

Զակապատկեր մը կայ այստեղ Զրիստոսի յանդիմանութեան եւ քաղցր բարեկամութեան միջեւ: Երեւակայել որ Տիեզերքի Տէրը կեցած է մարդուս կեանքէն քայլ մը անդին ու հոնկէ ներս մտնել կը խնդրէ: Ուրեմն հիւրընկալ կրնան դառնալ նաեւ ամբարտաւան ու ամբարիշտ մարդիկ եւս Զրիստոսի խստութեան եւ քաղցրութեան դիմաց, որոնք կեդրոնական գաղափարը կը կազմեն Աւետարանին: Երկուքէն եւ ո՛չ մէկը կատարեալ է առանց միւսին. պետք է քալեն միասին, պետք է գործեն միասին, խստութիւնը ամուր պիտի բռնէ մեղաւորը որ չիյնայ, եւ քաղցրութիւնը պիտի մղէ զայն որ յառաջ երթայ:

Այն Զրիստոսը որ մտրակը ձեռքին Աստուծոյ տաճարը մաքրագործեց, Նոյն Զրիստոսն էր որ հրահանգեց մանուկները իրեն մօտենան ու արգելք չըլլալ անոնց, առնելով իր ծունկերուն վրայ, օրհնելով եւ գգուելով զանոնք: Այն Զրիստոսը որ ապաշխարանք քարոզեց, այլապէս նաեւ կորստեան մատնելու սպառնալիքով, *«վա՛յ»* կարդաց ինքնահաւան Փարիսեցիներուն, Նոյն Զրիստոսն էր որ դէպի իրեն հրաւիրեց բոլոր *«յոզնածներն»* ու *«ծանրաբեռնուածները»*, խոստանալով անոնց հոգիի խաղաղութիւն եւ սրտի անդորրութիւն: **Այս կենդանի պատկերը, ուր երկինքի եւ երկրի Թագաւորը, լապտերը ձեռքին կեցած կը բախէ մարդկային փակեալ խիղճին առջեւ, անմոռանալի եւ փրկարար տեսարաններէն մին է ամբողջ Նոր Կտակարանին մէջ:**

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Աթոռակից Քրիստոսի

Ի վերջ բանիս չկայ մտերմութիւն բայց միայն հասարակաց սեղանի մը շուրջ ուր հաց կը բեկանեն միասին: Այս է Քրիստոսի համար իսկական կապը եւ յարաբերութիւնը մարդոց եւ Աստուծոյ միջեւ, երբ անոնք իրարու կը հանդիպին ու հաղորդակից կը դառնան Քրիստոսի անձին: Վերջաւորութեան կը բերուի սոյն պատգամը բոլոր եօթը եկեղեցիներուն ուղղեալ հետեւեալ հիասքանչ խոստումով. *«Ով որ փորձութիւններուն մէջէն յաղթական դուրս գայ, ինծի հետ իմ աթոռիս վրայ պիտի նստեցնեմ, ինչպէս ես յաղթեցի եւ նստայ Զօրս Աթոռը: Ականջ ունեցողը թող լսէ թէ ինչ կ'ըսէ Զոգին եկեղեցիներուն»:*

Եզրակացութիւնը ուրեմն խոստում մըն է *«Յաղթողին»*: Քրիստոս անցած էր փորձութեանց, նեղութեանց ու պայքարներուն մէջէն եւ յաղթական դուրս եկած՝ վերատիրանալով այն փառքին որ սկիզբէն ունէր, եւ զոր ծածկած էր երկրի վրայ եղած ատեն մարդկային խոնարհ կերպարանքին տակ: Անոնք որ նմանեցան Քրիստոսի Աստուծոյ փառակից եղան նստելով Քրիստոսի հետ անոր փառքին մէջ: Քրիստոս չի ներկայանար իբրեւ մէկը որ Իր Աթոռը Իր հետեւորդներէն անելի բարձր ու անջատ կը դնէ, այլ ընդհակառակը տեղ կուտայ իրեն հետեւող բոլոր յաղթողներուն՝ մասնակից դարձնելով զանոնք Իր փառքին եւ իշխանութեան:

Այս պատկերով Աստուծոյ անսահման բարութիւնը եւ պատրաստակամութիւնը կը յայտնուի մեծցնելու եւ բարձրացնելու իրեն ամէն հաւատարիմ հետեւողները: Սակայն մարդ պէտք է նախապատրաստէ ինքզինք արժանի ըլլալու համար այդ շնորհքին եւ գերագոյն պատիւին: Զոս կը փակուի *Յայտնութեան Գիրքի* ներածական առաջին մասը՝ թէ *«Ականջ ունեցողը թող լսէ թէ ԶՈԳԻՆ ինչ կ'ըսէ եկեղեցիներուն»:*

Վստահաբար բոլոր եկեղեցիները դարերու ընթացքին իրարու պիտի նմանին իրենց մեղքերով եւ իրենց շնորհներով, ուստի պէտք է ակնկալեն որ Աստուած նոյն յանդիմանութիւնները, նոյն գովասանքն ու նոյն խոստումը պիտի

տայ անոնց, նման միւս եօթը եկեղեցիներուն: Այստեղ բացայայտօրէն ըստած է թէ ի՛նչ պէտք է ակնկալեն հաւատարիմ եւ պտղաբեր եկեղեցիները Աստուծմէ, եւ ի՛նչ պիտի ստանան անոնք որոնք ընդհակառակը անհաւատարիմ եղան երկրի վրայ եւ մնացին *«անպտուղ թզենիներ»*:

Կեդրոնական նպատակը բոլոր նամակներուն մէջ ուրեմն յստակ է՝ քաջալերել եւ զօրացնել Զրիստոնեաները ամրացնել զանոնք վարձատրութեամբ, որ կը մնայ վեր քան մարդոց միտքն ու երեւակայութիւնը: Անոնց հետ կ'ընթանան նաեւ հակառակ ուղղութեան վրայ գտնուողները, ուրացողներն ու վարանողները: Ամէն մէկ նամակի եզրակացութեան խոստումները կը վերաբերին միայն *«ՅԱՂԹՈՂԻՆ»* Զրիստոնեական կրօնքի ճշմարտութեան մասին, բանիւ բերանոյ վկայողին:

Յայտնութեան Գիրքը կարդացող Զրիստոնեայ անհատը վերոյիշեալ նամակներուն մէջ, տեղ մը, անպայման, պիտի հանդիպի խօսքի մը, որ երեւան պիտի հանէ իր հոգիին գաղտնիքը եւ իր հոգեկան կարիքներուն համար դարման պիտի առաջարկուի: Մենք ուզեցինք թարգմանը դառնալ այս բոլորին՝ յօգուտ հայ հոգիներուն, եւ աւելի յարմար խօսք չենք գտներ իբրեւ եզրափակում քան ինչ որ կը կարդանք Յայտնութեան Գիրքի առաջին գլուխի համարներուն մէջ՝ *«Երանի անոր որ կը կարդայ, կամ անոնց որոնք կը լսեն մարգարեական այս խօսքերը եւ կը պահեն ինչ որ գրուած է անոր մէջ»*:

Բովանդակություն

	Էջ
Գնահատանքի Խօսք	84
Նախաբան	86
Ներածական Խմբագրին	90
Գլուխ Ա Եօթը Պատգամներուն իբրեւ յատակ ծառայող երկու հիմնական իրականութիւններ	94
Գլուխ Բ Առաջին Պատգամ	107
Գլուխ Գ Երկրորդ Պատգամ	116
Գլուխ Դ Երրորդ Պատգամ	124
Գլուխ Ե Չորրորդ Պատգամ	132
Գլուխ Չ Յինգերորդ Պատգամ	141
Գլուխ Է Վեցերորդ Պատգամ	145
Գլուխ Ը Եօթներորդ Պատգամ	151
Վերջաբան	160

Patriarch Shnork Kaloustian was born in 1913 in Turkey, and elected Patriarch of Constantinople in 1961. He was ordained a Priest in Jerusalem in 1935 and Archbishop in 1955. His literary legacy included four monographs on "*St. Nersess the Graceful*," Patriarchs of Constantinople *Hovhannes Golod*, and *Hagop Nalian*, and theologian *Hovhannes Deroyents*. He has translated and published the *Four Gospels* into Modern Armenian, and written the following treatises: *Saints of the Holy Bible*, *Armenian Saints*, *The Holy Week*, *Colorful Sundays*, *Sundays of Lent*, *Saints and Sacraments* (Eng.) and *Seven Messages to Seven Churches*. The venerable Patriarch accomplished a most important mission in rescuing hundreds of Armenians from the provinces of Anatolia and bringing them to Istanbul, providing them with shelter and jobs. Patriarch Kaloustian was the longest to hold the office of the Armenian Patriarchate of Constantinople (1961-1990).

WESTERN DIOCESE OF THE ARMENIAN CHURCH OF NORTH AMERICA
3325 N. GLENOAKS BLVD., BURBANK, CA 91504 • TEL.: (818) 558-7474 FAX: (818) 558-6333
EMAIL: INFO@ARMENIANCHURCHWD.COM • WWW.ARMENIANCHURCHWD.COM
PRINTED BY DIOCESAN PRESS 2015